

**ROUTES BETWEEN THE SEAS:
BALTIC-BUG-BOH-PONT
FROM THE 3RD TO THE MIDDLE
OF THE 1ST MILLENNIUM BC**

Yuriy Boltryk
Yuriy M. Browender
Katerina P. Bunyatyan
Justyna Cieszewska
Janusz Czebreszuk
Sylwester Czopek
Kirill V. Gorbenko
Juriy S. Grebennikov
Marcin Ignaczak
Lubov S. Klochko
Viktor I. Klochko
Vitaliy Konopla
Aleksander Koško
Mykola N. Kryvaltsevich
Jerzy Libera
Sergey D. Lysenko
Svetlana S. Lysenko
Jan Machnik
Przemysław Makarowicz
Mirosław Makohonienko
Vitaliy V. Otroshchenko
Jarosław Rola
Valery Samolyuk
Jarosław Sobieraj
Paulina Suchowska
Marzena Szmyt
Katarzyna Ślusarska
Witold Tyborowski

BALTIC-PONTIC STUDIES

© Copyright by B-PS and Authors
All rights reserved

Cover Design: Eugeniusz Skorwider

Linguistic consultation: Ryszard J. Reisner, Piotr T. Żebrowski

Printed in Poland

Computer typeset by PSO Sp. z o.o. w Poznaniu

Druk i oprawa: Zakłady Poligraficzne SERIGRAF w Suchym Lesie

CONTENTS

EDITORS' FOREWORD	7
INTRODUCTION	9
Aleksander Kośko, Viktor I. Klochko, TRANSIT ROUTES BETWEEN THE BALTIC AND BLACK SEAS: EARLY DEVELOPMENT STAGES – FROM THE 3RD TO THE MIDDLE OF THE 1ST MILLENNIUM BC. AN OUTLINE OF RESEARCH PROJECT	9
PART I – 'NATURAL ROUTES' OF THE BORDERLAND BETWEEN THE EAST AND WEST OF EUROPE - PROGRAMMES OF ENVIRONMENT (FIELD) IDENTIFICATION	19
Mirosław Makohonienko, NATURAL SCIENTIFIC ASPECTS OF PREHISTORIC AND EARLY HISTORIC TRANSIT ROUTES IN THE BALTIC-PONTIC CULTURAL AREA	19
Jarosław Rola, CONSTRUCTION ISSUES IN THE NORTH-WEST (CENTRAL EUROPEAN) SECTION OF BALTIC-PONTIC INTER-REGIONAL ROUTES: THE NOTEĆ RIVER CROSSING IN ŹUŁAWKA MAŁA – MUCH ADO ABOUT NOTHING?	72
PART II – RAW MATERIAL RESOURCES OF THE BALTIC-PONTIC ARE	87
Janusz Czebreszuk, WAYS OF AMBER IN THE NORTHERN PONTIC AREA. AN OUTLINE OF ISSUES	87
Yuriy M. Brovender, COPPER ORES OF THE NORTHERN PONTIC REGION AS RAW MATERIALS FOR PRODUCTION ACTIVITY IN THE PALEOMETAL AGE (BASED ON THE STUDY OF THE KARTAMYSH ORE MINING AND METALLURGY COMPLEX)	103
PART III – STRATEGIES OF LONG-DISTANCE TRANSPORT AND CHOROGRAPHIES OF THE NORTHERN PONTIC AREA SHARED BY THE SOCIETIES OF ANCIENT CIVILIZATIONS IN ANATOLIA, MESOPOTAMIA AND MAINLAND GREECE	124
Witold Tyborowski, COMMUNICATION ROUTES AND OVERLAND TRANSPORT MEANS IN WESTERN ASIA IN THE BRONZE AGE (4TH TO 2ND MILLENNIUM BC)	124
Paulina Suchowska, COMMUNICATION SPACE OF THE NORTHERN PONTIC AREA AS VIEWED BY AEGEANS	156

Justyna Cieszewska, GREEK CHOROGRAPHY OF LAND ROUTES IN NORTH-WESTERN PONTIC AREA	176
PART IV – SHORT AND LONG MIGRATIONS BY PEOPLES OF THE LANDS BETWEEN THE SEAS IN THE 4TH TO THE TURN OF THE 3RD MILLENNIUM BC: FROM FORAYS TO MAPS OF ITINERARIES	191
Aleksander Kośko, Marzena Szmyt, CENTRAL EUROPEAN LOWLAND SOCIETIES AND THE PONTIC AREA IN THE 4TH-4TH/3RD MILLENNIUM BC	191
Jan Machnik, SHORT AND LONG-DISTANCE PASTORAL JOURNEYS ALONG ANCIENT UPLAND ROUTES IN EUROPE IN THE 3RD MILLENNIUM BC	214
Jerzy Libera, Jarosław Sobieraj, Vitaliy Konopla, SOME LATE NEOLITHIC STONE AXES AS POTENTIAL MARKERS OF CULTURAL EXCHANGE IN BALTIC-PONTIC INTER-REGIONAL ROUTES	223
PART V – EARLY LONG-DISTANCE ROUTES BETWEEN THE SEAS: BALTIC-BUG-BOH-PONT ROUTE AND CONTEXTS OF NEIGHBOURHOOD ROUTES (THE 3RD TO THE MIDDLE OF THE 1ST MILLENNIUM BC)	232
Marzena Szmyt, EASTERN EUROPEAN DESTINATIONS OF CENTRAL EUROPEAN CULTURAL PATTERNS. THE CASE OF GLOBULAR AMPHORA CULTURE (END OF THE 4TH – MIDDLE OF THE 3RD MILLENNIUM BC) ...	232
Katerina P. Bunyatyan, Valery Samolyuk, MANIFESTATIONS OF MIDDLE DNIEPER CULTURE IN THE VOLYN TERRITORY AND THE ISSUE OF ANCIENT ROUTES	252
Viktor I. Klochko, Aleksander Kośko, THE SOCIETIES OF CORDED WARE CULTURES AND THOSE OF BLACK SEA STEPPE (YAMNAYA AND CATACOMB GRAVE CULTURES) IN THE ROUTE NETWORK BETWEEN THE BALTIC AND BLACK SEAS	269
Przemysław Makarowicz, BALTIC-PONTIC INTERREGIONAL ROUTES AT THE START OF THE BRONZE AGE	302
Sergey D. Lysenko, Svetlana S. Lysenko, GROUND COMMUNICATIONS OF THE EASTERN AREA OF THE TRZCINIEC CULTURE CIRCLE	338
Katarzyna Ślusarska, HORDEEVKA – IMPLICATIONS OF ARCHEOLOGICAL RESEARCH ON EXTRA-REGIONAL RELATIONS (CULTURES OF THE BOH-BUG RIVERS BASIN)	368
Kirill V. Gorbenko, Yuriy S. Grebennikov, THE 'DYKYI SAD' FORTIFIED SETTLEMENT AS A UNITING LINK IN THE CONTEXT OF ECONOMIC,	

POLITICAL AND CULTURAL RELATION OF 1200-1000 BC (THE BALTIC SHORE, THE PONTIC REGION AND THE MEDITERRANEAN)	375
<i>Marcin Ignaczak, THE ROLE OF BALTIC-BLACK SEA ROUTES IN THE DEVELOPMENT OF LUSATIAN CULTURE SOCIETIES IN THE DECLINE BRONZE AND EARLY IRON AGES</i>	391
<i>Yuriy Boltryk, PONTIC TRADE ROUTES – BALTIC SEA AREA AS A MAP OF SCYTHIAN EXPANSION</i>	402
<i>Lubov S. Klochko, AMBER IN GARMENTS OF POPULATIONS OF SCYTHIA (WAYS AND FORMS OF RECEPTION)</i>	415
PART VI – ROUTES BETWEEN THE SEAS - RESEARCH PERSPECTIVES	439
<i>Mykola N. Kryvaltsevich, THE TERRITORY OF BELARUS IN THE SYSTEM OF COMMUNICATION ROUTES OF 3000 – EARLY 2000 BC</i>	439
<i>Vitaliy V. Otroshchenko, THE BRONZE AGE COMMUNICATION ROUTE SYSTEM IN THE NORTHERN PONTIC AREA</i>	462
<i>Sylwester Czopek, THE ROLE OF THE DNIESTER ROUTE – THE SAN RIVER IN THE BRONZE AND EARLY IRON AGES</i>	475
References	490
List of Authors	566

Editor's Foreword

As regards the identification of the early forms of Europe's long-distance routes, the area lying between the Baltic and Black seas can be said to be one of relative neglect. Specifically, little research has been devoted to the development stages of the area's socio-cultural map, i.e. to neighbourly forays, itineraries, routes (of varied continuity, range and transport technique), stable segments of roads leading to water crossings, networks of fords and the communication channels running along watersheds. The foremost issue, at present one of great difficulty with respect to a study embracing the whole region in question, is the cultural context of these innovations and the related mechanisms that saw their creation in regard to the socio-economic basis and ritual-epistemological nature of ancient peoples in these regions.

The study by Marija Gimbutas [Gimbutas 1965] of 'amber routes', joining the west and east of Europe, may be considered the first attempt to tackle the issue of the region's early communication channels and was accordingly referred to in the analyses of the distribution of stone 'fluted maces', regarded as hypothetical markers of Baltic-Pontic routes [Kośko 2001; 2002]. Generally, this conceptual leaven can be said to have provided broader intellectual stimuli for the international academic community of 'Archaeology Bimaris'. The turning point in the nascent study of ancient routes has been thus given a clear framework: an inter-university and interdisciplinary discussion (see the Poznań-Obrzycko symposium *Routes Between the Seas: Baltic-Bug-Boh (Southern Bug)-Pont* held in October 2008).

The papers included in this volume are a partial record of the discussion. The intentional selectiveness here is seen therefore in the conscious limitation of the scope of papers ('piecemeal' treatment of linguistic or ethnological and anthropological analyses). Moreover, there is a special focus on one of the inter-regional routes, namely the Baltic-Bug-Boh (Southern Bug)-Pont, or more specifically, its early evidence (generally speaking, prior to – widely known to the academia – its use in the times of Goth migrations).

Editorial comment

1. All dates in the B-PS are calibrated [BC; see: Radiocarbon vol. 28, 1986, and the next volumes]. Deviations from this rule will be point out in notes [bc].
2. The names of the archaeological cultures and sites are standarized to the English literature on the subject (e.g. M. Gimbutas, J. P. Mallory). In the case of a new term, the author's original name has been retained.
3. The spelling of names of localities having the rank of administrative centres follows official, state, English language cartographic publications (e.g. *Ukraine*, scale 1 : 2 000 000, Kiev: Mapa LTD, edition of 1996; *Rèspublika BELARUS'*, *REVIEW-TOPOGRAPHIC MAP*, scale 1:1 000 000, Minsk: BYELORUSSIAN CARTOGRAPHIC AN GEODETIC ENTERPISE, edition 1993).
4. As far as names of administrative units in Polish, Ukrainian, Belarusian and English are concerned, a convention has been adopted that województwo = oblast = region and powiat = raion = district.

Viktor I. Klochko, Aleksander Kośko

THE SOCIETIES OF CORDED WARE CULTURES AND THOSE OF BLACK SEA STEPPE (YAMNAYA AND CATACOMB GRAVE CULTURES) IN THE ROUTE NETWORK BETWEEN THE BALTIC AND BLACK SEAS

Suggested in the title, the hypothetical ‘Corded-Yamnaya/Catacomb’ route community should be taken to be a stage in the sequence of broader early agrarian developments in the chorography of lands stretching between the Seas. What is important is the context of a mental map (mental chorography), i.e. a mental image of neighbouring territories, specifically their natural and optimal network of routes and diversified adaptive potentials.

1. THE BEGINNINGS OF MENTAL CHOROGRAPHY OF LANDS BETWEEN THE BALTIC AND BLACK SEAS

From the point of view of Neolithic culture societies settling the central European plains, early forays into adjacent territories belonging to the Black Sea drainage basin must have taken place in the early second half of the 6th millennium BC. Reconnaissance parties set out from the settlement centres of the Linear Pottery culture located in the borderland between the Lublin and Volhynia uplands. Linear colonization covered then the border between the forest-steppe and taiga, reaching as far as the Dnieper valley (Vita-Poshtova 2), and – slightly later – encompassed the lands on the Dniester or perhaps even the drainage basin of the upper Boh (Southern Bug) River, i.e. areas that had been densely settled by the Boh-Dniester culture [Kozłowski J.K. 1985; Kadrow, Zakościelna 2000; Gaskevich 2001: Fig. 1] (Fig. 1). The process was continued by the societies of post-linear cultures: the Malice culture (after 4800 BC) and Lublin-Volhynia culture (after 4200 BC). In connection with the process, another intrusion can be observed: that

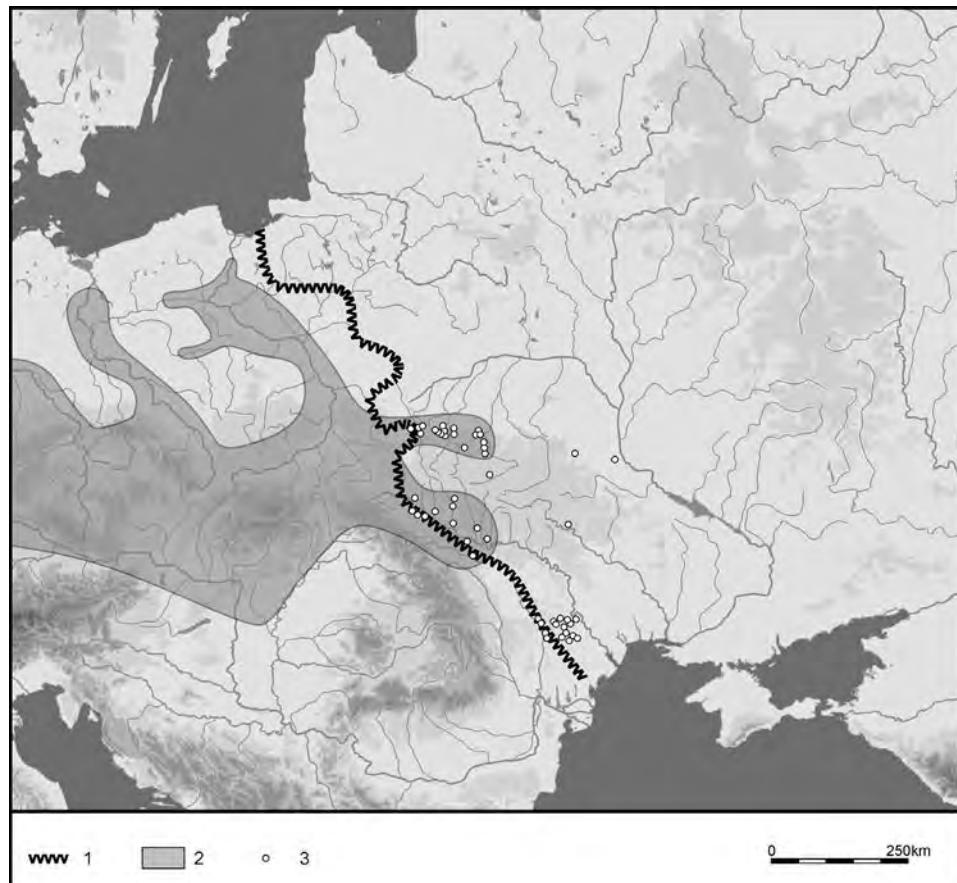

Fig. 1. 'Pontic' routes of migrations by Linear-Pottery culture societies. Legend: 1 – physiographic frontier between the West and East of Europe; 2 – oecumene of the Linear-Incised Pottery culture; 3 – 'Linear' settlement points in the eastern European portion of the Black Sea drainage basin

by the groups of the Funnel Beaker culture (FBC) [Pelisiak 2007: Fig. 2; Kośko, Szmyt..., in this volume]. What was novel about it was the colonizers' point of departure. They initiated a new perspective – a 'Lowland' one – in the development of the chorography of lands between the Seas. It was there that 'funnel' colonizers of the western frontier of the Black Sea basin came from (from 3600/3500 BC) (Fig. 2).

Analogous forays into the Baltic drainage basin by eastern European early-agricultural societies precede the processes mentioned above. An interesting mental map of the Vistula drainage was developed by Pontic settlers, who had limited knowledge of animal breeding, of the Late Mesolithic Janisławice-Rudoy Ostrov cultural circle

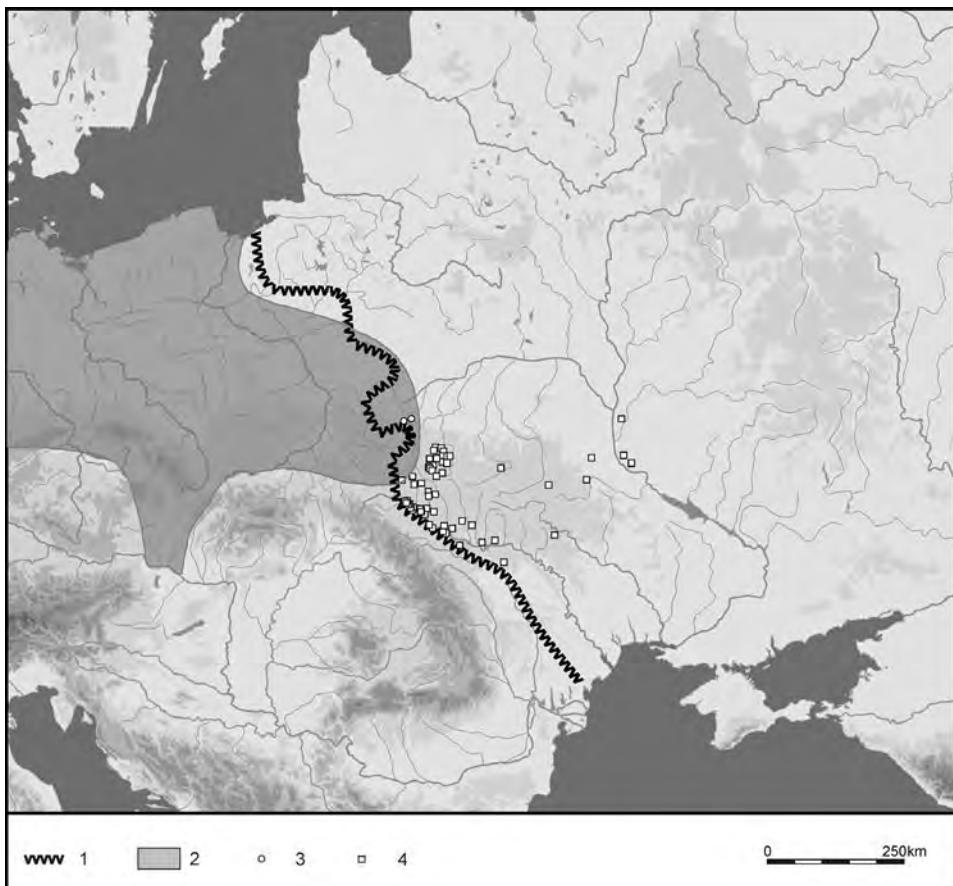

Fig. 2. 'Pontic' routes of migrations/influences by Funnel Beaker culture societies. 1 – physiographic frontier between the West and East of Europe; 2 – Funnel Beaker culture oecumene; 3 – 'upland settlements' in Gródek Nadbużny and Zimne; 4 – 'Beaker' settlement points (or 'impact/imports') in the eastern European portion of the Black Sea drainage basin [Pelisiak 2007; Koško, Szmyt... in this volume]

towards the end of the 7th millennium BC [Kozłowski S.K. 1985; Domańska 1990] (Fig. 3). However, the process was not continued in the 6th and 5th millennia BC. Neither is it possible to precisely assess its generative significance for the development of Linear colonization routes of the Dniester or Boh drainages. However, we adopt a hypothesis here that such a relationship is very likely [cf. Czerniak 1994: 11ff]. The experience of 'Janiszławice' chorography was taken up only by Late Neolithic settlers in the middle of the 4th millennium BC. Specifically, they belonged to phase C of the Tripolye culture (TC) and reached the upper Bug drainage (Slavuta) [Kruts, Ryzhov 2000: Fig.1] (Fig. 4).

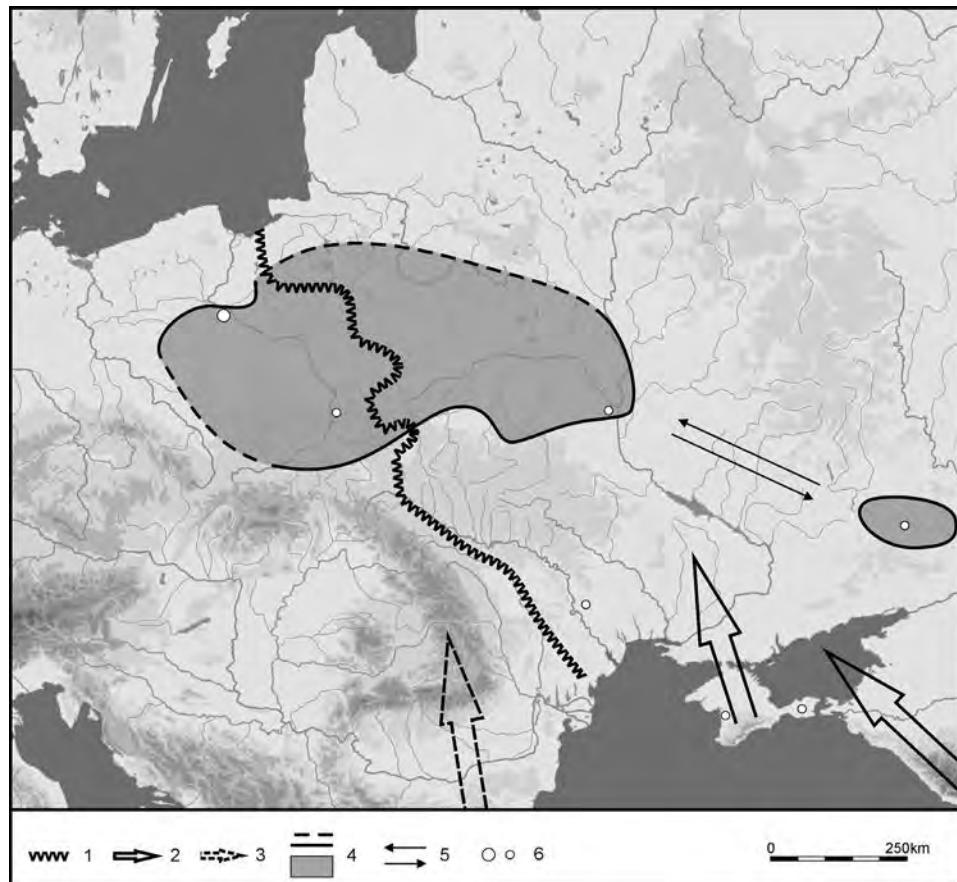

Fig. 3. Distribution map of Late Mesolithic societies of the Janiszawice-Rudoy Ostrov circle. Legend: 1 – physiographic frontier between the West and East of Europe; 2 – directions of Caucasus-Black Sea Neolithization; 3 – direction of Anatolia-Balkans Neolithization; 4 – range of Janiszawice-Rudoy Ostrov circle; 5 – direction of cultural information circulation within the Janiszawice-Rudoy Ostrov circle; 6 – Dęby type inserts [Domańska 1990]

When compared, in the reconnaissance actions prior to the 3rd millennium BC, the societies inhabiting the Baltic drainage basin were more active. They had then extensive knowledge of natural routes in the Black Sea basin and – especially in the 4th millennium BC – of Pontic raw material deposits.

The reasons why early agrarian societies mapped out colonization routes should be looked for above all in an effort to satisfy their economic needs: to expand traditional central European zones/enclaves of adaptation to the environment.

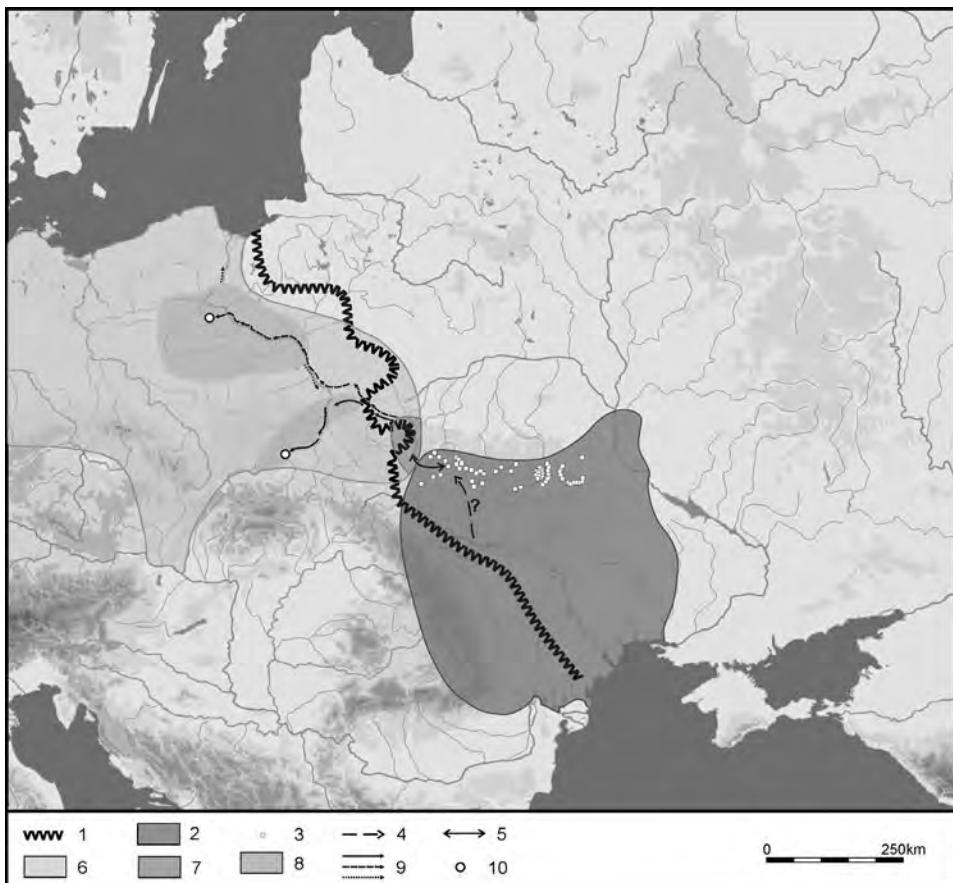

Fig. 4. Routes of influence by Tripolye culture societies on the Baltic. Legend: 1 – physiographic frontier between the West and East of Europe; 2 – Tripolye culture oecumene; 3 – settlement points of Gorodsk-Volynia group; 4-5 – western migration routes of 'Tripolye' societies; 6 – Funnel Beaker culture oecumene; 7-8 – areas of Tripolye impact on the cultural environments of the Vistula and Oder drainages (showing intensity degrees); 9 – routes of Tripolye influences; 10 – reception centres of Tripolye culture influences [Koško 1981; Kruts, Ryzhov 2000]

2. A WATERSHED: EXODUS BY THE SOCIETIES OF THE GLOBULAR AMPHORA CULTURE

The appearance of Globular Amphora culture (GAC) societies on Black Sea steppes in the early 3rd millennium BC is a watershed between reconnaissance missions, launched as part of an egalitarian colonization strategy (by early agrarian

societies), and organized long-distance migration programmes, being an expression of the needs of elites. The latter were formed on an inter-regional scale generally in the period of transition between the Neolithic/Eneolithic and the Bronze Age. One of such programmes could have been the participation of GAC populations in the distribution of raw materials or prestige objects: banded flint or amber and perhaps glass products, too [Żuławka 1 on the middle Noteć River, ca. 2550-2450 BC: Rola 2006: 114, footnote 14]. Additional factors, on which the expanded range of such programmes depended, were technical transportation innovations closely connected to the 3rd millennium BC, namely the wagon (with a team of oxen), roads [Rola 2006: 112ff] and the horse.

GAC settlers on the Black Sea (identified as the culture's eastern group) formed a vigorous long-distance structure for the circulation of cultural patterns in which three subsystems or route foundations can be distinguished. These are Volhynia, Podolia and Siret (Moldavian) subsystems (Fig. 5). The structure was used for about 500 years from the 30th to 25/24th century BC [Szmyt 1999a; 2001; 2004b; Mihăilescu-Bîrliba, Szmyt 2003] and left in its wake Pontic elements assimilated by societies inhabiting the Lowlands on the Vistula River. Among these elements are adaptations of the funerary rite of the horse [Kośko, Szmyt 2004b: 110ff]. Some inspiration can be drawn as well from the hypothesis about an early reception of niche grave structures by the Złota culture mediated by GAC settlers from Black Sea steppes [Włodarczak 2006: 159]; however, there is no convincing evidence of their contacts with Black Sea communities applying a given type of funerary rite, e.g. the Ingul group of the Catacomb culture (CC) (see section 3).

3. THE RANGE OF CHRONOLOGICAL AND SPATIAL COHABITATION OF POPULATIONS OF THE GLOBULAR AMPHORA, CORDED WARE, YAMNAYA AND CATACOMB CULTURES BETWEEN THE BALTIC AND BLACK SEAS

In what follows we rely on the conception of parallel development – in the 3rd millennium BC – of all the cultural communities named in the title of this section. A joint consideration of the Yamnaya culture (YC) and the CC is exclusively motivated by the current state of exploration of these 'Pontic traditions' in the Baltic drainage basin.

* The relationships between the GAC and Corded Ware culture (CWC) vary greatly from region to region; nonetheless, it is possible to devise a general simplified division into the Lowlands manifestations of cohabitation and Old Uplands evidence of development in opposition to one another [Szmyt 1999a]. Because of the

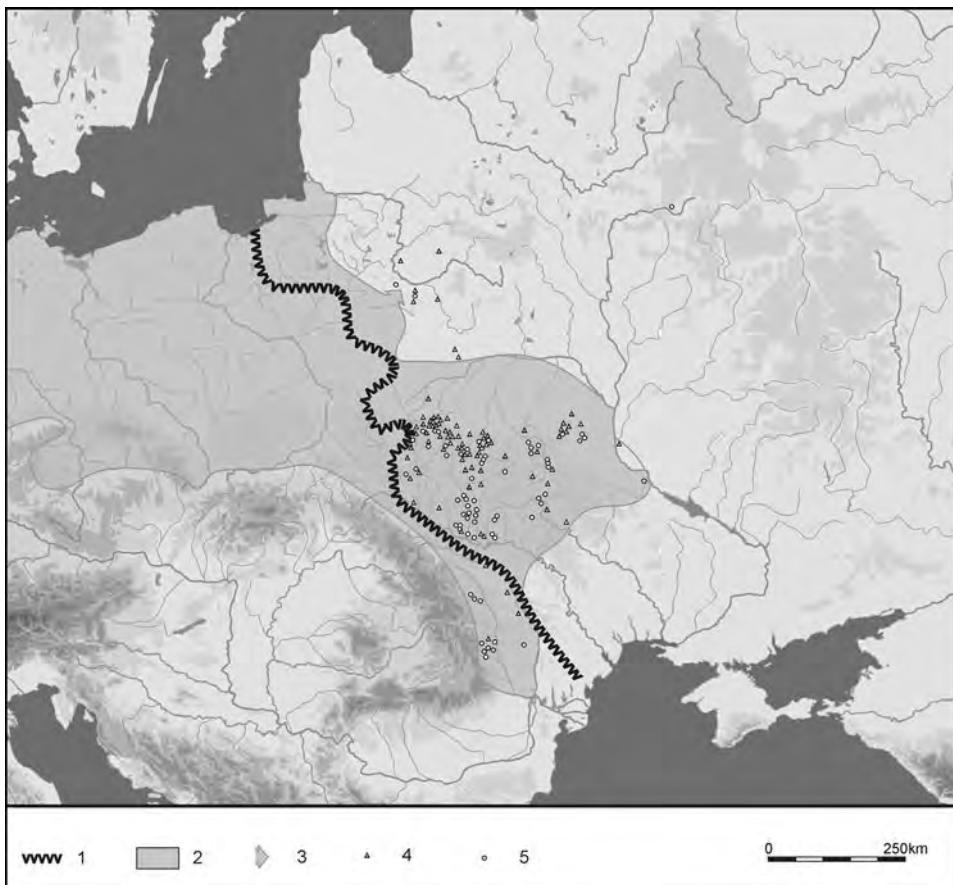

Fig. 5. Routes of 'Pontic' exodus of Globular Amphora culture societies. Legend: 1 – physiographic frontier between the West and East of Europe; 2 – Globular Amphora culture oecumene; 3 – route leading to the taiga; 4-5 – settlement points (graves, settlements, loose finds) in forest-steppe and steppe zones [Szmyt 1999a; 2001; 2004b]

problems discussed here, we focus on the latter model of relationships. In J. Machnik's approach [Machnik 2004: 139], observations made on Małopolska loess soils justify a conclusion about an initial sharp distinction between the oecumenes of the GAC and CWC whose communities developed contemporaneously (GAC, eastern group: 3000-2500/2300 BC – see section 1; CWC: 2800-2300/2200 BC [Włodarczak 2006: 127]). On western Małopolska loess uplands, their cohabitation can be seen first in the vicinity of Sandomierz ('Złota phenonenon') and in a macrospatial version, after ca. 2700 BC, as part of the processes leading to the formation of the

Kraków-Sandomierz group of the CWC (phase II) [Włodarczak 2006: 159]. In his latest approach to the problem – considered against the background of migration barriers – J. Machnik presents a view that CWC migrations across the frontier between the west and east of Europe were made possible by the weakening of settlement and undermining of the GAC social structures [Machnik 2006: 35]. It should be remembered, keeping in mind earlier findings, that in this approach the prologue of penetration of the Małopolska CWC by Black Sea populations should be associated with the time around the middle of the 3rd millennium BC (phase IIIA: 2550-2450 BC) [Włodarczak 2006: 126-127; cf. Szmyt..., in this volume].

* The studies of development of the relationships of the GAC and the cultures of Black Sea steppes – YC and CC – favour the former ‘steppe’ taxon [Szmyt 1999a: 142ff, 2001: 192], whereas the evidence of contacts between the GAC and CC (2800-2100/1900 BC) [Telegin *et al.* 2003; Ślusarska 2006] is debatable and may refer to the effects of contacts mediated by the YC or MDC [Serdyukova 1996; Szmyt 1999a: 164-165; Krywalcewicz 2007: 95-97]. ‘Globular amphora’ traditions are present within the loess (Kiev) group of the CC, known by the name of the Iskovshchina type, where they could come along the Volhynia route. More specifically, this concept concerns syncretic settlement materials from the middle Dniester area, identified also – in an earlier version – with the MDC [Serdyukova 1996: 149ff]. Unavailability of detailed analyses makes it hard to be more specific about the time of the hypothetical contact; it can be claimed, however, that what we see here might be recessive forms of the Pontic exodus of the GAC, taking place ca. 2500/2300 BC. No clear manifestations of the cohabitation between the GAC and the Ingul group of the CC (Ingul culture) have been recorded (we ignore here the evidence of the presence of GAC traditions on the Sea of Azov, reaching the area possibly along the Dnieper route [Szmyt 1999a: Fig. 27]). No evidence of cohabitation of the GAC with the communities of the western reaches of the latter culture have been found, either [see Toshev 1991].

* In the relationships of the CWC with the YC/CC [Pustovalov 1994 – YC/CC cohabitation; Telegin *et al.* 2003], the routes of ‘globular amphora’ societies are continued, however – at least so far – they are hard to identify archaeologically [see Machnik 2003; Bunyatyan 2007]. This applies specifically to the Volhynia and Podolia (Dniester) routes; there is no evidence, however, of the continuation of the Siret route. Here, we shall focus in particular on its Volhynia-Podolia variant, seen as part of a broader structure: Baltic – Bug – Boh (Southern Bug) – Black Sea.

The approach taken here attempts to indicate a spatial framework for a two-way circulation of Corded and Yamnaya/Catacomb patterns (see sections 4 and 6). So far, source evidence of such contacts has been searched for among exogenous artefacts – imports – being chiefly single finds or grave-goods. Only rarely has any such evidence been found in settlement assemblages [see ‘Caucasus’ pins: Machnik 1979b: 366]. Far more evidence of this kind has been provided by funerary rites: in Yamnaya

[Kośko, Kločko 1991: 129ff; Kośko 1991; 1992; see Włodarczak 2006: 50ff] and Catacomb/niche designs of grave chambers [Włodarczak 2006: 50ff, 59; Ślusarska 2006: 133-135], and circular barrow mounds [recently Włodarczak 2006: 157].

4. MARKERS OF A HYPOTHETICAL ROUTE COMMUNITY OF CORDED WARE, YAMNAYA AND CATACOMB CULTURES

Referring to the earlier discussions of cohabitation, it is possible to distinguish two groups of source evidence seen as markers of migration or routes followed by migrants: (a) occasional objects, chiefly of an insignia type, and (b) traits of funerary rites. In the present assessment of the extent of borrowings – due to the state of research – we limit the discussion of reception of the stylistic characteristics of pottery (for an exception see CC ‘ornamental baroque’). The analysis covers areas believed to have diagnostic characteristics with respect to long-distance contacts along the routes studied here:

- Lowland (Lower Vistula) and Old Upland (Małopolska, Volhynia) CWC ones, and
- Ingul (Podolia, Zaporozhye region, Black Sea steppes) and, selectively, Donets-Don CC ones.

More importantly, the quality of recording of relevant sources varies greatly on the individual segments of a hypothetical route (e.g. excellent specification and taxonomic processing of group ‘a’ markers on the upper Bug River, in the former Chełm region [Bronicki 1991]). Keeping this in mind, in 2003 and 2007, a project was completed whereby museums located on selected fragments of a route were searched for relevant evidence. The project covered, on the Polish side of the border, the Pomerania, Łódź and Mazovia regions as well as parts of the Cuiavia-Pomerania region. On the Ukrainian side, the project covered both museums and para-museum collections (remembrance halls, school collections) as well as private holdings from the regions of Vinnytsia and Volhynia (Fig. 6).

An effort was made to explore two-way circulation of ‘imports’ or, more broadly, cultural patterns:

(a) YC/CC markers (‘Yamnaya and Catacomb traditions’) in the Vistula zone of the CWC (routes/regions in the drainages of the Bug, Wieprz and middle and lower Vistula rivers), and

(b) CWC markers (corded and post-corded traditions), more broadly, Late Neolithic and Circum-Baltic ones, in the zone of Ingul and Donets-Don groups of the CC (with extending the search to include not only the Ingul area but also the whole Boh drainage).

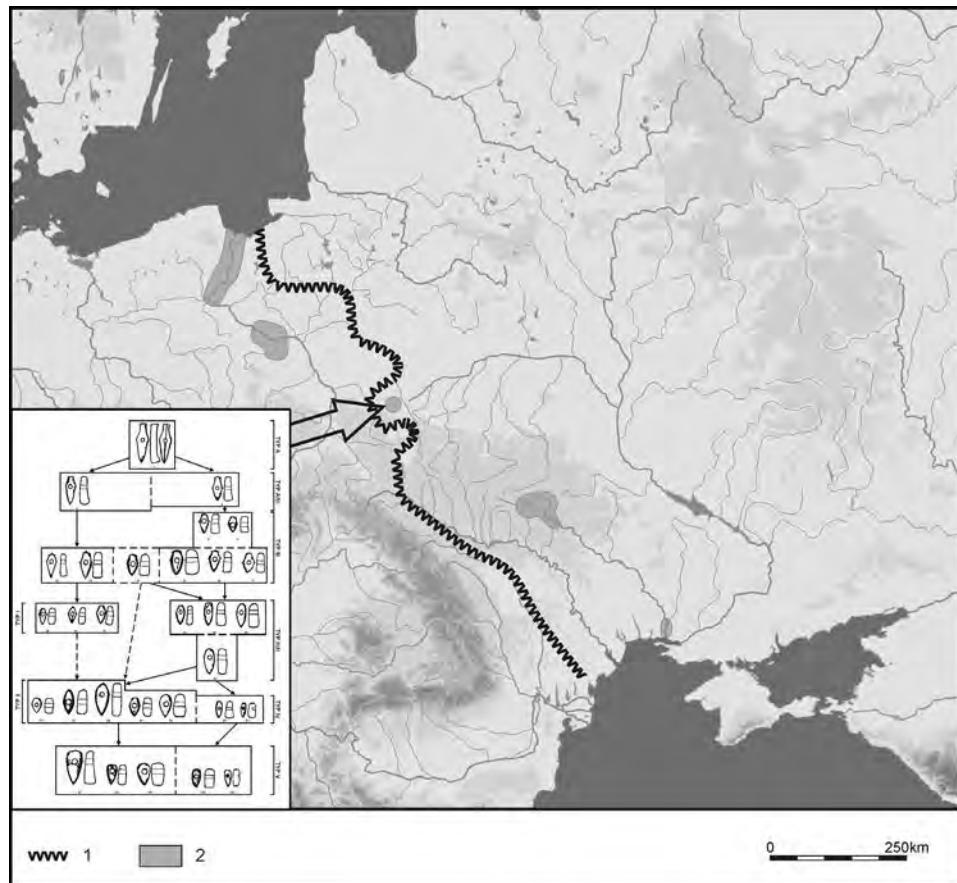

Fig. 6. Areas of museum searches and a list of types from the former Chełm region [foll. Bronicki 1991]. Legend: 1 – physiographic frontier between the West and East of Europe; 2 – areas covered by museum searches

The list of markers presented below must be treated as highly preliminary and purposefully restricted as far as comparative analysis of pottery is concerned (making up for this deficiency should be regarded as an urgent task for the future).

(a) The basic list of 'Yamnaya-Catacomb' traits in the Baltic drainage basin is made up of (aa) pit- and catacomb/niche-graves or 'Pontic' traits of funerary structures; (ab) highly controversial, topogenetically 'Strzyżów' complex of reception signs of production patterns typical of the Donets Basin and Caucasus centres of metallurgy and glass-making, and single finds of insignia-type forms; the latter include (ac) 'Catacomb' axes (or their local imitations), mainly stone, but also metal ones, or (ad) fluted maces.

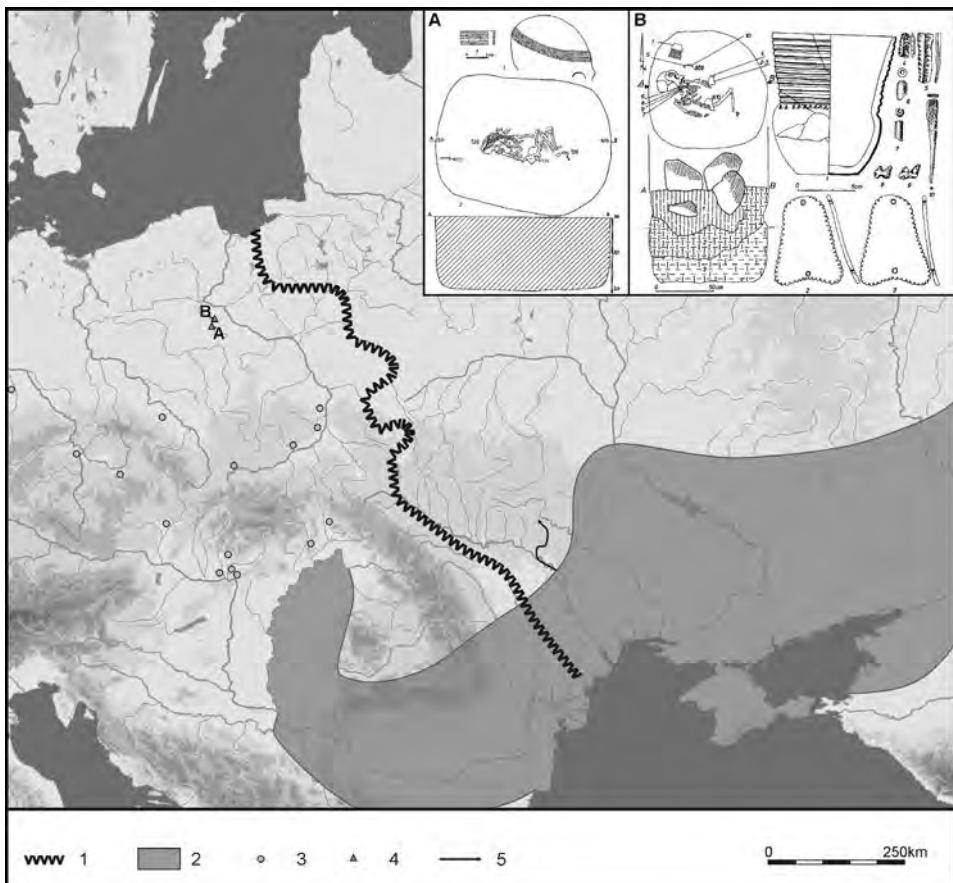

Fig. 7. Routes of Baltic influences of Yamnaya culture societies. Legend: 1 – physiographic frontier between the West and East of Europe; 2 – Yamnaya culture oecumene; 3 – graves with the so-called 'frog-like' skeleton arrangement; 4 – Late Neolithic graves on the Polish Lowlands showing 'Yamanya' ritual characteristics (A – Bożejewice 8; B – Krusza Zamkowa 3); 5 – hypothetical route following Dniester – Boh – Bug...? [Batora 2006: Fig. 134, as amended by authors; Koško, Kločko 1991; Koško 1992]

The list is supplemented by occasional finds: Black Sea traits/artefacts unearthed within ritual, settlement (**ae** – Łasin) and funerary (**af** – Bożejewice 8; **ag** – Biskupiec, Gromowo) features.

aa. In the Neolithic of the Vistula drainage, there are no prototypes (genetic inspirations) of 'Yamnaya' designs of grave chambers or single burials underneath barrows that appear in the early stages of CWC development. On the Lowlands these are deep, straight-walled excavations 0.85-1.0 m deep, dated to 2850-2700 BC

[Bożejewice 8: Kośko, Kločko 1991: 123ff; Krusza Zamkowa 3: Kośko 1992: 86ff]. On Małopolska Old Uplands – where niche chambers dominate – our attention is attracted by a particularly ‘original’, distinctly ‘Yamnaya’ chamber from a feature located underneath a barrow at Koniusza 1. Its pit is slightly trapezoidal, 1.75 m deep and dated to ca. 2500 BC [Włodarczak 2006: 50ff]. These structures may be deemed an element of an exogenous funerary tradition, genetically related to the YC. Its spreading towards the Vistula drainage could have followed the left-bank tributaries of the Dniester towards the Boh drainage (perhaps this took place at Murava) – see YC barrows in the district of Yampil [cf. Yarovoy 1985: 27ff; *Archiwum* no. 11] (Fig. 7). To assess how far the tradition was observed in the Baltic drainage, it is necessary to conduct detailed studies taking into account ‘Yamnaya’ features of unclear functional and cultural identity (cf. modest grave goods in the YC funerary tradition [Yarovoy 1985: 27ff]).

Leaving out – mentioned already earlier – the problem of Black Sea funerary patterns found in the syncretic Złota culture (next to niche chambers also the use of ochre and the custom of deforming – artificially elongating – of skulls), it can be said that catacomb structures occur on Małopolska ‘classic’ CWC territories in two clusters: Kraków-Sandomierz and Grzeda Sokalska (Roztocze, near of Lubaczów). The first cluster can be dated to phases II-III (after 2700/2600 BC), while the other to phase III (after 2600 BC), especially IIIB [Włodarczak 2006: 130ff] (Fig. 8). A comparative analysis of detailed characteristics of both clusters of niche structures reveals closer affinities between features from Grzeda Sokalska and forms known from Black Sea steppes [Ślusarska 2006: 133-135; Włodarczak 2006: 135, footnote 74]. Nothing is known of such structures so far in the CWC on the Dniester [Włodarczak 2006: 135]. Hence, it can be concluded that the ‘Grzeda Sokalska’ observations testify to a direct contact between CWC societies in the region of Roztocze and the Ingul group, i.e. the Boh drainage (Fig. 9). An important clue to the tracing of the course of the assumed route may be a high share of Middle Dnieper culture (MDC) patterns in the style of Grzeda Sokalska pottery; they are recorded also on both the Boh and lower Vistula rivers [Machnik 1999; 2003; see ‘Middle Dnieper’ pottery in the graves of the ‘Ingul’ CC on the lower Boh – studies by O.G. Shaposhnikova’s team – oral communication by K. Bunyatyan; also Gzin near Chełmno – *Archiwum* no. 19].

ab. Strzyżów culture (SC) occupied the eastern portion of the Lublin Upland, from the upper Wieprz River as far the Bug and south-western Volhynia as far as the Horyń River. In the south, the SC was bounded by Grzeda Sokalska and in the north by Poles'ye Marshes. Chronometric documentation of the SC is unsatisfactory; at present its preliminary – ‘rough’ – chronology should be located towards the end of the 3rd millennium BC. The centre of the SC must have been somewhere between the Styr and Horyń rivers and was related to the Volhynia deposits of basalt and flint, and especially of copper (possibly also of inland amber). It is hard

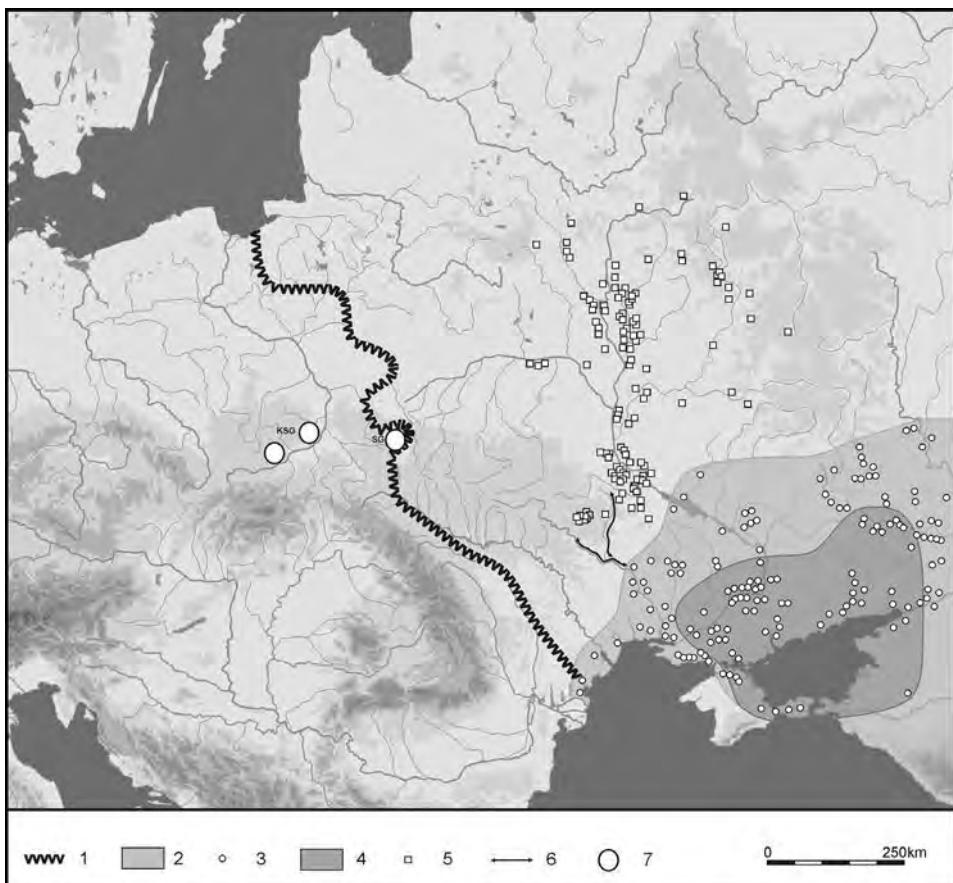

Fig. 8. Funerary evidence of influence by Catacomb culture societies on the Baltic. Legend: 1 – physiographic frontier between the West and East of Europe; 2 – Catacomb culture oecumene; 3 – ‘Catacomb’ settlement points; 4 – range of metallurgists’ graves; 5 – Middle Dnieper culture settlement points; 6 – Boh – Bug ? – and Boh – Sinyukha routes; 7 – concentrations of niche (catacomb) graves within the circle of CWC groups in the Vistula drainage (KSG – Kraków-Sandomierz group; SK – Sokalska group) [Artemenko 1967: Fig. 42; Bratchenko, Shaposhnikova 1985: Map 9; Batora 2006: Fig. 134]

to assess the range of penetration of the Vistula drainage by SC communities. In the south, a discovery of a ‘*Strzyżów*’ vessel around Kraków/Nowa Huta merits attention [Godłowska 1984]. Insufficiency of data prevents us from assessing the impact of the SC in the north; a certain clue, however, is offered here by J. Libera’s idea of zone A in the distribution of bifacial forms of daggers [Libera 2001: 124ff].

In the SC distribution area, including also SC assemblages, there were discovered collections of copper and faience artefacts standing in a marked contrast, in

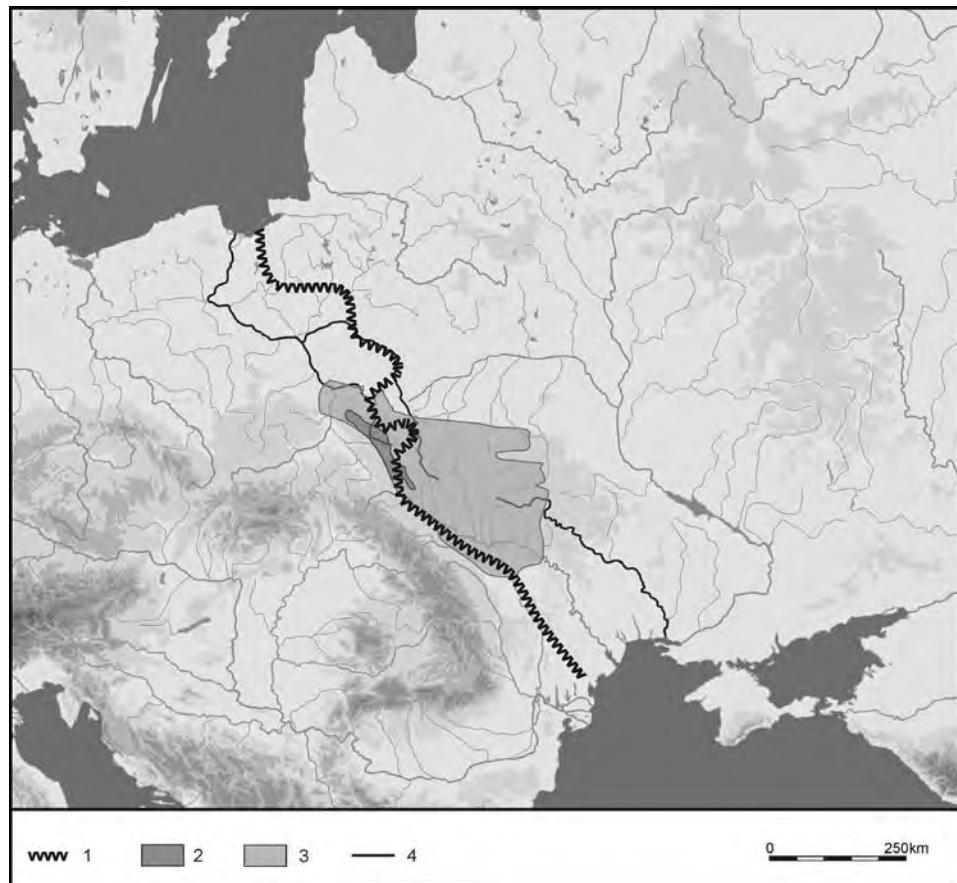

Fig. 9. Frontier of Bug and Boh drainages: Meta-Carpathian Uplands (Roztocze route hub is marked). Legend: 1 – physiographic frontier between the West and East of Europe; 2 – Roztocze; 3 – Meta-Carpathian Uplands; 4 – route: Boh – Bug-Wieprz – Lower Vistula [physiographic presentation: Maruszczak 2002]

terms of their technological, formal and functional complexity, to the inventories of other cultures from the Carpathian epi-Corded circle [Kadrow 2001]. General analogies (in terms of manufacturing and formal aspects) to these collections can be found in the cultural environment of the Dnieper (MDC) and Don (CC) drainages, and – which has been done far more often so far – in Caucasus foothills. However, such analogies are also to be found in the Carpathian Basin or more broadly in the zone of central Europe where the impact of the said civilization centre was felt. These observations primarily concern the inventories of ‘hoards’ from Stebliwka (Stułbno), Horodysko and Lipa [Majek 2003] (Fig. 10).

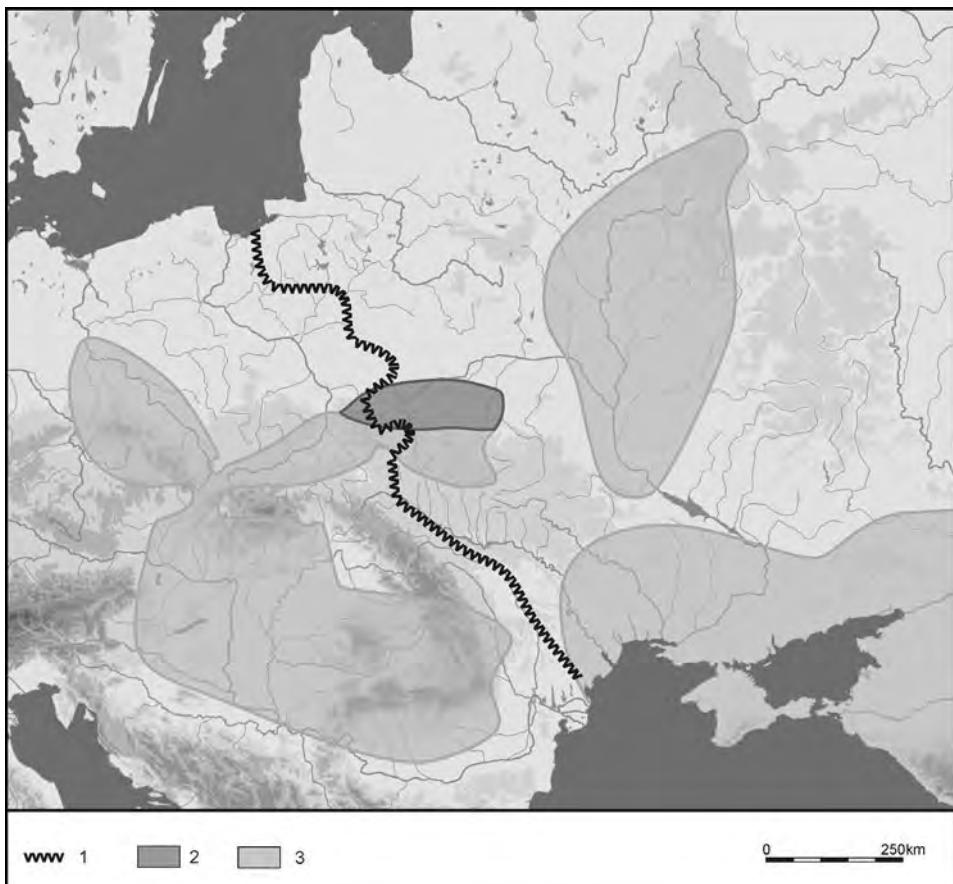

Fig. 10. Strzyżów culture oecumene and areas of hypothetical formal analogies mentioned in the discussions of 'Strzyżów hoard' origins. Legend: 1 – physiographic frontier between the West and East of Europe; 2 – Strzyżów culture range showing the chief direction of contacts; 3 – areas of hypothetical analogies [Majek 2003]

ac. In battle-axe classifications used in the analyses of sources from the Oder and Vistula drainages (in general from central Europe), there are no attempts to identify 'Catacomb' ('Ingul' and 'Donets Basin') battle-axes. This is also true for areas where 'Black Sea traits' have been noticed on many occasions (e.g. areas with niche graves – see earlier comments). A thorough examination of axes believed to be 'corded' or still better 'Late Neolithic' from areas on the Vistula, Volhynia and from upper and middle Boh justifies – in our opinion – a hypothesis about a possibility of identifying a category of 'Ingul' forms, i.e. also outside the CC. They functioned here as 'imports' or possibly as local imitations of their Black Sea preforms. Among

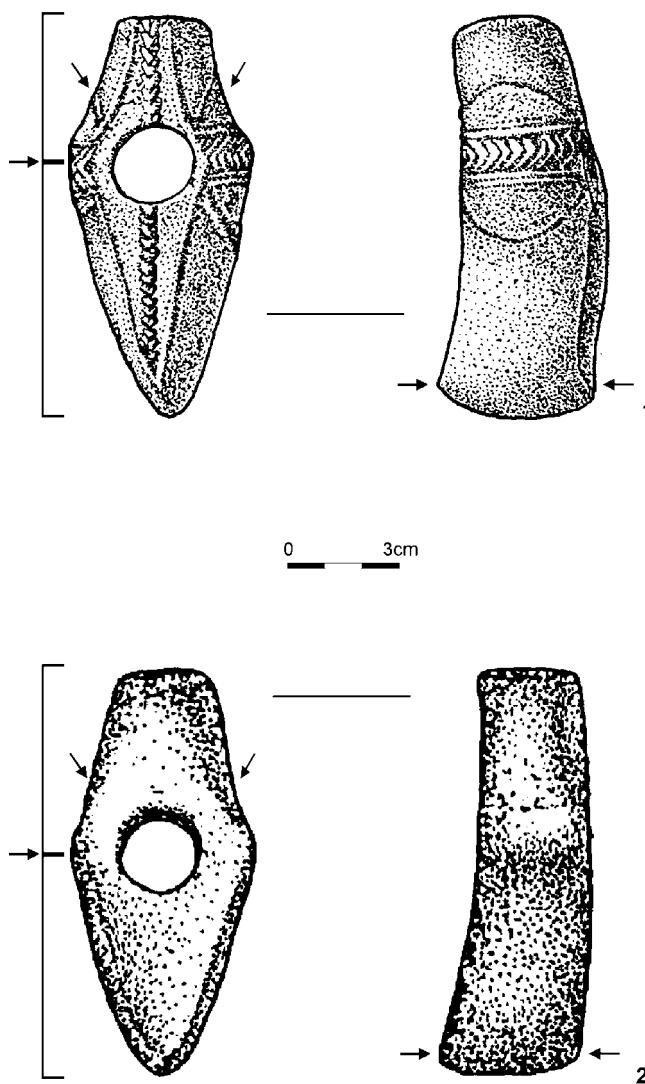

Fig. 11. A module of an Ingul type axe [see Klochko 2001a]

the diagnostic characteristics are:

- a curved profile in side view with a slight broadening, one- or two-sided, next to the cutting edge, and
- a short butt with concave walls when viewed from above (Fig. 11).

Battle-axes fitting into this morphological module were recorded in the drainages/valleys of the upper Boh (Vinnytsia region) and upper Bug (Lutsk region; former Chełm region) as well as on the middle (around Płock) and lower (between Gdańsk and Bydgoszcz) Vistula.

- In the Vinnytsia region at least five axes have been recorded (Fig. 12A) analogous to the ‘Ingul’ forms [see Klochko 2001a: Fig. 44-46; 2006: Fig. 41-43] (Fig. 12B). They have been recorded in museum collections (Pyatkovka, Bershad district; Kapustyani, Trostianets district; Strilniki, Tyvriv district; Tulchyn district and Vinnytsia region) and in the PLATAR collection [see Platar 2004] (Fig. 12A). From the Vinnytsia region there come a large number of axes typical of the CWC (Fig. 12C). It is obvious that in this area relatively intensive contacts of both cultural circles took place, with the southernmost finds of ‘Corded’ axes coming from the Bershad district. Hence, they were discovered close to CC cemeteries investigated by O.G. Shaposhnikova and G.T. Kovpanenko’s expedition to the Boh valley.
- In the Lutsk region (Volhynia) – right-bank Bug drainage – at least six axes have been recorded (Fig. 13) showing connections to both ‘Ingul’ forms [Klochko 2001a: Fig. 44; 2006: Fig. 41] and ‘Donets’ ones [Klochko 2001a: Fig. 36; 2006: 33]. They were found in the holdings of the following institutions: the Regional Museum and the Museum of the Lesya Ukrainka Volhynia State University in Lutsk as well as the District Museum in Lyuboml’ (Nesvizh & Peski, Horokiv district; Stary Zagoriv, Lokachi district; Ludin Volodimir, Volodymyr Volhyniaski district; Liuboml’ district x 2).
- While investigating the area lying opposite, i.e. the left-bank Bug drainage, covering the former Chełm region, we encountered an exceptional situation where axe finds (Fig. 14) included in museum collections had been fully recorded on file. After a systematic review of all the collections, the files showed 16 forms that could be identified as ‘Catacomb’ or as imitating CC axes ([Bronicki 1991]: Okszów, Chełm commune – no. 5; Horeszkowice, Białopole commune – no. 9; Kopina, Cyców commune – no. 10; Rejowiec, Rejowiec commune – no. 13; Bachus Kolonia, Sawin commune – no. 15; Chełmiec, Kraśniczyn commune – no. 16; Husynne, Dorohusk commune – no. 17; Chełm, Chełmno commune – no. 20; Siedliszcze, Siedliszcze commune – no. 25; Klesztów, Żmudź commune – no. 29; Dobryłów, Ruda Huta commune – no. 30; Graniak, Urszulin commune – no. 32; Zakręcie, Krasnystaw commune – no. 36; Chutcze, Sawin commune – no. 38; Stupin Duży, Chełm commune – no. 39; Majdan Ostrowski, Wojsławice commune – no. 96). The data for the Chełm area should serve as a valuable clue as to the critical assessment of current research possibilities when source records are highly deficient along the studied ‘route’ [see also source records from Roztocze – the upper Wieprz valley in Balcer *et al.* 2002: Fig. 23, 42, 44, 45, 51, 52, 57, 59, 61].

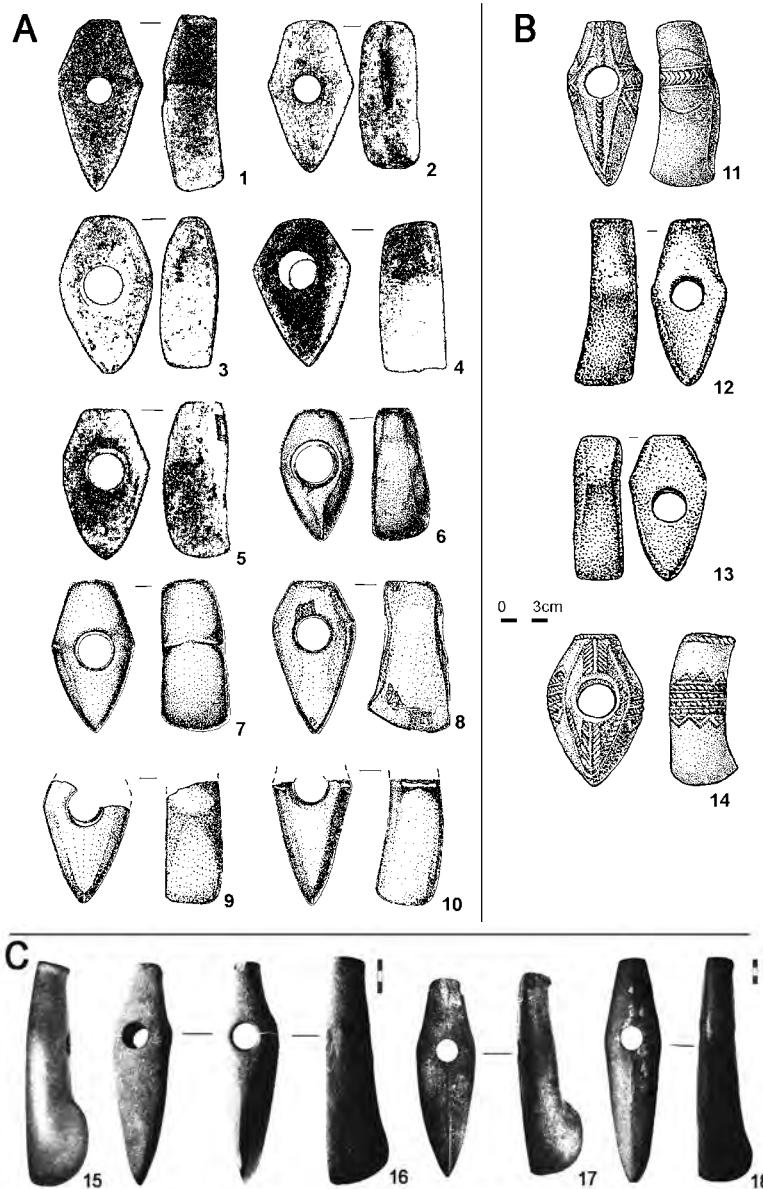

Fig. 12. Ingul type axes from the Vinnytsia region or hypothetically linked to this area - PLATAR collection (A). Analogies from the circle of the Catacomb culture (B) and neighbourhood forms from the circle of Corded Ware cultures (C) are included. A: 1 - Kapustyan, Trostianets district; 2 - Pyatkovka, Bershad district; 3 - Tulchyn district; 4-5 Vynnytsia region; 6-10 - Strilniki, Tyvriv district. B: 11 - Shiroke 3,6, Kherson region; 12 - Holovkovka 6,6, Kirovohrad region; 13 - Holovkovka 3,4, Kirovohrad region; 14 - Zamozhne 5,2, Zaporizhzhia region. C: 15 - Vinnytsia region; 16 - Medzhybizh, Letychiv district; 17 - Zhmerynka, Zhmerynka district; 18 - Hnivan, Tyvriv district

- In central Powiśle or, more precisely, in the drainage of the Bzura River, a left-bank tributary of the Vistula, in museum collections (as a result of programme museum search), a single axe has been recorded (Łowicz, Łowicz commune; Fig. 15A) displaying hypothetical ‘Catacomb’ analogies (Fig. 15B).
- Far more analogies to CC forms are shown by axes yielded by the programme search of museums located along the Vistula valley, in lower Powiśle. At least five forms have been recorded (Toruń-Rozgarty, Toruń-Rozgarty commune; Bydgoszcz, Bydgoszcz commune; Kałdus, Chełmno commune; Komórsk, Warlubie commune; Gdańsk-Orunia, Gdańsk-Orunia commune; Fig. 16A), showing connections to both ‘Ingul’ [Klochko 2001a: Fig. 44; 2006: Fig. 41] and Donets [Klochko 2001a: Fig. 36; 2006: 33] forms (Fig. 16B).

Along the ‘route’ no ‘ceremonial items’ have been recorded – a form of axes known from the closest – ‘Ingul’ – variety of the CC. Their surface bore fluted and incised ornaments [Sharafutdinova 1980; Kośko 2001: 60ff]. The functional position of all discussed objects fits roughly into an inter-regional module of battle-axes – in broad terms, markers of the rise of elites and chiefdoms (see section 4). It can be assumed that at least some of alleged ‘imports’ or imitations of ‘Ingul’ or ‘Donets’ battle-axes should mark the routes along which – in the territory of the central European CWC – traditions of Black Sea, specifically CC, elites spread. To verify this hypothesis, it is necessary, above all, to conduct specialist analyses (e.g. petro-archaeological ones) (Figs. 12-16).

In addition, to the societies of the YC/CC are linked two finds of metal battle-axes of the Pidliissa type, unearthed in the drainage of the San River at Rudna Mała and Munina, Sub-Carpathian region [Klochko 2001a: 124, Fig. 53:1, 3; 2006: Fig. 50:1, 3] (Fig. 10). It can be assumed that they are a reflection of an alternative Baltic-Pontic connection: the “San-Dniester”.

ad. Maces, or more specifically a special type of them with a fluted surface (type B), were recently (in 2002) thoroughly analyzed [Kośko 2002]. The analysis revealed that these forms, inspired by power symbols originating with Near East civilizations, were first made – about the middle of the 3rd millennium BC – in the circle of the CC as prestige markers. They may have served a similar purpose to that of the ‘ceremonial’ examples of ‘Ingul’ axes. No direct confirmation is available still of the chronology of the beginning of their use in areas neighbouring on the CC, specifically in CWC environments (i.e. discoveries within assemblages) – certainly in the second half and at the end of the 3rd and in the early 2nd millennia BC. However, there have been significant amendments made to the list of fluted mace finds after 2002 (Fig. 17:6). When reanalyzed, it bears out a view that we have a significant and highly credible record of the course of early routes between the Baltic and Black seas. The communities of fluted mace users could have travelled from the circle of the CC to the agglomerations of the CWC circle along the following routes:

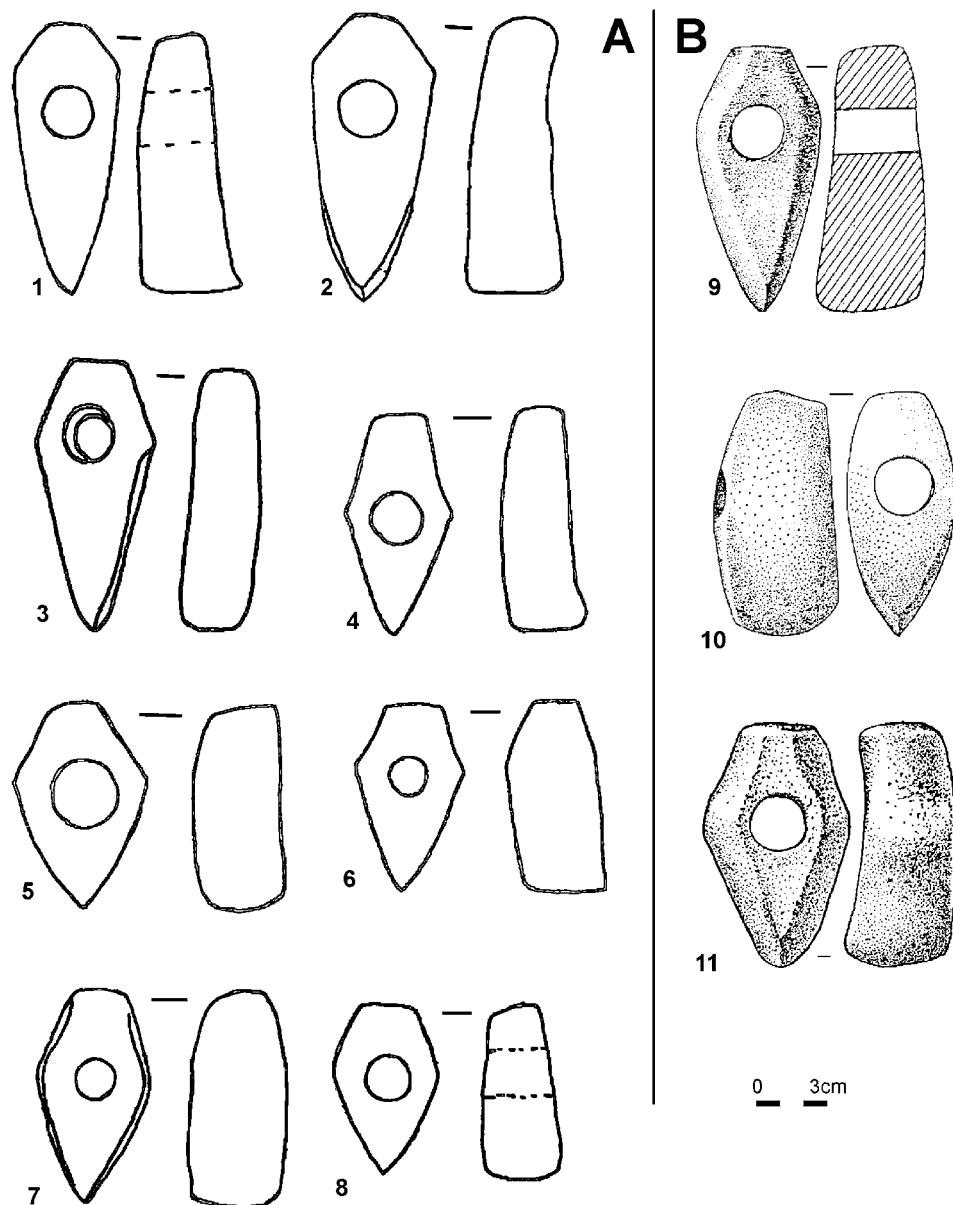

Fig. 13. Ingul- and Donets-type axes from the Lutsk /Volhynia/ region (A). Analogies from the circle of the Catacomb culture (B). A: 1-2 – Lutsk Regional Museum; 3 – Peski, Horokhiv district; 4 – Liuboml district; 5 – Liuboml Regional Museum; 6 – Nesvizh, Horokhiv district; 7 – Ludin, Volodymyr Volhyniaskyi district; 8 – Staryi Zahoriv, Lokachi district. B: 9 – Bubnova Slobidka 8.2, Cherkasy region; 10 – Donskiy 5.29, Rostov region; 11 – Vinogradne 32.10, Zaporizhzhia region

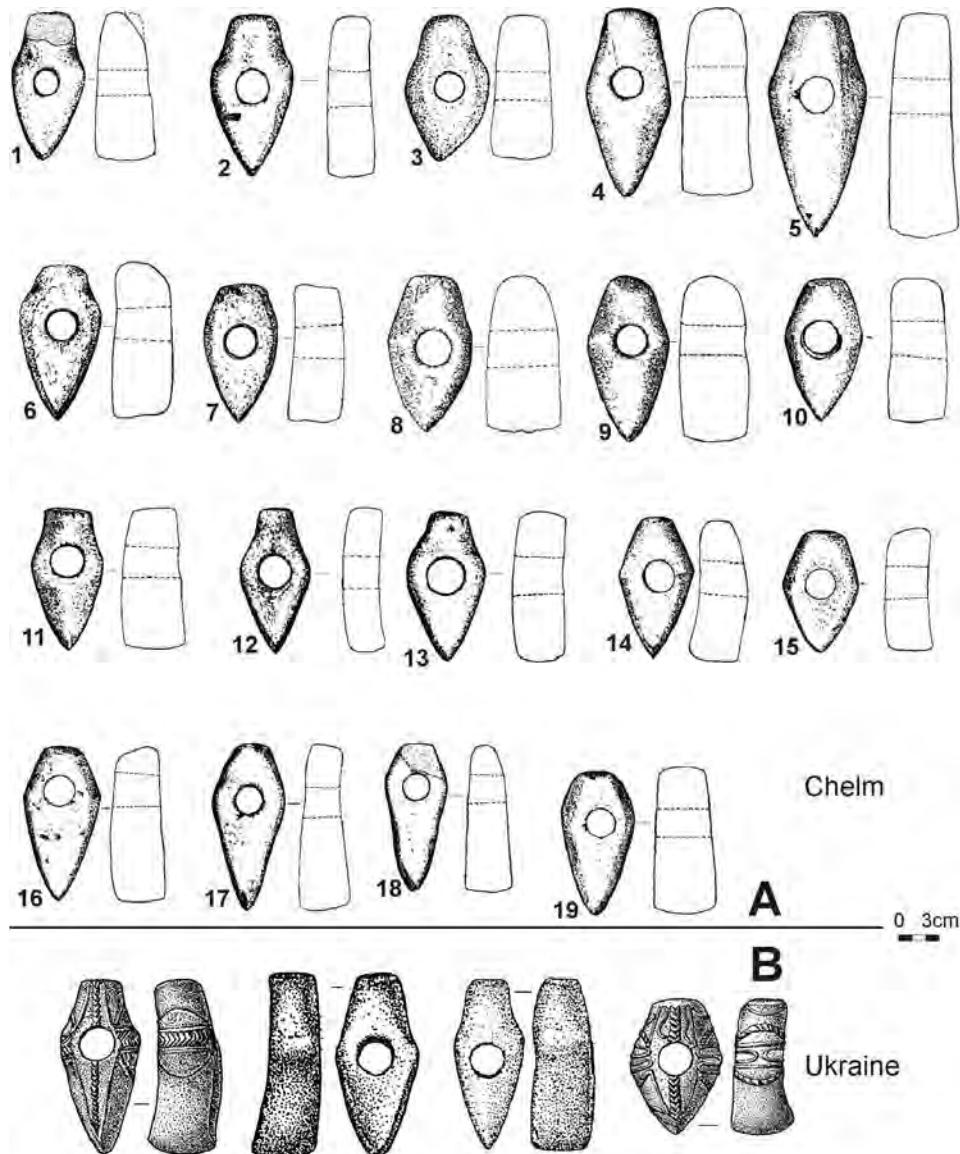

Fig. 14. Ingul type axes from the former Chełm region (A). Analogies from the circle of the Catacomb culture (B). A: 1 – Okszów commune Chełm; 2 – Rejowiec, Rejowiec commune; 3 – Husynne, Dorohusk commune; 4-5 – district Krasnystaw; 6 – Chełm; 7 – Bachus Kolonia, Sawin commune; 8 – Chełmie, Krasnyczyn commune; 9 – Zakręcie, Krasnystaw commune; 10 – Majdan Ostrowski, Wojsławice commune; 11 – Siedliszcze, Siedliszcze commune; 12 – Horoszkowice, Białopole commune; 13 – Kopina, Cyców commune; 14 – Chutcze, Sawin commune; 15 – Strupie Duży, Chełm commune; 16 – Klesztów, Żmudź commune; 17 – Dobryłów, Ruda Huta commune; 18 – Grabniak, Urszulin commune; 19 – Krasnystaw, Krasnystaw commune B: See 12B

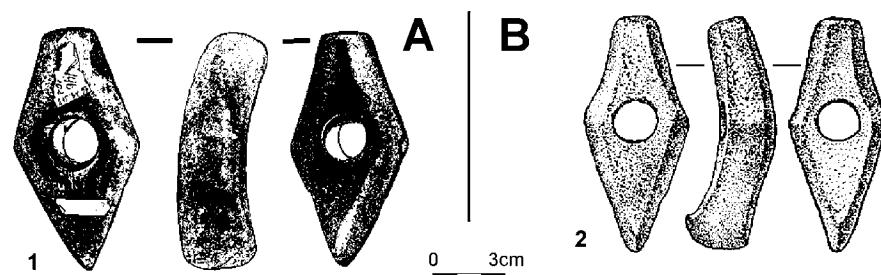

Fig. 15. Ingul type axes from central Powiśle: the Bzura drainage (A). Analogies from the circle of the Catacomb culture (B). A: 1 – Łowicz, Łowicz commune. B: 2 – Zamozhne 8.1, Zaporizhzhia region

- * Boh — Bug — Wieprz — Vistula (upper and lower);
- * Dnieper (Ingul — Dnieper) — Pripet — Bug — Vistula;
- * Dnieper (Ingul — Dnieper) — Bjarezina — Neman [Kośko 2002: 71].

Fluted maces acquired a new dimension and new applications in the drainages of the Vistula, Oder and Morava rivers as well as on the middle Danube. They began to be used as position markers of local communities – of the Western Trzciniec and Tumulus cultures – participating in exchange programmes along north-south routes joining the Baltic drainage to the middle Danube; one of the goods so distributed was amber [cf. the background of finds of amber ornaments in Bukowski 2002: Map 1]. This annexation of a Pontic insignia began with ca. 17th century BC and proceeded rather dynamically, which can be seen in the most recent discoveries made in central Poland. However, there are no satisfactory analytical mechanisms to pinpoint the differences in its use in both route systems: Baltic-Pontic and Baltic-Danube [cf. division of type B into subtypes B1-B4: Kośko 2002: Fig. 2] (Fig. 17:2-5). Also, one should not ignore a hypothesis that both systems were interconnected, if only partially.

ae-ag. The assemblages defined earlier as occasional are, in this approach, seeds of broader micro-spatial phenomena – hypothetical taxa ('site types'), a more detailed description of which is not possible at present (Fig. 18).

ae. Łasin 2. (Chełmno Land). On one of the islands on Lake Łasin – presumably in a post-ritual arrangement – ceramic objects exhibiting traits 'alien' to the local environment of the Chełmno Land were recorded, namely, a female figurine and fragments of two vessels bearing 'corded' ornaments [Kirkowski 1984]. The figurine – relying on formal analogies – was related to the simplification trend in the figurative art of the Tripolye culture (Serezliyevka type), suggesting a connection to a rather indeterminate, syncretic population of 'Tripolye-steppe'. If one accepts the hypothesis that it was made in 'the final period of the Tripolye culture's lifetime' then its origins will have to be placed in the first half of the 3rd millennium BC.

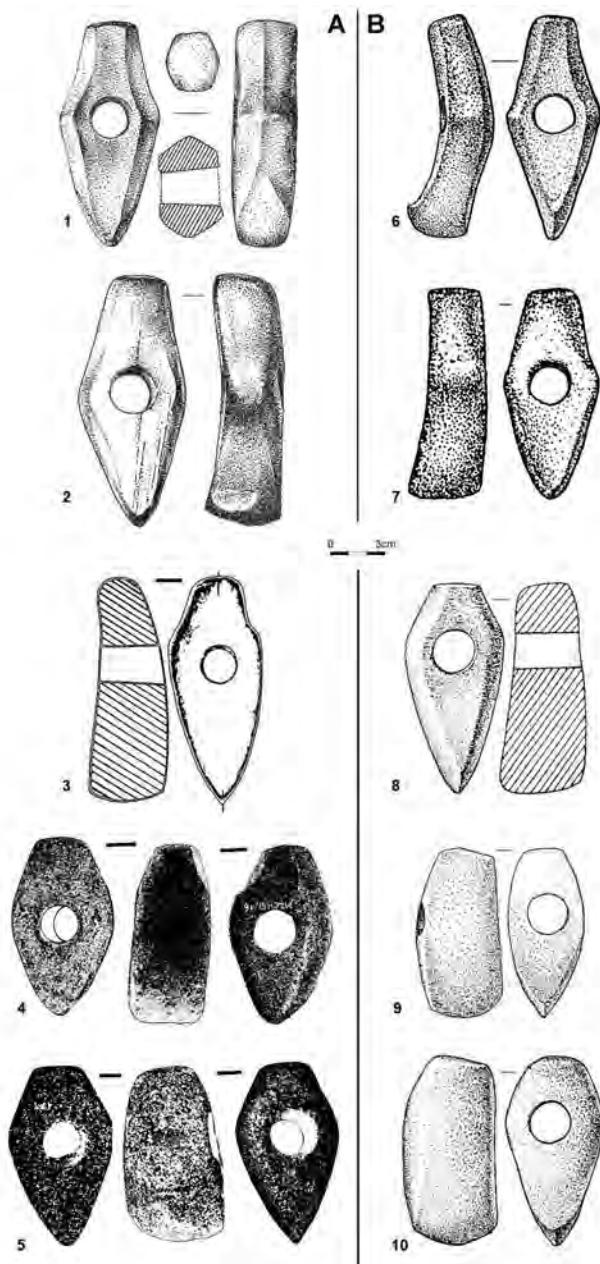

Fig. 16. Ingul type axes from the lower Powiśle (A). Analogies from the circle of the Catacomb culture (B). A: 1 – Gdańsk-Orunia, Gdańsk-Orunia commune; 2 – Toruń-Rozgarty, Toruń-Rozgarty commune; 3 – Bydgoszcz, Bydgoszcz commune; 4 – Kałdus, Chełmno commune; 5 – Komorsk, Warlubie commune; B: 6 – Zamozhne 8.1, Zaporizhzhia region; 7 – Golovkovka 6.6, Kirovohrad region; 8 – Bubnova Slobidka 8.2, Cherkassy region; 9 – Donskiy 5.29, Rostov region; 10 – Zlatopol 25.15, Zaporizhzhia region

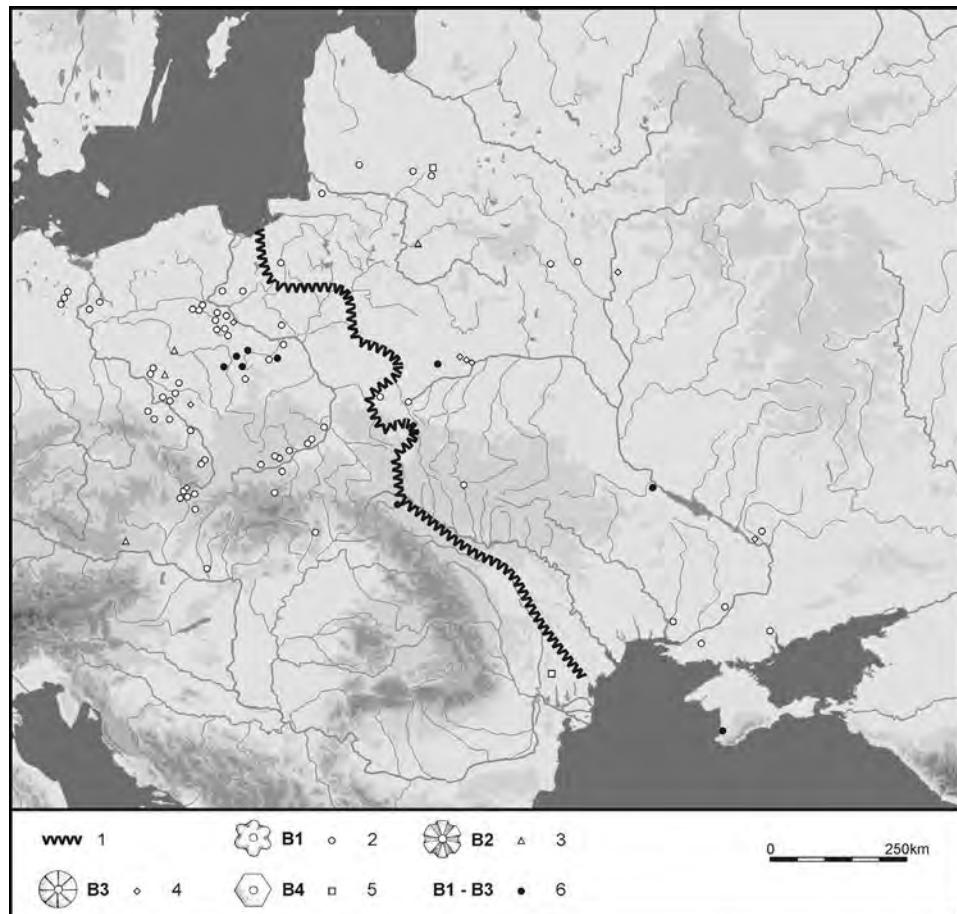

Fig. 17. Distribution of stone fluted maces. Legend: 1 – physiographic frontier between the West and East of Europe; 2-5 – localities where specific types of fluted maces were found [Koško 2002]; 6 – localities of the latest finds of fluted maces (museum identifications; published after Koško 2002)

In the case of vessels, ‘both technology and the type of cord used for making ornaments’ pointed to the CWC (of its late stage). Specific vessel forms, however, bore no analogy to any materials from the Chełmno Land or adjacent areas. Nevertheless, the similarity of their technology with that of the figurine made R. Kirkowski ‘look for analogies among Ukrainian groups of the CWC or the decline Tripolye culture’ (this was particularly true for the so-called northern group in T.G. Movsha’s approach).

Suggestive analogies to the object from Łasin seem to be supplied by more recent investigations of a settlement at Pribierezhnoe on the Vislinskiy Zaliv, Sambia,

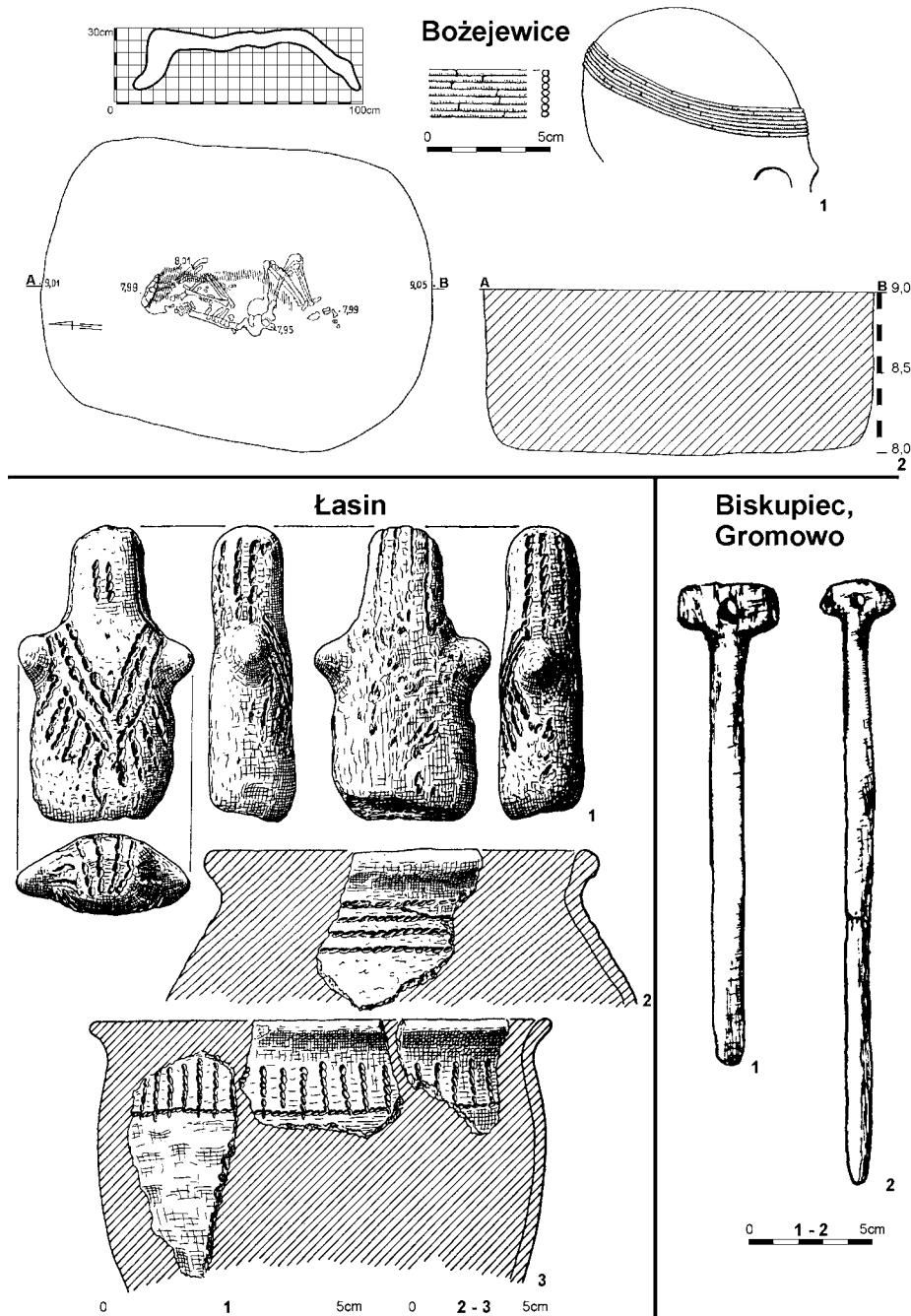

Fig. 18. 'Pontic' traits at Late Neolithic sites in the Baltic drainage basin ('incidental sites'/site types'): Bożejewice, Łasin, Biskupiec, Gromowo [Okulicz 1973; Koško, Kločko 1991; Koško 1992]

carried out by E. Zalcman. A new pottery style has been identified there, characterized by complex cord patterns, closely resembling – in our opinion – the ornament convention of the ‘northern group’ of the decline Tripolye culture [Zalcman 2004: Fig. 117-118]. However, making the chronology and topogenesis of the ‘Pribierezhnoe type’ more specific calls for broader, interregional studies concentrated on the frontier between the drainages of the Baltic and Black seas.

af. Bożejewice 8 (Kujawy). On a chernozem plain of the Kujawy Upland, a circular barrow was discovered over a grave of a woman 25-30 years old [Koško, Kločko 1991]. The grave pit is unusual because of its Yamnaya form: it is rectangular when viewed from above, measuring 245×185 cm and 100 cm deep. The body had been placed along the north-south axis in a ‘slightly flexed’ position – in type C position according to A. Häusler. The grave goods included a copper diadem (made up of seven cords-tubes 2.7-3.0 mm in diameter) and a wooden object identified as a composite bow. The wood of the bow was subjected to a ¹⁴C analysis, which yielded a result of ca. 2700-2600 BC. The feature has no close analogies. The structure of the grave chamber and mound could point to – in the closest range – a group of Małopolska CWC mounds, while a broader, Pontic-steppe context of these traits was mentioned earlier in item aa. The copper diadem of a ‘band-cord’ type was made of ‘Balkan-Carpathian’ copper (i.e. without a significant content of arsenic). From the formal perspective, prototypes of such artefacts should be looked for among ornaments using copper tubes recorded among the pre-Yamnaya groups of the Northern Pontic Area. The closest analogy – in terms of design and chronology – to the diadem may be a band from Strelica – of the ‘band-cord’ type as well – associated with the late phase of the MDC (from ca. 2100 BC). Also in the case of the hypothetical composite bow, the range of genetic suggestions covers analogies from the Pontic area (for Pontic specimens of hypothetical prototypes of the Bożejewice composite bow see Natalivka – Lower Mikhailovka culture or Zvanec – TC [Koško, Kločko 1991: 127ff]).

ag. Biskupiec-Gromowo and Machovoje (the area between the Vistula and Neman rivers). In the CWC culture settlement concentration on the south-eastern shores of the Baltic, known as the Masurian group, a synthesis of patterns coming from diverse regions was observed. This applies to both corded circle traits – both central and eastern European – and taxa associated with the circle of comb-impressed cultures [Okulicz 1973: 108ff; Machnik 1979b: 364ff]. The beginnings of the complex are currently dated to the 4th/3rd-3rd millennium BC, most certainly to the period from 2800 to 2200 BC [cf. Matuszewska 2007]. It must be observed that the state of exploration of the ‘Masurian group’ is highly unsatisfactory, which must affect presented opinions [cf. lately Sobieraj 2004; Zalcman 2004]. In the set of exogenous traits, our attention is drawn to objects coming from graves and associated primarily with the Middle Dnieper culture and secondarily with ‘steppe-Caucasian’ cultures. These are: bone hammerhead pins (Biskupiec, Varmia-Masuria region; Gromowo,

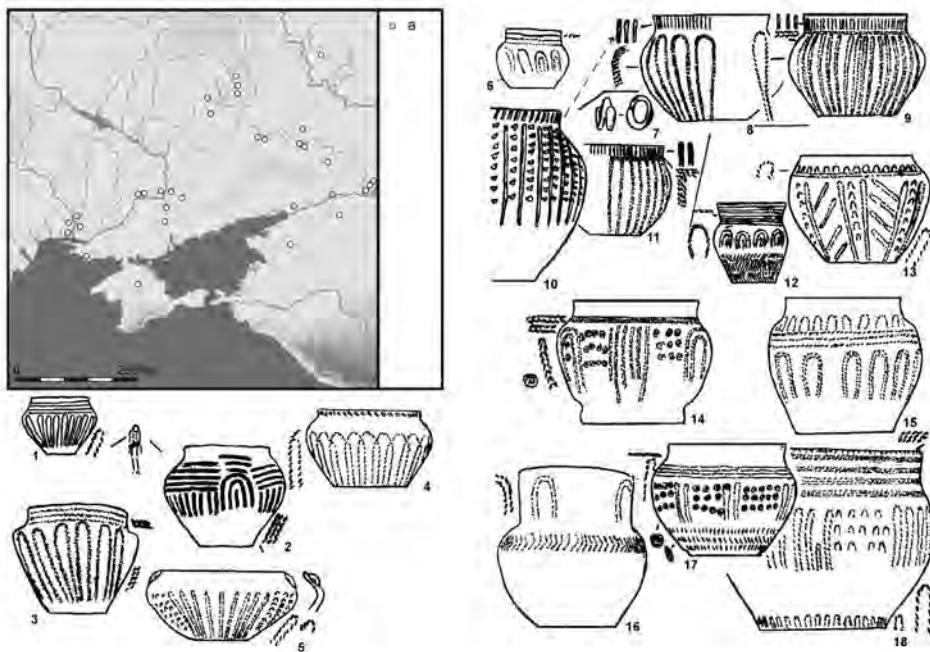

Fig. 19. Catacomb culture sites with pottery identified as 'ornamentation baroque' (a) [Bratchenko 2007]

Sovietsk district) and a pot decorated with a broad band of horizontal lines of chevron impressions (Mochovoye, Primorsk district). The list is being continually expanded (communication from J. Sobieraj – a paper delivered at the seminar organized by Prof. J. Machnik in Igołomia in 2002). There are two versions of the route along which the traits could have reached Sambia:

* Dnieper – Pripet – drainages of the Vistula or Neman [cf. Lakiza 2004: 183 – Podgornaya group] and

* Boh – Bug – Wieprz (Sokalska group) – lower Vistula (see Gzin near Chełmno).

b. The list of cord traits in the drainages of the Boh – Dnieper – Donets is made up of (ba) stylistic traits of pottery (bb) axes and (bc) amber artefacts.

ba. Of particular interest is the style of CC grave pottery, defined as baroque, recorded primarily in the area occupied by the Donets-Don group but encountered also in the drainage of the Boh, i.e. within the range of the Ingul group. In total, 39 sites have been recorded with pottery bearing baroque ornament patterns and dated to the decline of the middle phase of the CC. They are considered an exogenous phenomenon linked, in general, to the Caucasus [Bratchenko 2007: 103ff]. One of

the markers of the style is a segmented pattern of vertical lines, ending in loops and made using cord impressions (Fig. 19). Looking for the origins of this pattern, S.N. Bratchenko [Bratchenko 2007: 104, 109] notices analogies to the central European CWC and epi-Corded Mierzanowice culture. Taking up the suggestion, it must be said that in central Europe belly ornaments of vertical cord lines, ending in loops, are a continuation of crescent ornaments. The former appeared first in the middle Elbe drainage in the CWC and on the Oder in the GAC (phase IIIa) in the late first half of the 3rd millennium BC [Czebreszuk, Szmyt 1992: 113]. However, they developed rapidly outside of the Lowlands, in the drainage of the upper and middle Vistula, precisely in the area occupied by the Carpathian Cultural Circle, after 2300/2200 BC [Kadrow 1991: 43ff, Tab. I-VI; Kadrow, Machnik 1997].

bb. CWC axes were recorded in the Boh drainage, in the whole Vinnytsia region, from the localities of Zhmerynka in the north-west to Bershad in the south, on the border with the Mykolaiv region, i.e. not far from CC cemeteries, investigated by the expedition of O.G. Shaposhnikova and G.T. Kovpanenko (Fig. 12 C). What's interesting is the fact that relatively many CWC axes were recorded – as loose finds – also in the Donetsk region (Amvrosiivka; Mariupol; Mikolayivka; Stepanivka; Temryuk; Volodarsk district; Museum in Mariopol) [see Catalogue 1993: no. 61, 62, 63, 64, 78, 79, 81, 113]. The area produced also ‘corded’ axes found in the graves of the ‘Donets’ CC (Donsiy 5.29; Kamyanka 4.2.9; Kamyanka-Dniprovska; Noviy Aksay [Klochko 2001a: Fig. 35-36; 2006: Fig. 32-33]). The forms mentioned here have close analogies at the eastern frontier of the CWC circle (e.g. Dashava; Khmilova; Klimkivci; Kolokolins; Krilos – “Nastina Mogila”; Zdovbtsya [see Klochko 2001a: Fig. 50-51; 2006: 47-48]).

bc. Amber artefacts were found in the drainage of the Donets River, on the Krasnaya River [Novonikolskoye by Krasnorechensk, grave 1/6; Bratchenko, Shvecov 1991: Figs. 9, 6]. The axe-like beads that have been recorded here show close affinities with Proto-Bronze and Early Bronze forms known from Kujawy (class 1CV – ‘in the shape of a pentagonal axe’ according to R.F. Mazurowski), i.e. dated to the period after 2300/2200 BC [Dobre, Wąsosz; Mazurowski 1983: 30; Bukowski 2002: Figs. 20, 21] (Fig. 20).

5. THE SOCIETIES OF THE ROUTE COMMUNITY OF CORDED WARE, YAMNAYA AND CATACOMB CULTURES

Generally speaking, CWC and YC/CC societies must be regarded as quasi- or early pastoralist [for the most recent treatments of the subject see: Pustovalov 1994; 2005; Kruk, Milisauskas 1999; Kruk 2004; Machnik 2004; Włodarczak 2006]. Both

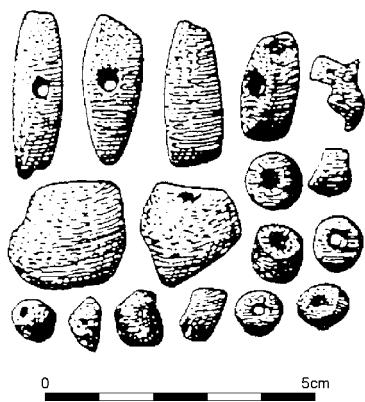
Dobre**Wąsosz****Novonikolskoye**

Fig. 20. Axe-shaped amber beads from the Baltic drainage basin (Dobre, Wąsosz) and from the CC steppe zone in the Donets drainage (Novonikolskoye) [foll. Bratchenko, Shvecov 1991; Bukowski 2002]

taxa, identified as grave cultures, supply little information that could help in a detailed reconstruction of their economies [this is particularly true for CWC: Kruk, Milisauskas 1999: 249ff]. This fact imposes certain limitations on their socio-organizational interpretation as well. Keeping in mind a broader context of observations made across Europe, one should associate the times of CWC and YC/CC development (3rd millennium BC) with the prologue of the rise of permanently stratified societies [Czubreszuk 2001a: 37ff; Włodarczak 2006: 152].

There were two major processes that contributed then to hierarchy building. First, exchange of goods became professionalized and, second, conflicts over the protection of goods and herds became more frequent, leading to the rise of a new social category: elites of warriors. In the case of quasi- and early pastoralist societies special attention is drawn to chiefdoms.

* However, no traces of their presence are found in Corded groups in the Vistula drainage. In respect of the Old Upland CWC – or rather its Małopolska groups – P. Włodarczak says that ‘there are absolutely no archaeological data that would testify to the existence of such a system’ [Włodarczak 2006: 153]. A similar opinion can be found with respect to the societies of the Lowland CWC (in the area remaining under the influence of the Single Grave culture) in J. Czubreszuk [Czubreszuk 2001a: 187]: ‘they can be called the most simple variety of ranked communities’. A comparative analysis of grave-good inventories from the areas in question does not yield, in principle, any chieftain burials; a constant package of grave-goods dominates. In the case of few departures from the norm, as for instance in the case of prestige markers found among the grave-goods of a child burial (*Infans I*) from Krusza Zamkowa 3, Inowrocław district, Kujawy, (2850-2700 BC), attention is drawn to its exogenous traits, namely, Pontic linked to the YC funerary traditions (Yamnaya grave chamber, arrangement of the body [Kośko 1992]). Similar topogenetic observations (suggesting CC funerary traditions) are induced by a barrow grave from Pałecznica on the Miechów Upland. A catacomb explored there was a large room (3 × 4 m) about 3 m high, fitted with posts supporting the ceiling. It contained a body (with no traces of permanent offerings) of an elderly man (60-70 years). The grave had been covered with a mound surrounded by a palisade of oak posts 30-40 cm in diameter. Relying on the identification, J. Kruk and S. Milisauskas [Kruk, Milisauskas 1999: 258] draw a conclusion that ‘the dimensions of the structure and the effort that must have been put in to build it testify to the high status of the individual buried in it, possibly exceeding the kin group’.

The cited cases seem to corroborate the hypothesis that Pontic, steppe societies (YC-CC) could have inspired not only radical changes in the funerary rite (barrows with circular mounds, grave chambers both pit and catacomb ones, some grave-goods; section 4) but also a remodelling of social structures [Włodarczak 2006: 157].

* The Pontic centres located along the Bug-Boh route are characterized by a different, considerably more advanced, state of social stratification [Pustovalov 1994; 2005; Krywalcewicz 2007: 92ff]. This can be seen in both the clear category of shepherds-warriors (see scale of weapons production, hypothesis about ‘unstable politico-military structures’) and economic specialization (cf. graves of metallurgists – Fig. 8:4) in both western (Ingul) and eastern (Donets) CC and the late YC, defined jointly as a broader ‘North-Pontic, ethnopolitical community’ [Pustovalov 1992].

6. GENERATORS AND MECHANISMS OF ROUTE OPERATION. AN ATTEMPT AT CONCLUSIONS.

Beginning with ca. 2900/2800 BC and especially with the second half of the 3rd millennium BC, when the societies of the ‘eastern European’ CWC were replacing the GAC (2500-2300 BC) in contacts with the civilization centres of the Northern Pontic Area, we see a rapid development of a bilateral system of migration initiatives or cooperative relationships commence between the societies of the west and east, with the latter being clearly more active. Direct observations concern the increase in the bilateral reception of objects or ritual norms. It can be assumed that we also see then the rudiments of the route from the Baltic through the Bug and Boh rivers to the Black Sea. Its development rested on long-distance migration programmes manifesting the ideological (‘occasional’) needs of rudimentary, narrow elites. In the Vistula drainage, they took shape in the first half of the 3rd millennium BC being related to an earlier influx of exogenous communities from the Black Sea (cf. Bożejewice type) into the area. The ‘occasional’ needs must have concerned different values. Relying solely on material sources (i.e. archaeologically identifiable), it is difficult to reconstruct clearly a system of their application (preferences, equivalents). This is true for a wide gamut of artefacts made of flint, stone, amber, copper and glass-faiience [see Balcer 1981; 1983; Mazurowski 1983; Klochko, Stolpiak 1995; Petrougne 1995; Chachlikowski 1996; Rola 2006: 114, footnote 14; Czebreszuk 2007]. A separate issue is the question of ‘material evidence’ of salt import [see salt deposits around the neck of the Crimea known as ‘Syvash salt’ – Kośko 2002: 70, or at the mouth of the Boh – cf. J. Boltryk . . . , in this volume]. What we lack is relevant (interdisciplinary) studies how to identify ‘raw material-object’ imports; it does not seem, however, that this was the principal object of their bilateral interests. We need to work on the assumption that along the frontier such ‘imports’ were an addition to archaeologically discreet values understood within the kinship system and taking into account the cycle following a ritual calendar. What’s more, a syntactic assessment of recognizable source inspirations is not possible, which would be helpful in

the process of necessary selection of an anthropological module – a framework for the interpretation of archaeological data referred to earlier. As a helpful hint may possibly serve a female motif found in settlement rituals (Łasin – a ritual place on an island) and the funerary rite (Bożejewice – grave under a barrow).

* CWC settlers reached the middle Dnieper along the Volhynia route (along the northern limit of the forest-steppe), later taking part in the development of the northern frontier of the YC on the Dnieper (Volodarka type, Kiev region). It is hard to tell now how far the process corresponds, in terms of its course and final culture-making structure, with, contemporaneous and much better explored, the southern module of the CWC-YC synthesis. The module was based on the Dniester route, known as the syncretic Budzhak group (Odessa region). The third of the Pontic ‘corded’ routes interesting us here, the Volhynia-Podolia one, with the Boh valley tentatively assumed to be a direction marker, led to the communities of the CC Ingul group. There is no taxonomic evidence for a possible ‘synthesis’ of the CWC-CC. An important hint for tracing its course is MDC traits recorded on the Boh River. This may indicate a need to include in the picture the mediation of the said societies in the building of ties between the central European CWC and Ingul CC, and the creative role of the Sokalska group (CWC/MDC) as a stage coupler. From the upper Wieprz drainage, patterns could have radiated that were successively transmitted to the south-east, towards the Dnieper and Boh rivers, and to the north-east, towards the lower Vistula (e.g. a ‘middle Dnieper’ beaker from Gzin by Chełmno).

* Reciprocating western migrations of YC and CC populations can be especially easily identified in the region of Roztocze (Sokalska Group where apart from ‘Middle Dniester’ patterns, we encounter ‘Pontic’ traits of catacomb chambers) and in the settlement centres of the middle and lower Vistula drainage: Sandomierz Upland (Złota phenomenon), Kujawy (Bożejewice type – possibly evidence of a syncretic CWC/YC society?), Chełmno Land (Łasin type), Masuria Lake District and Sambia (Biskupiec type: Gromowo, Makovoye or Gzin by Chełmno already cited a few times earlier). This set of areas can be considered as evidence of continuation – the use of a mental map of the Baltic drainage basin from the 4th millennium BC [see Mątwy group of the FBC – Kośko 2003a: Fig. 8].

A share in the piecing together of the Bug-Boh route could have belonged, on the part of the Vistula basin CWC, to barely emerging elites, undoubtedly forming under the inspiration of Pontic patterns (settlers?) (after ca. 2900/2800 BC – Bożejewice type). With no signs of status inheritance and relative demographic paucity of the society, which had a network-like structure, its operative elements could not have numbered more than 25 people. From the perspective of the Northern Pontic Area, the seeds of Baltic migrations could have been sowed by the culturally syncretic societies (CWC/YC) mentioned earlier that had long experience in the cultivation of bilateral – Baltic-Pontic – contacts. All the typochronological

data point to the second half – mainly the final part – of the 3rd millennium BC as the time span for the phenomenon.

Still, the use of experience of the 3rd millennium BC in the ‘Early Bronze’ cultures of the 2nd millennium BC remains an issue in controversy. In the structure of the societies of the Trzciniec Cultural Circle there are no signs of clear elites. Hence, it is difficult to identify the mechanisms of handing down the ‘route experience’. One should note, however, that the clearest manifestations of the route ought to be dated to the middle of the 2nd – early 1st millennium BC, i.e. to the period documented by the elite cemetery at Hordeevka [Berezanskaya, Kločko 1998; Ślusarska . . . , in this volume]. This opinion is elaborated on in the latest – still unpublished – results of investigations held in the Vinnytsia region.

Translated by Piotr T. Żebrowski

ABBREVIATIONS

- AA – Archäologischer Anzeiger. Berlin
- ActaArch – Acta Archaeologica. Copenhagen
- ActaArchHung – Acta Archeologica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest
- AAS – Anatolian Archaeological Studies. Tokio
- AJA – American Journal of Archaeology. New York
- AoF – Altorientalische Forschungen. Berlin
- AnSt – Anatolian Studies. London
- APŚ – Archeologia Polski Środkowowschodniej. Lublin
- ARM 4 – Dossin G., Lettres. Textes cunéiformes, vol XXV. Musée du Louvre, Département des Antiquités Orientales, 1951. Paris
- AVL – Arkheologia Vostochno-Evropeiskoi Lesostepi. Voronezh
- BAR IS – British Archeological Reports. International Series. Oxford
- BICS – Bulletin of the Institute of Classical Studies of the University of London. London
- BPS – Baltic-Pontic Studies. Poznań
- BSA – The Annual of the British School at Athens. London
- CAD – Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, I.J. Gelb, B. Landsberger, A.L. Oppenheim, E. Reiner (Eds), 1964 - . Chicago
- JBS – Journal of Baltic Studies. Abingdon
- JCH – Journal of Cultural Heritage. Amsterdam
- JCS – Journal of Cuneiform Studies. Chicago
- JESHO – Journal of the Economic and Social History of the Orient. Leiden
- JIES – The Journal of Indo-European Studies. Washington D.C.
- JRAI – Journal of the Royal Anthropological Institute. London
- JRGZM – Jahrbuch der Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz. Mayence
- KSIA – Kratkiye soobscheniya Instituta Arkheologii. Moskva
- KSIIMK – Kratkiye soobscheniya Instituta Materialnoy Kultury. Moskva
- MDP 22 – Scheil V., Actes juridiques susiens. Mémoires de la mission archéologique de Perse, Vol XXII, 1930. Paris
- MIA – Materialy i issledovaniya po Arkheologii SSSR. Moskva-Leningrad
- NA IA NANU – Nauchniy Arkhiv Instytutu Arkheologii Natsionalnoy Akademii Nauk Ukrayiny. Kiev

NHMU	- National History Museum of Ukraine. Kiev
OJA	- Oxford Journal of Archaeology. Oxford
PBS 8/2	- E. Chiera, Old Babylonian Contracts, 1922. Philadelphia
Posiedzenia P.I.G.	- Posiedzenia Państwowego Instytutu Geologii. Warszawa
PPS	- Proceedings of the Prehistoric Society. London
PZ	- Prähistorische Zeitschrift. Berlin
RA	- Rossiyska Arkheologiya. Moskva
RA 36	- Revue d'Assyriologie et d'Archeologie orientale, 1938. Paris
Riftin	- A.P. Riftin, Staro-vavilonskie iuriducheskie i administrativnye dokumenty v sobraniakh SSSR, 1937. Moskva
SA	- Sovetska (Sovetskaja) Arkheologyia. Moskva
UET V	- H.H. Figulla, Martin W.J., Letters and Documents of the Old Babylonian Period. Ur Excavation Texts, 1953. London
VDI	- Viestnik Drevney Istorii. Moskva
WA	- Wiadomości Archeologiczne. Warszawa
ZA	- Zeitschrift für Assyriologie. München

REFERENCES

- Akulov A.G.
- 1996 Ob odnom archeologicheskem sjuzhete. In: *Severo-Vostochnoe Priazovye v sisteme evrazijskikh drevnostej (eneolit – bronzovyj vek)* 1: 123-126. Donetsk.
- Alechin W.W.
- 1951 *Geografija rastienii*. Moskva.
- Alekseyeva E.M.
- 1978 *Antichnye busy v Severnom Prichernomorie*. Moskva.
- Andrałojć M.
- 1993 Pochówki psów kultury łużyckiej na stanowiskach 12 i 13 w Kołudzie Wielkiej (gm. Janikowo, woj. bydgoskie). *Ziemia Kujawska* 9: 183-199.
- Andreou S., Fotiadis M., Kotsakis K.
- 1996 The Neolithic and Bronze Age of Northern Greece. *AJA* 100: 573-574.
- Andrieșescu J.
- 1926 Consideratiuni asupra tezaurului dela Vălcă-Trăn, lăngă Plevna (Bulgaria). *Memoriile Secțiunii Istorice* 5: 7-48.

- Androsov A.V., Marina Z.P., Zavgorodnyi D.I.
- 1991 Eneoliticheskiy kurgan u sela Boguslav v prisamare. In: *Problemy archeologii Podneprovya*, 4-19. Dnipropetrovsk.
- Androsov A.V., Yaremenko I.I., Martiushenko D.V.
- 1990 Kurgany epokhi eneolita – bronzovogo veka Kamenskogo polya. In: *Issledovaniya po arkheologii Podneprovya*, 4-22. Dnipropetrovsk.
- Andrzejowska M.
- 2008 Stanowisko ze schyłku epoki brązu i z wczesnej epoki żelaza w Dziecinowie, pow. otwocki. *Wiadomości Archeologiczne* 60: 225-315.
- Anthony D.
- 1986 The “Kurgan Culture”, Indo-European origins, and the domestication of the horse: a reconsideration. *Current Anthropology* 27 (4): 291-213.
- 1998 The Opening of the Eurasian Steppe at 2000 BC. In: V.H. Mair (Ed.) *The Bronze Age and Early Iron Age Peoples of Eastern Central Asia*. Vol. 1, 63-99. Washington.
- Anthony D., Brown D.
- 2000 Eneolithic horse exploitation in the Eurasian steppes: diet, ritual and riding. *Antiquity* 74: 75-76.
- Angel L.J.
- 1973 Human Skeletons from Grave Circles at Mycenae. In: G.E. Mylonas (Ed.) *O Ταφικος Κυκλος Βτων Μυκηνων*, 379-397. Athens.
- Archibald Z.
- 2002 The Shape of the New Commonwealth. Aspects of the Pontic and Eastern Mediterranean Regions in the Hellenistic Age. In: G.R. Tsetskhladze, A.M. Snodgrass (Eds) *The Greek Settlement in the Eastern Mediterranean and the Black Sea*. *BAR IS* 1062: 49-72.
- Archiwum*
- 2003-2007 Archiwum kwerendy zbiorów muzealnych i quasimuzealnych z trasy “szlaku Bałtyk- Bug-Boh- Pont”, Dokumentacja elektroniczna – maszynopis w zbiorach Zakładu Prahistorii Polski, Instytutu Prahistorii UAM (Electronic documentation – typescript held in the archives of the Dept. of Polish Prehistory, AMU Institute of Prehistory). Poznań.
- Artemenko I.I.
- 1961 *Plemena Verkhnego i Srednego Podneprovya v epokhu bronzy*. Moskva.
- 1964a Neoliticheskie stoyanki i kurgany epokhi bronzy bliz s. Khodosovichi, Gomelskoy obl. BSRR. In: *Pamyatniki kamennogo i bronzovogo vekov Evrazii*, 31-67. Moskva.
- 1964b Verhnee Podneprove v epohu pozdnego neolita i bronzy. *KSIA* 101:9-18.
- 1967 *Plemena verkhnego i srednego Podneprovya v epokhu bronzy*. Moskva.

- 1976 Mogilnik srednedneprovskoy kultury v urochische Strelitsa. In: *Eneolit i bronzovyj vek Ukrayny*, 69-96. Kiev.
- 1985 Srednedneprovskaya kultura. In: D.Ja. Telegin (Ed.) *Pervobytnaya arkheologiya. Arkheologiya Ukrainskoy SSR*, T. I, 364-375. Kiev.
- 1987a Kultury shnurovoj keramiki: srednedneprovskaya, podkarpatskaya, gorodokskozdolbitskaya, stzhizhovskaya kultury. In: *Epokha bronzy lesnoy polosy SSSR*, 35-51. Moskva.
- 1987b Sviazi plemen srednedneprovskoy kultury. In: *Mezhplemennye sviazi epoki bronzy na terytorii Ukrayny*, 6-16. Kiev.
- 1987c Komarovskaja kultura. In: O.N. Bader, D.A. Kraynov, M.F. Kosarev (Eds) *Epocha bronzy lesnoj polosy SSSR. Arkheologia SSSR*, 113-116. Moskva.
- Artursson M., Nicolis F.
- 2007 Cultural Relations Between the Mediterranean and the Baltic Seas during the Bronze Age? The Evidence from Northern Italy and Southern Scandinavia. In: I. Galanaki, H. Tomas, Y. Galanakis, R. Laffineur (Eds) Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders. *Aegaeum* 27: 331-342. Liège.
- Astour M.
- 1995 Overland Trade Routes in Ancient Western Asia. In: J. Sasson (Ed.) *Civilizations of the Ancient Near East*, 1401-1420. London – New York.
- Atlas
- 2005 *Polonia. Atlas map z XVI – XVIII wieku*. Warszawa.
- Atlas Świata
- 1962 PWN
- Avilova L.I., Orlovskaya L.B.
- 2003 Radioualerodnyi metod i problemy datirovania bronzovogo veka. *KSlA* 214: 9-20.
- Avruch K.
- 2000 Reciprocity, Equality, and Status – Anxiety in the Amarna Letters. In: R. Cohen, R. Westbrook (Eds) *Amarna Diplomacy. The Beginnings of International Relations*, 154-164. London – Baltimore.
- Baczyńska B.
- 1994 *Cmentarzysko kultury mierzanowickiej w Szarbi, woj. Kieleckie. Studium obyczaju pogrzebowego*. Kraków.
- Bader O.N.
- 1970 *Bassejn Oki v epohu bronzy*. Moskva.
- Bagińska J., Machnik J.
- 2003 Wyniki ratowniczych badań zniszczonego kurhanu na stanowisku 31 w Werszczycy, pow. Tomaszów Lubelski na Grzędzie Sokalskiej. Wyodrębnienie

- grupy sokalskiej kultury ceramiki sznurowej. *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 4: 38-57.
- Bagušienė O., Rimantienė R.
- 1974 Akmeniniai gludinti dirbiniai. In: R. Rimantienė (Ed.) *Lietuvos TSR archeologijos atlasas, T. I, Akmens ir žalvario amžiaus paminklai*, 84-205. Vilnius.
- Bakker J.A.
- 1976 On the Possibility of Reconstructing Roads from the TRB Period. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*, jaargang 26: 63-91.
- Bakker J.A., Kruk J., Lanting A.E., Milisauskas S.
- 1999 The Earliest Evidence of Wheeled Vehicles in Europe and the Near East. *Antiquity* 73 (282): 778-790.
- Balaguri E.A., Krushelnicka L.I., Pavliv D.Ju., Popovich I.I., Sveshnikov I.K., Peleshchishin, N.A., Maleev Ju.N.
- 1990 *Arkheologia Prykarpatty, Volini i Zakarpatya. Eneolit, bronza i rannee zelezo*. Kiev.
- Balcer B.
- 1975 *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksplotacja, obróbka i rozprzestrzenienie*. Wrocław.
- 1981 Związki między kulturą pucharów lejkowatych (KPL) a kultura trypolską na podstawie materiałów krzemiennych. In: T. Wiślański (Ed.) *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce (studia i materiały)*, 81-91. Poznań.
- 1983 *Wytwarzcość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem polskich*. Wrocław.
- Balcer B., Machnik J., Sitek J.
- 2002 *Z pradziejów Roztocza. Na ziemi zamojskiej*. Kraków.
- Balon J.
- 1998 Regiony fizycznogeograficzne. In: *Encyklopedia Geograficzna Świata. Europa*, 60-67. Kraków.
- Bandrievsky M.
- 2002 *Mogilnik v Petrikovi bilja Ternopolya v konteksti pochovalnogo obryadu visocko kulturi*. Lviv.
- 2003 Poseleannya rannzializnogo viku u Winnikach ta problema zavershalnogo etapu isnuvannya visocko kulturi. *Arkheologii doslidzennja Lvivskogo universitetu* 6: 204-219. Lviv.
- 2006 Klepani "kazany" i dvolezovi sokyry: shchodo vytokiv relegiynykh ujavlen na zakhodi Ukrainskoho Lisostepu v pizniy period epokhy bronzы. In: *Materialy i doslidzhennya z arkheologii Prykarpatty i Volyni*, 11: 38-64. Lviv.
- Bandrievsky M., Krushelnicka L.
- 1998 Osnovni periodi rozvitku visocko kulturi (za materialami pochovalnich

- pamyatok). *Zapiski Naukovogo Tovaristva imeni Shivchenka* 235: 193-247. Lviv.
- Bard K.A.
- 2000 The Emergence of the Egyptian State (c. 3200–2686 BC). In: I. Shaw (Ed.) *The Oxford History of Ancient Egypt*, 61-88. Oxford.
- Bartelheim M.
- 1998 Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur – Chronologische und chorologische Untersuchungen. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*, Bd. 46. Bonn.
- Bass G.F.
- 1995 Sea and River Craft in the Ancient Near East. In: J. Sasson (Ed.) *Civilizations of the Ancient Near East*, 1421-1432. London – New York.
- Bátora J.
- 2006 Štúdie ku komunikácií medzi strednou a východnou Európou v dobe bronzovej. Bratislava.
- Beck C.W.
- 1966 Bemerkungen zur infrarotspektroskopische Herkunftsbestimmung von Bernstein. *JRGZM* 13: 292-295.
- Bednarek R., Prusinkiewicz Z.
- 1997 *Geografia gleb*. Warszawa.
- Benecke N.
- 1998 Diachroner Vergleich der Pferdehaltung im Karpatenbecken und in der osteuropäischen Steppe während der vorchristlichen Metallzeiten. In: B. Hänsel, J. Machnik (Ed.) *Das Karpatenbecken und die osteuropäischen Steppe. Nomadenbewegungen und Kulturaustausch in der vorchristlichen Metallzeiten (4000–500 v. Chr.)*, 91-98. München – Rahden/Westfalen.
- Berezanskaya S.S.
- 1972 *Sredniy period bronzovogo veka v Severnoy Ukraine*. Kiev.
- 1998 Hordeevka – ein bronzezeitliches Kurhan-Gräberfeld am Südlichen Bug. In: B. Hänsel, J. Machnik (Eds) *Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe*, 324-341, München – Randen/Westfalen.
- 1999 Mogilnik epokhi bronzy Gordeevka na Yuzhnom Bugie. *RA* 4: 148-153.
- Berezinskaya S.S., Goshko T.J., Samolyuk V.O
- 2004 Kolektivne pochovannja tshtsineckoy kulturi na r. Goryn'. *Archeologiya* 1: 111-125.
- Berezanskaya S.S., Kločko, V.I.
- 1998 Das Gräberfeld von Hordeevka. *Archäologie in Eurasien* 5. Rahden/Westfalen.

- Berezanskaya S.S., Lobay B.I.
- 1994 Kurganniy mogilnik bronzovoy doby poblizu s. Gordižvka na Pivdiennomu Buzi. *Arkheologia* 1994 (4): 140-153.
- Berezanskaya S.S., Okhrimenko H.V., Pyasetsky V.K.
- 1987 Novi pamyatky skhidnotshynetskoi kultury na Volyni. *Arkheologia* 60: 50-58.
- Berezanskaya S.S., Shumova B.O.
- 2002 Gordiyevskiy mogilnik: kompleks obryadovo-pokhovalnogo burshtinu. In: *Naukovi zapiski* 20 (1): 151-154. Kiev.
- Berounská M.
- 1987 Bulavy ve sředni Evropé. *Praehistorica* 13: 27-61.
- Bernbeck R.
- 2004 Gesellschaft und Technologie im frügeschichtlichen Mezopotamien. In: M. Fansa, S. Burmaister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa*, 49-68. Maiz am Rhein.
- Bessonova S.S.
- 2007 Fiala iz Bratoliubovskogo kurgana. K voprosy o kompozitsii. In: *Muzeini chytannia. Materialy Mizhnarodnoi konferentsii "Yuvelirne mystetstvo – pohiad kriz viky"*. Kiev.
- Bidzilya V.I., K.P. Bunyatyan, A.V. Nikolova
- 2005 Kurgan dobi bronzi bila s. Kochubeivka na Umanshchini. In: *Na poshanu Sofii Stanislavivni Berezanskoy (zbirkha naukovikh prac)*, 118-131. Kiev.
- Bieliński P.
- 1985 *Starożytny Bliski Wschód; Od początków gospodarki rolniczej do wprowadzenia pisma*. Warszawa.
- 1991 *Ubajd Północny*. Warszawa.
- Bierezańska Z.
- 1972 Kultura trzciniecka na Ukrainie. *Archeologia Polski* 17: 259-305.
- Blajer W.
- 1998 Przyczynek do dyskusji o znaczeniu metalurgii brązu w zachodnim odłamie kultury trzcinieckiej. In: A. Kośko, J. Czebreszuk (Eds) "Trzciniec" – system kulturowy czy interkulturowy proces?, 337-342. Poznań.
- Bloedow E.
- 1988 The Trojan War and Late Helladic III C. *PZ* 63: 23-53.
- 1999 "Hector is a lion": new light on warfare in the Aegean Bronze Age from the Homeric simile. In: R. Laffineur (Ed.) Problemos. Le contexte querrier en Egée à l'Age du Bronze. *Aegaeum* 19: 285-293. Liège.
- Bobrinsky A.A.
- 1887 *Kurgany i sluchainye archeologicheskie nakhodki bliz mestechka Smela I*. Sankt Petersburg.

- 1894 *Kurgany i sluchainye archeologicheskie nakhodki bliz mestechka Smela II.*
Sankt Petersburg.
- Bochkarev V.S.
- 1968 Problema Borodinskogo klada. *Problemy Arkheologii* 1: 129-154.
- 1995 Kulturogenez i razvitie metalloproizvodstva v epokhu pozdnei bronzy. In: *Drevnie indo-iranskie kultury Volgo-Uralya (II tys. Do n. e.)*, 114-123. Samara.
- 2006 Severopontiyskoe metalloproizvodstvo epokhi pozdnei bronzy. In: *Materialy tematicheskoi nauchnoi konferentsii "Proizvodstvennye tsentry: Istochniki, 'dorogi', areal raspostranenia"*, 53-74. Sankt Petersburg.
- de Boer J.G.
- 2007 The Earliest Possible Date of Greek Colonisation along the Western Pontic Area. In: I. Lazarenko (Ed.) *Ancient Civilisations and the Sea. International Conference a Tribute to the 70th Anniversary of prof. Michail Lazarov, Varna 13th-15th October 2004, Acta Musei Varnaensis* 5, 121-140. Varna.
- Bogatyriew P.
- 1979 *Semiotyka kultury ludowej*. Warszawa.
- Bokiy N.M.
- 1993 Znakhidky ckifskoy zbroj z Kirovogradschyny. In: *Naukovi zapysky z istorii Ukrayiny* 2: 87-92. Kirovograd.
- Bollweg J.
- 1999 Vorderasiatische Wagentypen im Spiegel der Terracottaplastik bis zur Alt-babylonischen Zeit. *Orbis Biblicus et Orientalis* 167. Göttingen.
- Boltryk Y.V.
- 1990 Sukhoputnye kommunikatsii Skifii (po materialam novostroechnykh issledovaniy ot Priazovya do Dnepra). *SA* 4: 30-43.
- 2000 Osnovnoy torgovyy put' Olvii v Dneprovskoe lesostepnoe Pravoberezhe. In: *RA* 1: 121-130.
- 2004 Socialnaia struktura Skifii 4 v. do R.X., otrazhennaia v pogrebalnykh pamiatnikakh. In: *Kimmerowie, Scytowie, Sarmaci. Księga poświęcona pamięci prof. T. Sulimirskego*, 85-91. Kraków.
- Bondar N.N.
- 1974 *Poselenia Srednego Pondeprovia epokhi rannei bronzy*. Kiev.
- 1990 Poselenie epokhi rannei bronzy na Nizhnem Dnepre. In: *Issledovania po arkheologii Podneprovia*, 38-50. Dnipropetrovsk.
- Bonev A.
- 1995 The Gold Treasure from the Vulchitrun Village (Pleven District) and the Problems of Cultural Contacts in Southeast Europe in the Second Half of the Second Millennium BC. In: D.W. Bailey, I. Panayotov (Eds) *Prehistoric Bulgaria*, 277-289. Madison.

Boratyńska K.

- 1993 Systematyka i geograficzne rozmieszczenie. In: W. Bugała (Ed.) *Grab zwykłocząjny – Carpinus betulus L. Nasze drzewa leśne*, 17-50. Poznań – Kórnik.

Boratyńska K., Boratyński A.

- 1990 Systematics and geographical distribution. In: S. Białobok (Ed.) *Buk zwykoczajny. Fagus sylvatica L. Nasze drzewa leśne*, 27-73. Warszawa – Poznań.

Borchhardt J.

- 1972 *Homerische Helme*. Mainz.

Boroffka N.

- 1998 Bronze- und früheisenzeitliche Geweihtrensenknebel aus Rumänien und ihre Beziehungen. Alte Funde aus dem Museum für geschichte Aiud Teil 2. *Eurasia Antiqua* 4: 81-135.

- 2004 Bronzezeitliche Wagenmodelle im Karpatenbecken. In: M. Fansa, S. Burmaister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa*, 347-354. Maiz am Rhein.

Boroffka N., Ciemy J., Lutz J., Parzinger H., Pernicka E., Weisgerber G.

- 2002 Bronze Age Tin from Central Asia. In: K. Boyle, C. Renfrew, M. Levine (Eds) *Ancient Interactions: East and West in Eurasia*, 135-159. Cambridge.

Bouzek J.

- 1985 *The Aegean, Anatolia and Europe: Cultural Interrelations in the Second Millennium BC*. Göteborg.

- 1996 Greece and the Aegean Area and its Relation with Continental Europe. *ActaArch* 67: 175-181.

- 2005 Urbanisation in Thrace. In: J. Bouzek, L. Domaradzka (Eds) The Culture of Thracians and Their Neighbours. *BAR IS* 1350: 1-7.

Bóna I.

- 1975 *Die Mittlere Bronzezeit Ungerns und Ihre Südöstlichen Beziehungen*. Budapest.

Bratchenko S.N.

- 2007 Katakombne “baroko” z obami ta pentlyami v sistemi ornamentatsiyi. In: *Materiyali ta doslidzhennya z arkheologii Skhidnoyi Ukrayini* 7, 103-109. Luhansk

Bratchenko S.N., Sanzharov S.N.

- 2001 *Ridkisni bronzovi znariaddia z katakomb Siverskodonechynny ta Donshchyny 3-go tys. do n.e.* Luhansk.

Bratchenko S.N., Shaposhnikova O.G.

- 1985 Katakomnaya kulturno-istoricheskaya obshchnost. In: *Arkheologiya ukrainskoy SSR*, vol. 1, 403-420. Kiev.

- Bratchenko S.N., Shvecov M.L.
- 1991 Severskodentskie kakakombnye pogrebeniya na reke Krasnala. In: *Kata-kombnye kultury Severnogo Prichernomorya*, 165-186. Kiev.
- Braychevskiy M.Y.
- 1959 *Rymska moneta na terytorii Ukrayiny*. Kiev.
- Brea M.B., Cardarelli A., Cremasche M.
- 1997 *La Terramare*. Milan.
- Breymeyer A.
- 1991 Ekosystemy. In: L. Starkel (Ed.) *Geografia Polski. Środowisko przyrodnicze*, 514-547. Warszawa.
- Brjusov A.Ja., Zimina M.P.
- 1966 *Kamenyye sverlenye boevye topory na territorii evropejskoy chasti SSSR*. Moskva.
- Bronicki A.
- 1991 Późnoneolityczne i wczesnobrązowe toporki kamienne z obszaru województwa chełmskiego. In: J. Gurba (Ed.) *Schylek neolitu i wczesna epoka brązu w Polsce Środkowowschodniej*, 297-340. Lublin.
- 1997 Zimne, rejon Włodzimierz Wołyński, osada z okresu neolitu – stan badań i zakres problematyki badawczej. In: J. Ilkjaer, A. Kokowski (Eds) *20 lat archeologii w Masłomęczu I*: 35-48. Lublin.
- Bronicki A., Kadrow S.
- 1987 Osada neolityczna w Majdanie Nowym, woj. Chełm. *Sprawozdania Archeologiczne* 39: 89-129.
- 1998 Schyłkowoneolityczne topory kamienne z terenu województwa chełmskiego. Metrologia. Zagadnienie utylizacji egzemplarzy uszkodzonych i destruktów. *APS* 3: 260-275.
- Bronicki A., Kadrow S., Zakościelna A.
- 2003 Radiocarbon Dating of the Neolithic Settlement in Zimne, Volhynia, in Light of the Chronology of the Lublin-Volhynia Culture and the South-Eastern group of the Funnel Beaker Culture. In: A. Kośko (Ed.) *The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper*. *BPS* 12: 22-66.
- Bronk Ramsey C.
- 2005 OxCal v. 3.10, Oxford (www.rlaha.ox.ac.uk)
- Brovender Ju.M.
- 1997 K voprosu o vydelenii dono-donetskoy proizvodstvennoi zony metallurgii i metallobrabotki v epokhu pozdnei bronzy. In: *Materialy 3-go Ukrainsko-Rossiyskogo polevogo seminara “Doba bronzy Dono-Donetskogo regiony”*, 6-11. Kiev – Voronizh – Perevalsk.

- 2005 Marmyshskyi proizvodstvennyi kompleks Donetskogo gorno-metallyrgiche-skogo tsentra epokhi bronzy (nekotorye itogi issledovaniy). In: *Materialy II-go mizhnarodnogo Marmyskogo polyovogo seminaru "Problemy girnychoi arkheologii"*, 11-23. Alchevsk.
- 2006 *Problemi girnoy arkheologii (Materiali III-go kartamiskogo polevogo arkheologichnogo seminaru)*. Alchevsk.
- 2007 Kartamysh Bronze Age Mining-Metallurgical Complex in the Eastern Ukraine. In: *The 2007 AEA Annual Conference "Eurasian Perspectives on Environmental Archaeology"*, 49-51. Poznań.
- 2008a O kharaktere i masshtabakh proizvodstvennoi dejatelnosti na Marmyshskom gorno-metallurgicheskem komplekse epokhi bronzy. In: *Materialy VI Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii "problemy istorii i arkheologii Ukrayiny"*, 13. Kharkov.
- 2008b Tekhnogennyi uchastok rudnika Chervone Ozero-I (nekotorye itogi issledovaniy). *Drevnosti*: 23-28. Kharkov.
- Brovender Ju.M., Gayko G.I., Shubin Ju.P.
- 2005 Geologichni ta tekhnologichni ocoblyvosti rozrobky midnykh rud v starodavnikh kopalnyakh Marmysha. In: *Materialy II-go mizhnarodnogo Marmyskoho polyovoho seminaru "problemy girnychoi arkheologii"*, 47-513. Alchevsk.
- Brovender Ju.M., Zagorodnyaya O.N.
- 2007 Formalno-tipologicheskiy analiz metalloproizvodstva berezhnovsko-maevskoi srubnoi kultury. In: *Materialy VI-go mizhnarodnogo Marmyskoho polyovoho seminaru "problemy girnychoi arkheologii"*, 52-68. Alchevsk.
- Bruyako I.V.
- 2005 *Rannie kochevniki v Evrope (X-V w. do R.X.)*. Kishinev.
- Bryce T.
- 2005 *The Kingdom of the Hittites*. Oxford.
- Buchholz H.-G.
- 1962 Die Pfeidlättter aus dem VI Schachtgrab von Mykene und die helladischen Pfeilspitzen. *Jahrbuch des Deutschen archäologischen Institute* 77: 1-58.
- 1983 Doppeläxte und die Frage der Balkanbeziehungen des Ägäischen Kulturkreises. In: A. Poulter (Ed.) *Ancient Bulgaria*, 43-134. Nottingham.
- Buchholz H.-G., Karageorghis V.
- 1972 *Altägäis und Altkyprus*. Leipzig.
- Buchvaldek M.
- 1986 Kultura se šňourovou keramikou ve střední Evropě I. Skupiny mezi Harcem a Bílými Karpaty. *Praehistorica* 12.
- 1998 Kultura se šňourovou keramikou ve střední Evropě II. Skupíny mezi honím Rýnem, Mohanem, a středním Dunajem. *Praehistorica* 23: 17-60.

- Buchvaldek M., Koutecký D.
- 1970 Víkletice. Ein schnurkeramisches Gräberfeld. *Praehistorica* 3.
- Bukowski Z.
- 1966 W sprawie genezy i rozwoju wysockiej grupy kultury łużyckiej. *Archeologia Polski* 11: 28-106.
 - 1976 *Elementy wschodnie w kulturze łużyckiej u schyłku epoki brązu*. Wrocław.
 - 1977 *The Scythians Influence in the Area of Lusatian Culture*. Warszawa – Wrocław – Kraków – Gdańsk.
 - 1978 Oddziaływanie obce w dorzeczu Sanu i górnego Bugu u schyłku II tysiąclecia p.n.e. *Materiały i Studia Muzealne* (Przemyśl) 1: 29-49.
 - 2002 *Znaleziska bursztynu w zespołach z epoki brązu i z wczesnej epoki żelaza z dorzecza Odry oraz Wisły*. Warszawa.
- Bunyatyan K.P.
- 2002 Zakhidni migranti v Seredniy Naddnipryanschini blizko seredini 3 tis. cal BC. In: *Materiyali ta doslidzhennya z arkheologii Skhidnoi Ukrayini* 7: 92-94. Luhansk.
 - 2003 Correlation between Agriculture and Pastoralism in the Northern Pontic Steppe Area during the Bronze Age. In: M. Levine, C. Renfrew, K. Boyle (Eds) *Prehistoric Steppe Adaption and the Horse*, 269-286. Cambridge.
 - 2005 Khronologia i periodizatsia pokhovan serednidniprovskej kultury Pravoberezhnoi Ukrainy. *Arkheologiya* 4: 26-36.
 - 2007 Zakhidni migranti v Seredniy Naddnipryanshchyni blyzko seredyne 3 tys. cal BC. In: *Materiyaly ta doslidzhennya z arkheologii Skhidnoi Ukrayiny* 7: 92-94. Luhansk.
 - 2008 Khronologia i periodizatsia pokhovan serednidniprovskej kultury Pravoberezhnoi Ukrainy (continued). *Arkheologiya* 2: 3-12.
- Bunyatyan K.P., Kaiser E., Nikolova A.V.
- 2005 *Bronzezeitliche Bestattungen aus Unteren Dneprgebiet*. Langenweissbach.
- Burchard B., Jastrzębski S., Kruk J.
- 1991 Some Questions at Funnel Beaker Culture South-Eastern Group – an Outline. In: D. Jankowska (Ed.) *Die Trichterbecherkultur. Neue Forschungen und Hypothesen*. Teil II, 95-101. Poznań.
- Burghardt A.F.
- 1971 A Hypothesis About Gateway Cities. *Annals of the Association of American Geographers* 61: 269-285.
- Burmeister S.
- 2004 Der Wagen im Neolithikum und Bronzezeit: Erfindung, Ausbreitung und Funktion der ersten Fahrzeuge. In: M. Fansa, S. Burmeister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa*, 1340. Maiz am Rhein.

- Burianescu F.
- 2002 Globular Amphora culture in Moldavia between the Carpathians and Prut.
Current state of evidence. *Thraco-Dacica* 23 (1-2): 119-152.
- Butler J.J.
- 1990 Bronze Age metal and amber in the Netherlands (I). *Paleohistoria* 32:
47-110.
- Calkin V.I.
- 1960 Domashnie i dikie zhyvotnye Severnogo Prichernomoria v epokhu rannego
zeleza. *MIA* 53: 7-109.
- 1966 *Drevnee zhyvotnovodstvo plemen Vostochnoy Evropy i Sredney Azii*. Moskva.
- Catalogue
- 1993 Katalog sluchaynykh nakhodok iz arkheologicheskiy sobraniy Donetskoy
oblasti. *Arkheologicheskiy Almanakh* 1. Donetsk.
- Catling H.W.
- 1964 *Cypriot Bronzework in the Mycenaean World*. Oxford.
- Chachlikowski P.
- 1996 Ze studiów nad pochodzeniem i użytkowaniem surowców importowanych
w twórczości kamieniarskiej społeczności wczesnorolniczych Kujaw. In:
J. Bednarczyk, A. Kośko (Eds) *Z badań nad genezą regionalizmu kulturo-
wego społeczeństw Kujaw*, 121-153. Poznań – Kruszwica – Inowrocław.
- 1997 *Kamieniarstwo późnoneolitycznych społeczeństw Kujaw*. Poznań.
- 2010 Ze studiów nad identyfikacją i recepcją surowca bazaltowego w strefie cir-
cumbałtyckiego kręgu kulturowego. In: M. Ignaczak, A. Kośko, M. Szmyt
(Eds) *Szlaki Międzymorza: Bałtyk-bug-Boh-Pont (od III do polowy I tys.
przed Chr.)*. *Archaeologia Bimaris, Dyskusje* 4. Poznań (in print).
- Charniauski Ma.
- 2001 Amber on Archaeological Sites of Belarus. In: *Acta Academiae Artium
Vilnensis* 22: 141-144. Vilnius.
- 2006a Shosty sezón dasledavannia tarfianikovay stayanki Asavets 7. *Gistarychna-
arkhealagichny zbornik* 21: 186-188. Minsk.
- 2006b Metalichnyya vyraby sa stayanak paunochnabeluskay kultury. *Arkheala-
gichny zbornik* 1: 18-21. Minsk.
- Charniauski Mi., Charniauski Ma.
- 2004 Unikalny typ kascianykh i ragavykh padvesak-amuletau sa stayanak Kry-
vinskaga tarfyaniku. *Gistarychna-arkhealagichny zbornik* 19: 28-30. Minsk.
- Charniauski M.M., Lakiza V.L.
- 1995 Znahodki kamennyh svidravanyh sjaker na Panjamonni. *Gistaryčna-arhe-
alagičny zbornik* 7: 46-59.

- Charpin D.
- 2004 Historie Politique du Proche-Orient Amorrite (2002–1595). In: D. Charpin, D.O. Edzard, M. Stol (Eds) *Mesopotamien. Die altbabylonische Zeit*, 25-384. Göttingen.
- Chernyakov I.T.
- 1981 Zolotayachasha vulchetrunkogo tipa iz Severo-Zapadnogo Prichernomorya. *SA* 1: 151-162.
- Chernykh E.N.
- 1966 Istorya drevneyshoy metallurgii Vostochnoy Evropy. *MLA* 88. Moskva.
- 1970 O drevneishykh ochagakh metalloobrabotki Jugo-zapada SSSR. *KSIA* 126: 23-31. Moskva.
- 1972 Istorya metallurgii Vostochnoy Evropy v pozdnem bronzovom veke. *Avto-referat dissertatsii doc. ist. nauk.* Moskva
- 1976 Drevnyaya metalloobrabotka na Yugo-Zapade SSSR. *MLA* 1. Moskva.
- 1978a Metallurgicheskiye provintsii i periodizatsiya epokhi rennego metalla na territorii SSSR. *SA* 1: 162-166. Moskva.
- 1978b *Gornoye delo i metalluriya v drevneyshoy Bolgarii.* Sofia.
- Chernykh L.A.
- 2003 Spektralanaluse und Metallverarbeitung in den früh-und mittelbronzezeitlichen Kulturen der ukrainischen Steppe als Forschungsproblem. *Eurasia Antiqua* 9: 27-62. Berlin.
- 2005 O vozmozhnosti ispolzovaniya medno-rudnykh istochnikov Donbassa v period eneolita, srednei i pozdnei bronzy. In: *Materialy II-go mizhnarodnogo Marmyskoho polyovoho seminaru "problemy girnychoi arkheologii"*, 293-302. Alchevsk.
- Chochorowski J.
- 1993 *Ekspansja kimmeryjska na teren Evropy Środkowej.* Kraków.
- 1994 Skifskie nabegi na territoriu Sredney Evropy. In: *RA* 3: 49-64.
- Chomentowska B.
- 1989 Osada kultury łużyckiej grupy tarnobrzeskiej w Zawadzie gmina Połaniec, woj. tarnobrzeskie w świetle dotychczasowych badań. In: A. Barłowska, E. Szałapata (Eds) *Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej*, 325-342. Rzeszów.
- Chugunov K.V., Parzinger H., Nagler A.
- 1996 Kimmerowie, Scytowie Europei Sarmaci a Europa środkowa. In: J. Chochorowski (Ed.) *Koczownicy Ukrainy* (Katalog wystawy Muzeum Śląskie), 107-138. Katowice.
- 2007 Der Fürstenkurgan Aržan 2. In: *Im Zeichen des goldenen Greifen. Königsgräber der Skythen*, 69-82. München – Berlin – London – New York.
- Clark J.G.D.
- 1957 *Europa przedhistoryczna. Podstawy gospodarcze.* Warszawa.

- Cofta-Broniewska A., Kośko A.
- 2002 *Kujawy w pradziejach i starożytności*. Inowrocław – Poznań.
- Coles B.
- 1987 Tracks Across the Wetlands: Multi – Disciplinary Studies in the Somerset Levels of England. In: J.M. Coles, A.J. Lawson (Ed.) *European Wetlands in Prehistory*, 145-167. Oxford.
- Coles J.M., Hibbet T.A.
- 1968 Prehistoric Roads and Tracks in Somerset, England: I Neolithic. *PPS* 34: 238-258.
- Crouwel J.
- 2004a Bronzezeitliche Wagen in Griechenland. In: M. Fansa, S. Burmaister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa*, 341-346. Maiz am Rhein.
- 2004b Der Alte Orient und seine Rolle in der Entwicklung von Fahrzeugen. In: M. Fansa, S. Burmaister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa*, 69-86. Maiz am Rhein.
- Csányi M., Tárnoki J.
- 1992 Katalog der ausgestellten Funde. In: W. Meier-Arendt (Ed.) *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss*, 175-210. Frankfurt am Main.
- Czarnowski S.
- 1956 Argonauci na Bałtyku. Konwencja a rzeczywistość w kształtowaniu się greczkich pojęć geograficznych. *Dzieła III*: 242-260. Warszawa.
- Czebreszuk J.
- 2001a *Schylek neolitu i początki epoki brązu w strefie południowo-zachodniobałtyckiej (III i początki II tys. przed Chr.)*. Poznań.
- 2001b Północno-wschodnia rubeż oddziaływanie idei Pucharów Dzwonowatych. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris* 2: 327-339. Poznań.
- 2003 Amber on the Threshold of a World Career. In: C.W. Beck, I. Loze, J.M. Todd (Eds) *Amber in the Archaeology*, 164-179. Riga.
- 2007a The Role of the Sambian Center in Creating Cultural Meaning of Amber in the Third and Second Millennium BC. The Outline of Major Problems. In: J. Baron, I. Lasak (Eds) *Long Distance Trade in the Bronze Age and Early Iron Age*, 179-193. Wrocław.
- 2007b Wytwory z bursztynu. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) *Opatowice, Wzgórze Prokopiaka*, Tom II: 223-228. Poznań.

- Czebreszuk J., Kośko A., Makarowicz P., Szmyt M.
- 2000 Podsumowanie. In: A. Kośko (Ed.) *Archeologiczne badania ratownicze wzduż trasy gazociągu tranzytowego. III. Kujawy. Część 4. Osadnictwo kultur późnoneolitycznych oraz interstadium epok neolitu i brązu: 3900–1400/1300 przed Chr.*, 569-571. Poznań.
- Czebreszuk J., Kośko A., Szmyt M.
- 2008 The Horse, Wagon and Roads. In: *Proiskhozhdenie i rasprostranenie kolesnichestva*, 47-54. Luhansk.
- Czebreszuk J., Kryvaltsevich M.
- 2003a The North-Eastern Border of Influence of Bell Beakers Idea. In: J. Czebreszuk, M. Szmyt (Eds) *The Northeast Frontier of Bell Beakers: Proceedings of the symposium held at the Adam Mickiewicz University, Poznań (Poland), May 26-29 2002. BAR IS 1155*: 107-116. Oxford.
 - 2003b Der Dolch aus Mesha, Nördliches Weißrussland: Glockenbechereinflüsse in Osteuropa. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 1 (33): 51-56.
- Czebreszuk J., Kryvalcevič M., Makarowicz P. (Eds)
- 2001 Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris* 2. Poznań.
- Czebreszuk J., Szmyt M.
- 1992 *Osadnictwo neolityczne i wczesnobrązowe w Dębach woj. włocławskie stanowisko 29*. Poznań – Inowrocław.
 - 2007 Cmentarzysko ludności z początków epoki brązu. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) *Opatowice, Wzgórze Prokopiaka*. Tom II: 273-283. Poznań.
- Czerniak L.
- 1980 *Rozwój społeczeństw kultury późnej ceramiki wstępowej na Kujawach*. Poznań.
 - 1994 *Wczesny i środkowy okres neolitu na Kujawach 5400–3650 p.n.e.* Poznań.
- Czopek S.
- 1992 *Południowo-wschodnia strefa kultury pomorskiej*. Rzeszów.
 - 1996 *Grupa tarnobrzeska nad środkowym sanem i dolnym Wisłokiem. Studium osadniczo-kulturowe*. Rzeszów.
 - 1997 Uwagi o kulturze łużyckiej na Lubelszczyźnie. *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 2: 210-226.
 - 2001 *Pysznica, pow. Stalowa Wola, stanowisko 1 – cmentarzysko ciałopalne z przełomu epok brązu i żelaza*. Rzeszów.
 - 2003 Między Południem a Wschodem – importy i naśladowictwa ceramiki w materiałach grupy tarnobrzeskiej. In: J. Gancarski (Ed.) *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Karpatach polskich*, 215-238. Krośno.

- 2007a *Grodzisko Dolne, stanowisko 22 – wielokulturowe stanowisko nad dolnym Wisłokiem. Część I. Od epoki kamienia do wczesnej epoki żelaza.* Rzeszów.
- 2007b Uwagi o możliwościach archeologicznej identyfikacji Neurów. In: P. Beroński, B. Blahaczek (Eds) *Haec mihi In animis vestris templi. Studia Clasica In Memory of Profesor Lesław Morawiecki*, 407-422. Rzeszów.
- 2007c Związki dorzecza Wisły z terenami lasostepu ukraińskiego w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza. In: L. Bakalarska (Ed.) *Wspólnota dziedzictwa archeologicznego ziem Ukrainy i Polski. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, Łańcut (26-28 X 2005 r.)*, 213-225 Warszawa.
- 2007d Środkowoeuropejska rubież kulturowa – między wschodem a zachodem w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza. In: M. Dębiec, M. Wołoszyn (Eds) *U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej: pogranicze polsko-ukraińskie w perspektywie badań archeologicznych*, 109-125. Rzeszów.
- Czopek S., Ormian K., Trybała K.
2005 Groby szkieletowe w tarnobrzeskiej kulturze Łużyckiej a kultura Wysocka. In: S. Czopek (Ed.) *Problemy kultury Wysockiej*, 63-81. Rzeszów.
- Czopek S., Poradyło W.
2008 *Warzyce, pow. Jasło, stan. 17 – osada epoki brązu i wczesnej epoki żelaza.* Rzeszów.
- Czubiński Z.
1950 Zagadnienia geobotaniczne Pomorza. *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią* 2(4): 498-517.
- Daragan M.
2004 Periodisierung und Chronologie der Siedlung Žabotin. *Eurasia Antiqua* 10: 55-146.
- Daszkiewicz M., Prinke D.
2001 Problem relacji tzw. ceramiki pasmowo-grzebykowej i kultury pucharów lejkowatych na podstawie źródeł z Kujaw. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) *Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzymiędzy Odry i Dniepru miedzy VI i II tys. przed Chr.* *Archaeologia Bimaris* 2: 121-129. Poznań.
- David W.
1997 Altbronzezeitliche Beinobjekte des Karpatenbeckens mit Spiralwirbel oder Wellenbandornament und ihre Parallelten auf der Peloponnes und in Anatolien in frühmykenischer Zeit. In: P. Roman (Ed.) *The Thracian World at the Crossroads of Civilization*, 247-305. Bucarest.
2001 Zu den Beziehungen zwischen Donau-Karpatenraum, osteuropäischen Steppengebieten und ägäisch-anatolischen Raum zur Zeit der mykenischen Schachtgräber unter Berücksichtigung neuerer Funde aus Südbayern. *Anados. Studies of Ancient World* 1: 51-80.

- 2002 *Studien zu Ornamentik und Datierung der bronzezeilichen Depotfundgruppe Hajdúszámson-Apa-Ighiel-Zajta*. Alba Iulia – Karlsburg/Weissenburg.
- Davna istoriya
1997 *Davna istoriya Ukrainsi. Pervisne suspilstvo. Tom 1.* Kiev.
- Day J.V.
2001 *Indo-European Origins: The Anthropological Evidence*. Washington.
- Dąbrowski J.
1962 Materiały ze Strzyżowa, pow. Hrybeszow, a niektóre powiązania ziem Polski wschodniej i Ukrainy w późnej epoce brązu. In: *Materiały starożytne* 8: 7-41. Warszawa.
1972 *Powiązania ziem Polskich z terenami wschodnimi w epoce brązu*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
2004 *Ältere Bronzezeit in Polen. Starsza epoka brązu w Polsce*. Warszawa.
- Dąbrowski J., Hensel W.
2005 Metallgießerei in der älteren Bronzezeit in Polen. *PZ* 80 (1): 5-48.
- Degórski M.
1984 Porównanie stopnia kontynentalizmu w Polsce określonego metodami klimatyczną i bioindykacyjną. *Przegląd Geograficzny* 56: 3-4.
- Demakopoulou K.
1996 *The Aidonia Treasure. Seals and Jewellery of the Aegean Bronze Age*. Athens
- Denisik G.I.
1998 Prirodnicza geografia Podolia. Vinnytsia.
- Dercksen J.G.
1996 *The Old Assyrian Copper Trade in Anatolia*. Istanbul.
- Dergachev V.A.
1986 *Moldavija i sosednie territorii v epochu bronzy*. Kisziniev.
1997 *Metallicheskie izdelia. K probleme genezisa kultur rannego Galschtata Karpato-Danubio-Nordpontiyskogo regiona*. Chisineu.
- Diamant E.I., Chernenko E.V.
1971 Skifskiy kinzhal iz Odesskogo muzeia. In: *Arkheologicheskie issledovaniya na Ukraine* 2: 159-160.
- Dickinson, O.T.P.K.
1977 *The Origins of Mycenaean Civilization*. Geteborg.
1999 Robert Drew's Theories About the Nature of Warfare in the Late Bronze Age. In: R. Laffineur (Ed.) *Problemos. Le contexte querrier en Egée à l'Age du Bronze*. *Aegaeum* 19: 21-26. Liège.
- Dietz S.
1991 *The Argolid at the Transition to the Mycenaean Age. Studies in the Chronology and Cultural Development in the Shaft Grave Period*. Kopenhaga.

- Diodor
 1952 Biblioteka. Moskva.
- Dolukhanov P.M.
 1999 War and Peace in Prehistoric Eastern Europe. In: J. Carman, A. Harding (Eds) *Ancient Warfare*, 73-87. Stroud.
- Doluchanow P.M., Tretjakov V.P.
 1979 Dnepro-doneckiy neolit i kultura voronkovidnykh kubkov k severu ot Karpat. *Acta Archaeologica Carpathica* 19: 37-50.
- Domańska L.
 1990 *Kaukasko-nadczarnomorskie wzorce kulturowe w rozwoju późnomezolitycznych społeczeństw Niżu strefy pogranicza Europy Wschodniej i Środkowej*. Inowrocław.
 1995 Geneza krzemieniarstwa kultury pucharów lejkowatych na Kujawach. Łódź.
 2006 Materiały krzemienne. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds), *Opatowice – Wzgórze Prokopiaka I. Studia i materiały do badań nad późnym neolitem Wysoczyzny Kujawskiej I*, 223-235. Poznań.
- Domańska L., Kośko A.
 1983 Łącko, pow. Inowrocław, stanowisko 6 – obozowisko z fazy I (“AB”) kultury pucharów lejkowatych. Z badań nad genezą rozwoju i systematyką chronologiczną kultury pucharów lejkowatych na Kujawach. *Acta Universitatis Lodzienensis. Folia Archaeologica* 4: 3-48.
- Drews R.
 1993 *The end of the Bronze Age. Changes in warfare and the catastrophe ca. 1200 B.C.* Princeton.
- Driver G.R. Miles J.C.
 1956 *The Babylonia Laws*. Vol. II. Legal Commentary. Oxford.
- Dumitroaia G.
 2000 *Comunități preistorice din nord-estul României: de la cultura cucuteni până în brinzul mijlociu*. Piatra-Neamț.
- Ebert M.
 1925 Fatjanovo-Kultur. In: *Reallexikon der Vorgeschichte*. T. 3, 192-193, Taf. 32. Berlin.
- Ecsedy I.
 1979 *The People of the Pit-Grave Kurgans in Eastern Hungary*. Budapest.
- Epimachov A., Korjakova L.
 2004 Streitwagen der eurasischen Steppe in der Bronzezeit: Das Wolga-Uralgebirge und Kasachstan. In: M. Fansa, S. Burmaister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa*, 221-236. Maiz am Rhein.

- Evans A.
- 1914 *The "Tomb of the Double Axes" and Associated Group, and the Pillar Rooms and Ritual Vessels of the "Little Palace" at Knossos*. London.
- Ewert A.
- 1972 O obliczaniu kontynentalizmu termicznego klimatu. *Przegląd Geograficzny* 44 (2): 273-288.
- Fialko O.E., Boltryk Y.V.
- 2003 *Napad skifiv na Trakhtemyrivske gorodysche*. Kiev.
- Filov B.
- 1925 Zlatnite sudove ot Vulchitrun. *Izvestiya na Bulgarskiya Arkheologicheski Institut* 3: 230-233.
- Florek M., Taras H.
- 2003 *Dacharzów. Cmentarzysko kultury trzcinieckiej*. Lublin.
- Fol A.
- 2000 *Ancient Thrace*. Sofia.
- Fol A., Schmitt R.
- 2000 A Linear A Text on Clay Reel from Drama, South-East Bulgaria? *PZ* 75: 56-62.
- Fomenko V.N., Klyushyntsev V.N., Balushkin A.M.
- 1987 Yamnoy pogrebenie s bulavoi iz Poinhulya. In: *Drevneishie skotovody stepei yuga Ukrayiny*, 43-47. Kiev.
- Foss M.E.
- 1952 *Drevnieyshaja istoriya severa evropejskoy chasti SSSP*. Moskva.
- Frank A.G.
- 1993 Bronze Age World System Cycles. *Current Anthropology* 34: 383-429.
- French E.
- 1969 The First Phase of LH IIIC. *AA* 84: 133-136.
- Frost H.
- 1970 Stone Anchors as Indicators of Early Trade Routes. In: M. Mollot (Ed.) *Sociétés et compagnies de commerce en Orient et dans l'Océan Indien, Actes du huitième colloque international d'histoires maritime*, 55-61. Paris.
- Furholt, M.
- 2003 Die absolutchronologische Datierung der Schnurkeramik in Mitteleurpa und Südkandinavien. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*. Band 101. Bonn.
- Gadzjackaja O.S.
- 1963 Fatyanovskie pamyatniki Vladimirkoy oblasti. *KSIA* 93: 49-54.
- 1964 Fatyanovskiy mogilnik u der. Krivcovo. *KSIA* 101: 126-134.

- 1976 Pamyatniki fatyanovskoy kultury. Ivanovsko-gorkovskaya gruppa. Arheologiya SSSR. *Svod arheologicheskikh istochnikov* V1-21. Moskva.
- Gaius Plinius Secundus.
- 1819 *Yestestvennaya istoria*. Sankt Petersburg.
- Gajewski L.
- 1949 Kultura czasz lejowatych między Wisłą a Bugiem. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio F* 4: 1-194.
- Galanina L.K.
- 1997 *Kelermesskie kurgany. "Tsarskie" pogrebenia ranneskifskoy epokhi*. Moskva.
- Gale N.H., Stos-Gale Z.A.
- 1986 Oxhide Copper Ingots in Crete and Cyprus and the Bronze Age Metals Trade. *BSA* 81: 81-100.
- Galibin V.A.
- 1990 Drevnie splavy na mednoy osnove. In: *Drevnie pamyatniki Kubani*, 175-182. Krasnodar.
- 1991 Osobennosti sostava nakhodok iz tsvetnogo i blagorodnogo metalla iz pamyatnikov Severnogo Kavkaza epokhi ranney i sredney bronzy. In: *Drevnie kultury Prikubanya*, 59-62. Leningrad.
- Gancarski J.
- 1988 Wstępne sprawozdanie z badań osady trzciniecko-otomańskiej na stanowisku nr 29 w Jaśle, województwo krośnieńskie. *Acta Archaeologica Carpatica* 27: 61-83.
- 2002 (Ed.) *Między Mykenami a Bałtykiem. Kultura Otomani-Füzesabony*. Krosno – Warszawa.
- Gasche H., Armstrong J.A., Cole S.W., Gurzadyan V.G.,
- 1998 *Dating the Fall of Babylon. A Reappraisal of Second Millennium BC. Mesopotamian History and Environment II*. Ghent.
- Gašaj D.
- 2003 Między Mykenami a bałtykiem. In: J. Gancarski (Ed.) *Między Mykenami a Bałtykiem. Kultura Otomani-Füzesabony*. Krosno – Warszawa.
- Gaskevich D.
- 2001 Neolitatsiya Pivdennogo Polissya: charakter ta napryamki mizhkulturnikh kontaktiv. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr. *Archaeologia Birmaris* 2: 61-74. Poznań.
- Gavryliuk N.A.
- 1987 Pryadenie u stepnykh skifov. In: *Skify Severnogo Prichernomoria*, 116-130. Kiev.

Gawlik A.

- 2005 Znaleziska scytyjskie w zasięgu kultury Wysockiej. In: S. Czopek (Ed.) *Problemy kultury wysockiej*, 205-219. Rzeszów.
- 2007 Geneza zausznik gwoździowatych. In: J. Chochorowski (Ed.) *Studio nad epoką brązu i wczesna epoka żelaza w Europie. Księga poświęcona Profesorowi Markowi Gedlowi na pięćdziesięciolecie pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim*, 219-240. Kraków.

Gawlik A., Przybyła M.S.

- 2005 Początki wczesnej epoki żelaza w Kotlinie Sandomierskiej. In: M. Kuraś (Ed.) Archeologia Kotliny Sandomierskiej. *Rocznik Muzeum Regionalnego w Stalowej Woli* 4: 313-352.

Gedl M.

- 2000 Miedziane topory ze schyłku III tysiąclecia przed Chrystusem z terenu Polski. *Rocznik Przemyski. Archeologia* 36 (2): 3-10.
- 2004 Uwagi na temat sytuacji kulturowej w młodszej epoce brązu i w początkach epoki żelaza na wschód od Bramy Przemyskiej. *Rocznik Przemyski. Archeologia* 40 (2): 81-88.

Gening V.F.

- 1979 The Cemetery at Sintashta and the Early Indo-Iranian Peoples. *JIES* 7: 1-30.

Gening V.F., Ždanovich G.B., Gening V.V.

- 1992 *Sintashta. Arkheologicheskie pamyatniki aryiskich plemen Uralo-Kazachstan-skich stepey*. Chelyabinsk.

Gerloff S.

- 1975 *The Early Bronze Age Daggers in Great Britain and a Reconsideration of the Wessex Culture*. Munich.
- 1993 Zu Fragen mittelmeirländischer Kontakte und absoluter Chronologie der Frühbronzezeit in Mittel- und Westeuropa. *PZ* 68: 58-102.

Gershoig Ju.G.

- 1940 Gidrotermalnye zhily Krivorozhskogo baseina. *Sovetskaya geologiya* 8: 6-12.

Gilewska S.

- 1991 Środowisko przyrodnicze Polski na tle Europy. In: L. Starkel (Ed.) *Geografia Polski. Środowisko przyrodnicze*, 13-22. Warszawa.

Gillis C., Olausson D., Vandkilde H.

- 2004 *Dawn of Europe*. Lund.

Gimbutas M.

- 1965 *Bronze Age Cultures in Central and Eastern Europe*. London.
- 1985 East Baltic Amber in the Fourth and Third Millennium BC. *JBS* 16 (3): 231-256.

- 1997a The Three Waves of Kurgan People into Old Europe, 4500–2500 B.C. In: M. Gimbutas, *The Kurgan Culture and the Indo-Europeanization of Europe*, ed. by M. Robbins Dexter and K. Jones-Bley, 240-266. Washington D.C.
- 1997b The Kurgan Wave 2. In: M. Gimbutas, *The Kurgan Culture and the Indo-Europeanization of Europe*, ed. by M. Robbins Dexter and K. Jones-Bley, 270-300. Washington D.C.
- Gloßer Z.
- 1903 *Geografia historyczna ziem dawnej Polski*. Kraków.
- Gloßer Z.
- 1978 *Encyklopedia staropolska*. T. I-IV. Warszawa.
- Głogowski Z., Ignaczak M.
- 2004 Osadnictwo społeczeństw kultury łużyckiej. In: J. Bednarczyk, A. Kośko (Eds) *Od długiego domu najstarszych rolników do dworu staropolskiego. Wyniki badań na trasie gazociągu Mogilno – Włocławek i KPMG Mogilno – Wydartowo*, 373-397. Poznań.
- Godlewski P.
- 2005 O nowych możliwościach datowania początków kultury wysockiej. In: S. Czopek (Ed.) *Problemy kultury wysockiej*, 33-44. Rzeszów.
- Godłowska M.
- 1984 Znalezisko amforki kultury strzyżowskiej z Krakowa – Nowej Huty na tle występujących tam śladów osadnictwa z przełomu neolitu i początków epoki brązu. *Sprawozdania Archeologiczne* 36: 39-47.
- Goetze A.
- 1953 An Old Babylonia Itinerary. *JCS* 7: 51-72.
- Gökçek L.G.
- 2006 The Use of Wagons (*eriqqum*) in Ancient Anatolia According to Texts from Kültepe. *ZA* 96 (5): 185-199.
- Goldmann K.
- 1981 Die mitteleuropäische Schwertentwicklung und die Chronologie der Altbronzezeit Europas. *Acta Praehistorica et Archaeologica* 11-12: 131-181.
- Gomilevskiy V.
- 1881 Sol. *Izsledovania russkogo bogatstva solu i upotreblenia etogo veschestva: pri razlichnykh vidakh skotovodstva, zemledelii, v lesnom khoziaystve, v pischu ludey i promyslennosti*. Sankt Petersburg.
- Gorbenko K.V.
- 2000 Kharakter i struktura arkhitekturnykh sooruzheniy poseleniya epoki finalnoy bronzy “Dikiy Sad”. In: *Arkheologiya i drevniaya arkhitektura Levoberezhnoy Ukrainy i smezhnykh territoriy*, 53-55. Donetsk.

- 2001 Ritualno-kultovye sooruzhenia poselenia “Dikiy Sad” v kontekste ento-kulturnykh svyazei naselenia Stepnogo Pobuzhia epokhi finalnoy bronzy. In: *Nauchnye trudy MGPU. Seria: sotsialno-istoricheskie nauki*, 338-343. Moskva.
- 2003 Materialna kultura zhyteliv ukriplenoho poseleannya “Dykyi Sad”. *Naukovyi visnyk Mykolayivskoho derzhavnoho universytetu. Vypusk 11*, 38–45. Mykolayiv.
- 2004 Osnovni rezul'taty pyatnadtsyatichnykh arkheologichnykh doslidzhen stepovoho horodyschha doby finalnoi bronzy “Dykyi Sad”. *Naukovi pratsi: Naukovo-metodychnyi zhurnal* 52 (39): 87-92. Mykolayiv.
- 2005 Issledovania ukreplennogo poselenia “Dikiy Sad” v 2006 g. In: *Arkheologichni oslidzhennya v Ukraini 2005–2007 rr.*, 9: 139-144. Kiev-Zaporizhya.
- 2006 Osnovni rezul'taty pyatnadtsyatichnykh arkheologichnykh doslidzhen stepovoho horodyschha doby finalnoi bronzy “Dykyi Sad”. *Naukovi pratsi: Naukovo-metodychnyi zhurnal* 52 (39): 87-92. Mykolayiv.
- 2007 Horodysche Dikiy Sad u XIII–IX st. do n.e. *Eminak* 1: 7-14. Mykolayiv.
- Gorbenko K.W., Grebennikov J.S.
- 2007 *Dikij Sad. Arkheologicheckiy pamjatnik XIII-IX ww. do n.e. – rovesnik Troi!* Nikolaev.
- Gorbenko K.V., Grebennikov Y.S., Pankovskiy V.B.
- 2005 Rozkopky ukriplenoho poseleannya “Dykyi Sad” u 2004 r. In: *Arkheologichni doslidzhennya v Ukraini 2003–2004 rr.*, 100-104. Kiev – Zaporizhya.
- Goshko T.
- 1998 Tekhnologiya izgolovleniya bronzovykh izdeliy iž Gordievki. In: S.S. Berezanskaia, V.I. Kločko (Eds) *Das Gräberfeld von Hordeevka*, 49-76. Randen/Westfalen.
- 2005 Dva bronzovi virobi z fondiv Natsionalnogo Muzeyu Istroiy Ukrainy. In: *Na poshanu Sofii Stanislavivni Berezanskoy*, 235-240. Kiev
- Górski J., Makarowicz P.
- 2007a Reception of Transcarpathian influence in Trzciniec cultural circle as a sign of long-distance exchange contacts. In: J. Baron, I. Lasak (Eds) *Long Distance Trade in the Bronze Age and Early Iron Age. Studia Archeologiczne* XL, 101-116. Wrocław.
- 2007b Interakcje kulturowe między zachodnim i południowo-wschodnim (pontyjskim) trzcinieckiego kręgu kulturowego. In: L. Bakalarska (Ed.) *Wspólnota dziedzictwa archeologicznego ziem Ukrainy i Polski. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, Łanicut* (26-28 X 2005), 148-170. Warszawa.
- Górski J., Makarowicz P., Wawrusiewicz A.
- 2010 *Osady i cmentarzyska trzcinieckiego kręgu kulturowego w Polesiu, pow. łowicki, woj. łódzkie, stan. 1. Łódź.* (in print).

- Graham
- 1958 The date of the Greek penetration of the Black Sea. *Institute of Classical Studies* 5: 25-42.
- Grakov B.N.
- 1947 Chy mala Olbia torgivelni znosyny z Povolzhzhiam ta Pryuralliam v archa-
iychnu ta klasichnu epokhy? *Arkheologia* 1: 23-37.
- 1959 Greek Graffito from the Nemirovskoe City-Site. *SA* 1: 259-261.
- Graves R.
- 1974 *Mity Greckie*. Warszawa.
- Grebennikov Y.S.
- 1996 Connections of the steppe's southern Bug river region of the northern co-
asts of the Black Sea with the eastern Hallstatt region. In: P. Roman (Ed.)
The Thracian world at the crossroads of civilizations: 393-394. Bucharest.
- 2008 *Kimmeriyci i skify Stepnogo Pobuzhia (IX-III w. do n.e.)* Nikolaev.
- Grimal N.
- 2005 *Dzieje starożytnego Egiptu*. Warszawa.
- Grimal P.
- 1987 *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*. Wrocław.
- Grygiel R.
- 1995 Sytuacja kulturowa w późnym okresie halsztackim i wczesnym lateńskim
w rejonie Brześcia Kujawskiego. In: T. Węgrzynowicz, M. Andrzejowska,
J. Andrzejowski, E. Radziszewska (Eds), *Kultura pomorska i kultura grobów
kloszowych. Razem czy osobno?*, 319-359. Warszawa.
- Gumiński W.
- 1989 *Gródek Nadbużny. Osada kultury pucharów lejkowatych*. Wrocław – War-
szawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- Gurina N.N.
- 1961 *Drevnyaya istoriya severo-zapada evropeyskoy chasti SSSR*. Moskva – Lenin-
grad.
- 1973 K voprosu ob obmene v neolitsicheskuyu epokhu. *KSIA* 138: 12-23.
- Hachmann R.
- 1957 *Die frühe Bronzezeit im westlichen Ostseegebiet und ihre mittel- und südost-
europäischen Beziehungen*. Hamburg.
- Halikov A.H.
- 1974 Balanovskie pamiatniki v Tatarii. *KSIA* 97: 50-58.
- Hallo W.W.
- 1964 The Road to Emar. *JCS* 18: 57-88.

- Hammer S.
- 2005 *Dzieje*, przekład i opracowanie z greckiego. Warszawa.
- Hammond N.G.L
- 1972 *A History of Macedonia*. Oxford.
- Harding, A.F.
- 1975 Mycenaean Greece and Europe: the evidence of bronze tools and implements. *PPS* 41: 183-202.
 - 1984 *Myceneans and Europe*. London – Nowy Jork.
 - 2000 *European Societies in the Bronze Age*. Cambridge.
 - 2005 Horse-harness and the origins of the Mycenaean civilisation. In A. Dakouri-Hild, S. Sherratt (eds) *Autochthon. Papers presented to O.T.P.K. Dickinson on the occasion of his retirement*, 296-300. Oxford.
- Harding A.F., Hughes-Brock H.
- 1974 Amber in the Mycenean World. *BSA* 69: 145-172.
- Hayen H.
- 1957 Zur Bautechnik und Typologie der vorgeschichtlichen, frühgeschichtlichen und mittelalterlichen Moorwege und Moorstrassen. *Oldenburger Jahrbuch* 56 (2): 83-170.
- Hein M.
- 1990 *Untersuchungen zur kultur der Schnurkeramik in Mitteldeutschland. Katalog und Dokumentation*. Bonn.
- Herrmann J.
- 1986 *Welt der Slaven. Geschichte, Gesellschaft, Kultur*. Leipzig – Jena – Berlin.
- Herodot
- 1959 *Dzieje*. Warszawa.
 - 2005 *Dzieje*, z greckiego przełożył i opracował S. Hammer. Warszawa.
- Heyko A.V., Artemiev A.V., Sapiegin S.V.
- 1999 Katakombne pokhovannya z Poltavshchyny. In: *Materialy mizhnarodnoi konferentsii "Etnichna istoria ta kultura naselennya stepu ta lisostepu Yevrazii (vid kamyanoho viku po rannye serednyovichya)"*, 76-78. Dnipropetrovsk.
- Hiller S.
- 1991 The Mycenaeans and the Black Sea. In: R. Laffineur, L. Basch (Eds) *Thalassa: L'Egee Prehistorique et la Mer. Aegeum* 7: 207-216. Liège.
- Hind J.
- 2002 Herodotus on the Black Sea Coastline and Greek Settlements: Some Modern Misconceptions. In: G.R. Tsetskhladze, A.M. Snodgrass (Eds) *The Greek Settlement in the Eastern Mediterranean and the Black Sea. BAR IS* 1062: 41-47.

- Hochstetter A.
- 1982 Spätbronzezeitliches und früheisenzeitliches Formengut in Makedonien und im Balkanraum. In: B. Hänsel (Ed.) *Südosteuropa zwischen 1600–1000 v. Chr. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa*, 99-118. Berlin.
- Hoffner A.H.,
- 1997 Hittite. In: E.M. Meyers (Ed.) *The Oxford Encyclopedia of the Archaeology in the Near East*. Vol. 3, 81-84. Oxford.
- Hofmann, U.
- 2004 Kulturgeschichte des Fahrens im Ägypten des Neuen Reiches. In: M. Fansa, S. Burmaister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa*, 143-156. Maiz am Rhein.
- Homer
- 1999 *Iliada*, w przekładzie K. Jeżewskiej. Warszawa.
- 2002 *Iliada*, w przekładzie F.K. Dmochowskiego. Kraków.
- Hood S., Huxley G., Sanders N.
- 1959 A Minoan Cemetery on Upper Gypsades. *BSA* 53-54: 194-262.
- Hozer M.
- 2005 Stan badań nad kulturą wysocką. In: S. Czopek (Ed.) *Problemy kultury wysockiej*, 221-250. Rzeszów.
- Huxley G.
- 1996 Language and migration: Greek, Indo-Iranian, and the rise of Mycenae. *BICS* 41: 146.
- Hänsel B.
- 1968 *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*. Bonn.
- 1982 Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr. In B. Hänsel (Ed.) *Südosteuropa zwischen 1600–1000 v. Chr. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa*, 1-38. Berlin.
- 1995 (Ed.) *Tausch und Verkehr im bronze- und früheisenzeitlichen Südosteuropa*. München – Berlin.
- Hänsel B., Terzan B.
- 2000 Ein bronzezeitliches Kuppelgrab in Norden der Adria. *PZ* 75: 62-183.
- Häusler A.
- 1998 Tumuli, Schachtgräber und der Ursprung der Griechen. In: B. Fritsch, M. Moute, J. Matuschik, J. Müller, C. Wolf (Eds) *Tradition und Innovation. Prähistorische Archäologie als historische Wissenschaft*, 275-289. Rahden.
- Höckmann O.
- 1980 Lanze und Speer im spätminoischen und mykenischen Griechenland. *JRGZ* 27: 13-158.

Hüttel H.

- 1977 Altbronzezeitliche Pferdetrensen. *Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt am Main*, 75-86.
- 1982 Zur Abkunft des danubischen Pferd-Wagen-Komplexes der Altbronzezeit. In: B. Hänsel (Ed.) *Südosteuropa zwischen 1600–1000 v. Chr. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa*, 39-63. Berlin.

Ignaczak M.

- 2007 Osadnictwo społeczności kulturyłużyckiej. In: L. Czerniak (Ed.) Od Paleolitu do nowożytności. Archeologiczne badania ratownicze na trasie budowy obwodnicy Wyszkowa. *Gdańskie Studia Archeologiczne* 1: 91-110.
- 2008 Wzorce kulturowe lasu/lasostepu strefy Pontyjskiej w niżowych zespołach kręgułużyckiego. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznicę urodzin*, 141-165. Poznań.

Ignaczak M., Affelski J.

- 2009 Osadnictwo społeczności kulturyłużyckiej na stanowisku 8 w Głażowie gm. Myślibórz (in print).

Ignaczak M., Ślusarska-Michalik

- 2003 The radiocarbon chronology of the Urnfield Complex and the dating of cultural phenomena in the PonticArea (Late Bronze Age and Early Iron Age), *BPS* 12: 382-395.

Ilyinskaya V.A.

- 1968 *Skify Dneprovskogo Lesostepnogo Levoberezhia*. Kiev.

- 1975 *Ranneskifskie kurgany basseina r. Tyasmyn*. Kiev.

Ilyinskaya V.A., Mozolevsky B.N., Terenozhkin A.I.

- 1979 Kurgany VI v. do n.e. u s. Matusova. In: *Skifia i Kavkaz*, 34-43. Kiev.

Ilyinskaya V.A., Terenozhkin A.I.

- 1983 *Skifia VII–IV w do n.e.* Kiev.

Irwin-Williams C.

- 1977 A Network Model for the Analysis of Prehistoric Trade. In: T.K. Earle, J.E. Ericson (Eds) *Exchange Systems in Prehistory*, 141-151. New York – San Francisco – London.

Isaenko V.F.

- 1976 *Neolit Pripyatskogo Polesya*. Minsk.

Ivanova S.V.

- 2001 *Sotsialnaya struktura naseleniya yamnoi kultury Severo-Zapadnogo Prichernomorya*. Odessa.

Jakimowicz R.

- 1924 Zabytki przedhistoryczne z obszaru Rzeczypospolitej Polskiej w zbiorach rosyjskich. *WA* 9/1-2: 113-119.

Jansen H.G.

- 1995 Troy: Legend and Reality. In: J. Sasson (Ed.) *Civilizations of the Ancient Near East*, 1121-1133. London – New York.

Jarosz P., Włodarczyk P.

- 2007 Chronologia bezwzględna kultury ceramiki sznurowej w Polsce południowo-wschodniej i na Ukrainie. *Przegląd Archeologiczny* 55, s. 71-108.

Jastrzębski S.

- 1983 Gródek stan. 1C, gm. Hrubieszów, woj. Zamojskie. *Sprawozdania z badań terenowych Katedry Archeologii UMCS i Archeologicznego Ośrodka Badawczo-Konservatorskiego w Lublinie w 1983 roku*, 8-11. Lublin.

- 1989 *Kultura Cucuteni-Trypole i jej osadnictwo na Wyżynie Wołyńskiej*. Lublin.

Jaźdżewski K.

- 1936 *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce zachodniej i środkowej*. Poznań.

- 1981 Pradzieje Europy Środkowej. Wrocław.

Jersak J., Sendobry K., Śnieszko Z.

- 1992 *Postwarcińska ewolucja wyżyn lessowych w Polsce*. Katowice.

Jessen A.A.

- 1940 Mozdokskiy mogilnik v ryadu pamiatnikov Severnogo Kavkaza. In: *Arkhеологicheskie ekspeditsii Ermitazha* I. Leningrad.

Jones-Bley K.

- 2000 The Shistashta “Chariots”. In: J. Davis-Kimball, E.M. Murphy, L. Koryakova, L.T. Yablonsky (Eds), Kurgans, ritual sites, and Settlements Eurasian Bronze and Iron Age, *BAR IS* 890, 126-133. Oxford.

Kadrow S.

- 1991 *Iwanowice stanowisko Babia Góra, Cz. I. Rozwój przestrzenny osady z wcześniego okresu epoki brązu*. Kraków.

- 1995a Absolute Chronology of the Sofievka Type in the Light of “Wiggle Matching” Analysis, In: A. Koško (Ed.) *Cemeteries of the Sofievka type 2950-2750 BC. BPS* 3: 141-147.

- 1995b Gospodarka i społeczeństwo. Wczesny okres epoki brązu w Małopolsce. Kraków.

- 2001 *U progu nowej epoki. Gospodarka i społeczeństwo wczesnego okresu epoki brązu w Europie Środkowej*. Kraków.

- 2005 Związki kultury trypolskiej z kulturami Środkowej i Południowej Europy – wybrane zagadnienia. In: *Kultura trypolaska. Wybrane problemy*, 7-31. Stalowa Wola.

- 2007 North of the Carpathians – the Outskirts of the Aegean World? In: I. Galanaki, H. Tomas, Y. Galanakis, R. Laffineur (Eds) Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders. *Aegaeum* 27: 323-329. Liège.
- Kadrow S., Kośko A., Videiko M.
- 1995 Pottery Stylistics of the Sofievka Type, Genetic-Cultural Qualification, In: A. Kośko (Ed.) Cemeteries of the Sofievka Type: 2950-2750 BC. *BPS* 3: 200-213.
- Kadrow S., Machnik, J.
- 1997 *Kultura mierzanowicka. Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny*. Kraków.
- Kadrow S., Zakościelna A.
- 2000 An outline of the evolution of Danubian cultures In Małopolska and Western Ukraine. In: A. Kośko (Ed.) The western border area of the Tripolye culture. *BPS* 9: 187-255.
- Kamieńska J., Kozłowski J.K.
- 1990 Entwicklung und Gliederung der Lengyel- und Polar-Kulturgruppen in Polen. Warszawa – Kraków.
- Kaiser E.
- 1997 *Der Hord von Borodino. Kritische Anmerkungen zu einem berühmten bronzezeitlichen Schatzfunde aus dem nordwestlichen Schwarzmeergebiet*. Bonn.
- 2003 Studien zur Katakomengrabkultur zwischen Dnepr und Prut. *Archäologie in Eurasien*, Bd. 14. Mainz.
- Kantor R.
- 1983 *Ubiór, strój-kostium, funkcje odzienia w tradycyjnej społeczności wiejskiej w XIX w i na początku XX w. na obszarze Polski*. Kraków.
- Kapełuś M., Kropiwnicka M. (Eds)
- 2003 *Eposy Sumeryjskie*. Warszawa.
- Kaposhina S.
- 1956 O Skifskikh elementakh v kulture Olbii. *Materialy i issledovania po arkheologii SSSR* 50: 155-189.
- Kapusciński R.
- 2004 *Podróże z Herodotem*. Warszawa.
- Kardulias P.N.
- 1999 (Ed.) *World-Systems Theory in Practice. Leadership, Production, and Exchange*. Lanham – Boulder – New York – Oxford.
- Karo G.
- 1930a *Die Schachtgräber von Mykenae*. München.
- 1930b Schatz von Tiryns, *Mitteilungen des Deutsches Archäologisches Institut in Athen*, Bd. 60: 119-140.

Karwicka

1995 Ubiór ludowy w Polsce. In: A. Kowalska-Lewicka (Ed.) Biblioteka Popularnonaukowa, t. XII. Wrocław.

Kashuba M.T., Kurchatov S.I., Shcherbakova T.A.

2002 Kochevniki na zapadnoy granitse stepi (po materialam kurganov u s. Mokra). *Stratum plus 4 (2001-2002)*, 180-252.

Kasiński J.R., Tolkanowicz E.

1999 Amber In the Northern Lublin Region – Origin and Occurrence. In: B. Kosmowska-Ceranowicz, H. Paner (Eds) *Investigations into Amber*, 41-52. Gdańsk.

Katinas V.

1971 *Amber and Amber-Bearing Deposits of Southern Baltic Land* [in Russian]. Vilnius.

Kelly-Buccellati M.

1990 Trade in Metals in the Third Millennium Northeastern Syria and Eastern Anatolia. In: P. Matthiae, M. van Loon, H. Weiss (Eds) *Resurrecting the Past. A Joint Tribute to Adnan Bouanni*, 117-131. Istanbul.

Kempisty A.

1978 *Schylek neolitu i początek epoki brązu na Wyżynie Małopolskiej w świetle badań nad kopcami*. Warszawa.

Kilian L.

1955 *Haffküstenkultur und Ursprung der Balten*. Bonn.

Kilian-Dirlmeier I.

1997 *Das mittelbronzezeitliche Schachtgrab von Ägina. Alt-Ägina*. Mainz.

King Ch.

2006 *Dzieje Morza Czarnego*. Warszawa.

Kirjanova N.A.

1973 Naumovskiy fatyanovskiy mogilnik. *KSIA* 134: 72-76.

Kirkowski R.

1984 Z badań nad recepcją tradycji kulturowych strefy nadczarnomorskiej wśród społeczeństw Niżu Polski u schyłku III tysiąclecia p.n.e. *Archeologia Polski* 29 (1): 57-67.

Klengel H.

1977 Nomaden und Handel. *Iraq* 39: 163-170.

1979 *Handel und Händler im alten Orient*. Leipzig.

Klochko L.S.

2008 Kostyumu plemen Skifii v konteksti zvyazkiv iz naselennym Yevropy. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofia-*

rowane profesorowi Aleksandrowi Koško w 60. rocznice urodzin, 217-238.
Poznań.

Klochko, V.I. (Kločko V.I.)

- 1990 "Narody Morya" ta Pivnichne Pricheronmorya. *Arkheologia* 1: 10-14.
- 1991 Weapons of the Tribes of the Northern Pontic Zone in the 16th-10th Centuries BC. *BPS* 1.
- 1993 Weapons of the Tribes of the Sabatinovka Culture. *Culture et Civilisation au Bas Danube* 10: 43-55.
- 1994a Metalurgicheskoe proizvodstvo v eneolitse-bronzovom veke. In: *Remeslo epokhi eneolita-bronzy na Ukraine*. 96-130. Kiev.
- 1994b The Weaponry of the Pastoral Societies in the Context of the Weaponry of the Steppe-Forest-Steppe Communities: 5000-2350 BC. In: A. Koško (Ed.) Nomadism and Pastoralism in the Circle of Baltic-Pontic Early Agrarian Cultures: 5000–1650 BC. *BPS* 2: 167-195.
- 1996 Novye aspekty svyazey Severnogo Prichernomorya s Vostochnym Sredizemnomoryem v pozdnem bronzovom veke. In: *Mir Olpii. Materialy yubileynykh chteniy, posvyashchennykh 90-letiyu so dnya rozhdeniya L.M. Slavina*, 129-131. Kiev.
- 1998 Die Süd- und Westbeziehungen der Ukraine rechts des Dniepr im 2 und frühen 1 Jahrtausend v. Chr. In: B. Hänsel, J. Machnik (Eds) *Das Karpatenbecken und die Osteuropäische steppe*, 343-352. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 12. München.
- 2001a Weaponary of Societies of the Northern Pontic Cultures Circles: 5000–700 BC. *BPS* 10.
- 2001b Razvitok ozbroennya "shnurovikh" kultur Ukrayini, yak vidobrazhennya etno-kulturnikh protsesiv v regioni. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris* 2: 241-258. Poznań.
- 2002 Mace of the Neolithic-Bronze Age of the Northern Potnic Region. In: A. Koško (Ed.) Fluted Maces in the System of the Long-Distance Exchange Trails of the Bronze Age: 2350-800 BC. *BPS* 11: 22-30.
- 2004 Metalurgiya Trypollya (dosyagnennya ta perspektyvy vyvchennya). In: *Entsyklopedia trypilskoyi tsivilizatsiyi* I: 219-222. Kiev.
- 2006 *Ozbroennya ta viyskova sprava davnogo naselennya Ukrayini (5000-900 rr. do R.Kh.)* Kiev.
- 2007 Torhovelnyi shlyakh Bug-Bog za chasiv doby serednyoi bronyz ta indoeuropeizatsia maloi Azii. In: L. Bakalarska (Ed.) *Wspólnota dziedzictwa archeologicznego ziem Ukrainy i Polski. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, Łanicut, 26-28.X.2005r*, 171-178. Warszawa.

- 2008 Torhovelnyi shlyakh Bug-Bog. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów mięźdzymorza bałtycko-ponyjskiego ofiarowane profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznice urodzin*, 239-249. Poznań.
- Klochko V.I., Kośko A., Szmyt M.
- 1999 A Comparative Chronology of the Prehistory of the Area between the Vistula nad Dnieper: 3150–1850 BC. In: A. Kośko (Ed.) *The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper: 3150–1850 BC. BPS 7*: 264-282.
- 2003 A Comparative Chronology of the Prehistory of the Area between the Vistula and Dnieper: 4000–1000 BC. In: A. Kośko (Ed.) *The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper. BPS 12*: 396-414.
- Klochko V., Kovalyukh N., Skripkin V., Motzenbecker I.
- 1998 The chronology of the Subotiv settlement. *Radiocarbon* 40 (2): 667-673.
- Klochko V.I., Manichev V.I., Kvasnitsa V.I., Kozak S.A., Demchenko L.V., Sokhat-skij M.P.
- 2000 Issues Concerning Tripolye Metallurgy and the Virgin Copper of Volhynia. In: A. Kośko (Ed.) *The Western Border Area of the Tripolye Culture. BPS 9*: 168-186.
- Klochko V.I., Manichev V.I., Kompanec G.S., Kovalchuk M.S
- 2003 Wychodnie rudy miedzi na terenie Ukrainy zachodniej jako baza surowcowa metalurgii kolorowej w okresie funkcjonowania kultury trypolskiej. *Folia Praehistoric Posnaniensia* 10/11: 47-77.
- Klochko V.I., Rychkov M.O.,
- 1989 Novi pokhovannya katakombnoi kultury v Seredniomy Podniprovyy. *Ar-kheologia* 3: 60-65.
- Klochko V.I., Stolpiak B.
- 1995 Glass beads from Sofievka Cemetery. In: A. Kośko (Ed.) *Cemeteries of the Sofievka type: 2950–2750 BC. BPS 3*: 243-246.
- Kłosińska E.
- 2005 Na południowo-wschodnich peryferiach popielnicowego świata – sytuacja kulturowa i osadnicza w młodszej epoce brązu i we wczesnej epoce żelaza w dorzeczu Huczwy i Bugu. In: S. Czopek (Ed) *Problemy kultury wysockiej*, 161-192. Rzeszów.
- 2007a Lubelszczyzna i Ukraina w młodszych odcinkach epoki brązu i we wczesnej epoce żelaza – pytania o losy wspólne i niewspólne. In: L. Baka-larska (Ed.) *Wspólnota dziedzictwa archeologicznego ziem Ukrainy i Polski. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, Łanicut (26-28 X 2005 r.)*, 226-249. Warszawa.

- 2007b Issues of the east- and central- European contacts of the Lublin region in the younger Bronze Age and the early Iron Age in the light of existing research and sources. In: J. Baron, I. Lasak (Ed.) *Long Distance Trade in the Bronze Age and Early Iron Age. Conference Materials, Wrocław, 19-20th April 2005*, 271-292. Wrocław.
- 2009 O kilku przedmiotach brązowych odkrytych na Roztoczu Środkowym. In: S. Czopek, K. Trybała-Zawiślak (Eds). *Tarnobrzeska kultura łużycka – źródła i interpretacje*. Rzeszów (in print).
- Knappet C., Kilikoglou V., Stelle V., Stern B.
- 2005 The circulation of Red Lustrous Wheelmade ware: petrographic, chemical and residue analysis. *AS* 55: 25-59.
- Kobal J.
- 1993 Bronzovyj skarb iz s. Zavadka Volovetskoho r-nu Zakarpatskoyi obl. Do porblemy starodavnikh shlyakhiv spoluchen cherez girski perevaly Ukrainskykh Karpat. In: *Pamyatky galshtatskoho periodu mezhvirichchya Visly, Dnistra i Prypiati*, 122-129. Kiev.
- Kokowski A.
- 2005 *Starożytna Polska*. Warszawa.
- Kolendo J.
- 1987 Rejon ujścia Wisły w oczach starożytnych. In: *Badania archeologiczne w woj. elbląskim w latach 1980–1983. Muzeum Zamkowe w Malborku*, 193-206. Malbork.
- Kolev V.
- 1986 The Greek Colonization and the Ionian Geographical Tradition about Scythia. In: *Thracia Pontica III*: 311-319. Sofia.
- Koliński R.
- 2007a Koniec III tysiąclecia w Południowej i Centralnej Turcji. In: D. Szeląg (Ed.) *Historia i kultura państwa III dynastii z Ur*, 109-116. Warszawa.
- 2007b The Upper Khabur region in the Second Part of the Third Millennium BC. *AoF* 34 (2): 342-369.
- Koltukhov S.G., Kyslyi A.E., Torshev G.N.
- 1994 *Kurgannye drevnosti Kryma*. 1. Zaporozhie.
- Kondracki J.
- 1969 *Podstawy regionalizacji fizyczno-geograficznej*. Warszawa.
- 1988 *Geografia fizyczna Polski*. Warszawa.
- 1998 *Geografia regionalna Polski*. Warszawa.
- 2000 *Geografia regionalna Polski*. Warszawa.
- Kondracki J., Rychling A.
- 1998 Regiony fizycznogeograficzne. In: J. Kondracki (Ed.) *Geografia regionalna Polski*, (mapa), Warszawa.

- Konstantinidi-Sybridi E.
- 2002/03 Σφαιρικές Κοκκιδωτές Χνυτρες της Μυκηναϊκής, Εποχής ροντα Κρητικού Εργαστηρου. τ Μουσειου 3: 90-91.
- Kopczyska-Jaworska B.
- 1960 Z wędrówek po szałasach rumuńskich. Wierchy 19.
- van Koppen F., Greenwood K., Morgan C., Strawn B.A., Cooley J., Arnold B.T., von Dassow E., Cohen Y.,
- 2006 Late Bronze Age Inscriptions from Babylon, Assyria, and Syro-Palestine. In: M.W. Chavalas (Ed.) *The Ancient Near East. Historical Sources in Translation*, 134-181. Singapore.
- Korenevskiy S.N.
- 1976 O metallicheskikh toporakh Severnogo Prichernomorya, Srednego i Nizhnego Povolzhya epokhi sredney bronzy. *SA* 4: 16-31.
- 2004 *Drevnejshie zemledelcy i skotovody Predkavkaza. Maykopsko-novosvobodneneskaya obshchnost. Problemy vnutrennej tipologii*. Moskva.
- Kornaś J., Medwecka-Kornaś A.
- 2002 *Geografia roślin*. Warszawa.
- Koromila M.
- 2002 *The Greeks and the Black Sea from the Bronze Age to the Early 20th Century*. Athens.
- Korsak J.
- 1990 Neolityczne siekierki kamienne w zbiorach Muzeum Okręgowego w Ostrołęce. *WA* 50/2 (1985): 155-156.
- Kosakivsky V.A.
- 1998 Skifskiy kyndzhal z s.Vakhnivka. In: *Naukovyy zbirnyk Podilska starovyna*, 41-43. Vinnytsia.
- Kosmowska-Ceranowicz B.
- 1983 Bursztyn w osadach. In: B. Kosmowska-Ceranowicz, R. Kulicka, K. Leciejewicz, P. Mierzejewski, T. Pietrzak (Eds) *Bursztyn w przyrodzie*, 39-48. Warszawa.
- 2005 Złoża bursztynu: geologia, zasoby i współczesne metody wydobycia. In: B. Kosmowska-Ceranowicz, W. Gierłowski (Eds) *Bursztyn. Poglądy, opinie*, 9-13. Gdańsk.
- Kostrowicki A.S.
- 1999 *Geografia biosfery*. Warszawa.
- Kośko A.
- 1979 Rozwój kulturowy społeczeństw Kujaw w okresie schyłkowego neolitu i wczesnej epoki brązu. Poznań.

- 1981 *Udział południowo-wschodnioeuropejskich wzorców kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych.* Poznań.
- 1985 Influences of the “pre-yamnaya” (“pre-pitgrave”) Communities from Black Sea Steppe Area in Western European Cultures. In: J.K. Kozłowski, J. Mačnik (Eds) *L'eneolithique et le début de l'âge du bronze dans certaines régions de l'Europe*, 57-72. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- 1988a *Osady kultury pucharów lejkowatych w Inowrocławiu-Mątwach woj. Bydgoszcz, stanowisko 1.* Inowrocław.
- 1988b Rozwój kulturowy społeczeństw Kujaw w okresach późnego neolitu oraz interstadium epok neolitu i brązu w aspekcie recepcji egzogennych wzorców kulturowych. In: A. Cofta-Broniewska (Ed.) *Kontakty pradziejowych społeczeństw Kujaw z innymi ludami Europy*, 145-183. Inowrocław.
- 1990 The Migration of Steppe and Forest-steppe Communities into Central Europe. *JIES* 18 (3/4): 309-329.
- 1991a The Vistula – Oder Basins and the North Potnic Region. *JIES* 19: 235-257.
- 1991b Ze studiów nad kujawską enklawą naddunajskiej cywilizacji wczesnobrązowej. Poznań – Inowrocław.
- 1992 Z badań nad tzw. horyzontem starosznurowym w rozwoju późnoneolitycznej kultury społeczeństw Kujaw. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica* 16: 85-95.
- 1994 Perspektywa “wschodu” w rozwoju osadniczo-kulturowym bałkańsko-środkowoeuropejskiego kręgu społeczeństw wczesnoagrarnych. In: L. Czerniak (Ed.) *Neolit i początki epoki brązu na ziemi chełmińskiej*, 189-197. Grudziądz.
- 1999 (Ed.) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper: 3150-1850 BC. *BPS* 7. Poznań.
- 2000 (Ed.) *The Western Border Area of the Tripolye Culture.* *BPS* 9. Poznań.
- 2001 Zagadnienie wczesnobrązowej cenzury w rozwoju “szlaku” Krym – Jutlandia. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr., *Archaeologia Bimaris* 2: 283-289. Poznań.
- 2002 Fluted Maces in Cultural System of the Borderland of Eastern and Western Europe: 2350–800 BC. In: A. Koško (Ed.) Fluted Maces in the System of Long Distance Exchange Trails of the Bronze Age: 2350–800 BC. *BPS* 11: 31-81.
- 2003a Radiocarbon Chronology of the Mątwy Group of the Funnel Beaker Culture. The Question of Chronological and Cultural Position of Linear-Comb Pottery. In: A. Koško (Ed.) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper. *BPS* 12: 67-81.

- 2003b (Ed.) *The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper: 4000–1000 BC.* BPS 12. Poznań.
- Kośko A., Czebreszuk J. (Eds)
 1998 *Trzciniec: system kulturowy czy interkulturowy proces?* Poznań.
- Kośko A., Klochko V.I. (Kośko A., Kločko V.I.)
 1991 Bożejewice, gm. Strzelno, woj. Bydgoszcz, stanowisko 8. Kurhan z późnego okresu epoki neolitu. *Folia Praehistorica Posnaniensia* IV: 119-144.
 1994 Nomadism and pastoralism – an outline programme for a discussion. In: A. Kośko (Ed.) Nomadism and pastoralism in the circle of Baltic-Pontic early agrarian cultures: 5000–1650 BC. *BPS* 2: 1-4.
- Kośko A., Langer J.J., Szmyt M.
 2000 Painted Pottery as a Symptom of Tripolye “Influence” in the circle of Neolithic Vistula Cultures. In: A. Kośko (Ed.) The Western Border Area of the Tripolye Culture. *BPS* 9: 282-288.
- Kośko A., Przybył A.
 2004 Kultura pucharów lejkowatych. In: J. Bednarczyk, A. Kośko (Eds) *Od długiego domu najstarszych rolników do dworu staropolskiego. Wyniki badań archeologicznych na trasach gazociągów Mogilno – Włocławek i Mogilno – Wydartowo*, 235-314. Poznań.
- Kośko A., Szmyt M.
 2004a *Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru.* Poznań.
 2004b Hodowla w systemach gospodarki na Niżu: IV-III tys. przed Chr. (kulury pucharów lejkowatych i amfor kulistych. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) Nomadyzm a pastoralizm w Miedzyrzeczu Wisły i Dniepru (neolit, eneolit, epoka brązu). *Archaeologia Bimaris* 3: 103- 116. Poznań.
 2004c Problem wschodniej rubieży kultur neolitycznych Niżu Środkowoeuropejskiego: VI–III tys. BC. In: *Wspólnota dziedzictwa kulturowego ziem Białorusi i Polski*, 80-98. Warszawa.
 2006 *Opatowice – Wzgórze Prokopiaka I.* Studia i materiały do badań nad późnym neolitem Wysoczyzny Kujawskiej I. Poznań.
 2007 Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru w IV–III tys. p. Chr. *Archaeologia Bimaris* 3: 35-42.
- Kotova N.S.
 2000 Keramika poseleniya Dereivka i rol kultury voronkovidnykh kubkov v yeyslozhenii. In: *Etnokulturni kontakti dobi eneolitu – rannobronzovogo viku v Tsentralniy Evropi.* Kiev – Moskva.
 2002 *Neolitizatsiya Ukrayiny.* Luhansk.
- Kotova N.S., Spitsyna L.A.
 2003 Radiocarbon Chronology of the “Middle” Layer of the Mikhailivka Settlement. In: A. Kośko (Ed.) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula nad Dnieper. *BPS* 12: 121-131.

- Kovaleva I.F.
- 1983 *Pogrebalnyi obryad i ideologiya rannikh skotovodov*. Dnipropetrovsk.
 - 1984 *Sever stepnogo Podneprovya v eneolite – bronzovom veke*. Dnipropetrovsk.
- Kovaleva I.F., Marina Z.P., Romashko V.A., Teslenko D.L., Shalobudov V.N., Veklenko V.A.
- 2003 *Kurgany eneolita – bronzy v krivorozhskom techenii Inhulta*. Dnipropetrovsk.
- Kovalyukh N., Videiko M.Y., Skripkin V.
- 1995 Chronology of Sofievka Type Cemeteries: Archaeological and Isotopic One. In: A. Koško (Ed.) Cemeteries of the Sofievka type 2950–2750 BC. *BPS* 3: 135-140.
- Kovpanenko G.T.
- 1981 *Kurgany ranneskifskogo vremeni v basseine r. Ros*. Kiev.
- Kovalchuk M.
- 2003 Istоричні та геологічні передумови поширення рудопроявів золота в осадових товщах. In: *Geolog Ukrayiny*, 76-84. Kiev.
- Kowalski K., Pucek Z.
- 1984 Rodzina: Wiewiórkowate – Sciuridae. In: Z. Pucek (Ed.) Klucz do oznaczania ssaków Polski, 151-160. Warszawa.
- Kozłowski J.K.
- 1985 The Eastern Areas of the Linear Band Pottery Culture. In: A. Kokowski (Ed.) *Memoires Archeologiques*, 51-70. Lublin.
- Kozłowski L.
- 1924 *Młodsza epoka kamienia w Polsce (neolit)*. Lwów.
 - 1939 Prahistoryja Polski Południowo-Wschodniej. In: Z. Czerny (Ed.) *Polska Południowo-Wschodnia*, T. 1, 64-164. Lwów.
- Kozłowski S.K.
- 1985 Pontic Elements in the Mesolithic of South-Eastern Poland. In: A. Kokowski (Ed.) *Memoires Archeologiques*, 19-26. Lublin.
- Kramer S.N.
- 1977 Commerce and Trade: Gleanings from Sumerian Literature. *Iraq* 39: 59-68.
- Kranc M.
- 2003 Analiza ceramiki z cmentarzyska Gordijewka, raj. Trostianec, obv., Winnica (Ukraina). Problem identyfikacji topogenetycznej. Poznań (MA thesis).
- Kraynov D.A.
- 1963 *Pamyatniki fatyanovskoy kultury. Moskovskaya grupa*. Moskva.
 - 1964a *Pamyatniki fatyanovskoy kultury. Jaroslavsko-kalininskaya grupa*. Moskva.
 - 1964b Volosovo-danilovskiy mogilnik fatyanovskoy kultury. *SA* 4: 68-83.

- 1972 *Drevneyshaya istoriya Volgo-Okskogo mezhdurechya (Fatyanovskaya kultura. II tysiacheletie do n.e.)*. Moskva.
- 1987 Fatyanovskaya kultura. In: O.N. Bader, D.A. Kraynov, M.F. Kosarev (Eds) Epoha bronzy lesnoj polosy SSSR. *Arkheologia SSSR* 7, 58-76. Moskva.
- 1992 On the problem of origin, chronology and periodization of the Fatyanovo-Balanovo cultural community. In: M. Buchvaldek, Ch. Strahm (Eds) Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik, Schnurkeramik-Symposium 1990. *Præhistorica* 19: 321-371.
- Kraynov D.A., Gadzjackaja O.S.
- 1987 *Fatyanovskaya kultura. Jaroslavskoe Povolzhe*. Moskva.
- Kräpíec M.
- 2009 Wyniki analizy dendrochronologicznej drewna z Żuławki Małej In: J. Rola (Ed.) *Późnoneolityczny węzeł komunikacyjny w strefie środkowej Noteći (Żuławka Mała, gmina Wyrzysk)*, 116-119. Poznań.
- Kristiansen K.
- 1987 From stone to bronze: the evolution of social complexity in Northern Europe 2300–1200 BC. In: E.M. Brumfiel, T. Earle (Eds) *Specialization, exchange, and complex societies*, 30-52. Cambridge.
- 1998 *Europe before history*. Cambridge.
- Kristiansen K., Larsson T.
- 2005 *The Rise of Bronze Age Society. Travels, Transformations and Transformations*. Cambridge.
- 2007 Contacts and travels during the 2nd millennium BC. Warriors in move? In: Galanaki J., Tomas H., Galanakis Y., Laffineur R. (Eds) *Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders, Aegeum* 27: 25-32. Liège.
- Krivcova-Grakova O.A.
- 1947 Chronologiya pamiatnikov fatyanovskoy kultury. *KSIA* 16: 22-33.
- Kruk J.
- 1980 *Gospodarka w Polsce południowo-wschodniej w V-III tysiącleciu p.n.e.* Wrocław.
- 2004 Przemiany gospodarcze i społeczne na początku młodszego neolitu w dorzeczu górnej Wisły. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) Nomadyzm a pastoralizm w Międzyrzeczu Wisły i Dniepru (neolit, eneolit, epoka brązu). *Archaeologia Birmaris* 3: 95-103. Poznań.
- 2008a *Wzory przeszłości studia nad neolitem środkowym i późnym*. Kraków.
- 2008b Transport kołowy, orka i udomowienie konia – wynalazek neolitu środkowego. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów Międzymorza bałtycko-ponyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznicę urodzin*, 251-263. Poznań.

Kruk J., Milisauskas S.

1999 *Rozkwit i upadek społeczeństw rolniczych neolitu*. Kraków.

Krushelnytska L.I.

- 1971 Pamiatniki rannezheleznego vremeni v verhoviah Zapadnogo Buga. *SA* 3: 5866.
- 1976 *Pivnichne Prykarpatty i zakhidna Volyn*. Kiev.
- 1985 *Vzaemozyazki naseleniya Prikaraptya i Volini z plemenami schidno i centralno Evropi*. Kiev.
- 1993 Cherepinsko-lagodivska grupa pamyatok. In: L. Krushelnytska (Ed.) *Pamiatki galshtatskogo periodu v mezirichchi Violi, Dnistra i Pripyati*, 158-238. Kiev.
- 1998 *Chornoliska kultura Serednego Prodnistrovya (za materialami neporotivsko grupi pamjatok)*. Lviv.
- 2002 Pamiatka solevarinnya rubezhu rannoi i seredoи bronzy v pivnichno-schidnich Karpatach. Zapiski Naukovo Tovaristva imeni Schevchenka, vol. CCXLIV. *Praci Arkheologichnoy komisii*, 140-154.
- 2006 *Kultura Noa na zemlach Ukrani*. Lviv.

Kruts V.A.

1977 *Pozdnetripolskie pamiatniki Srednego Podneprovya*. Kiev.

Kruts V.A., Ryzhov S.M.

2000 Tripolye culture in Volhynia (Gorodsk-Volhynian group). In: A. Kośko (Ed.) The Western border area of the Tripolye culture. *BPS* 9: 86-110.

Krywaltsevich M.M. (Krywalcewicz M.M., Kryvalcevič M.M.)

2001 "Shnuravy garyzont" na Belarusi: problemy identyfikaciy i genezisa. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris* 2: 259-273. Poznań.

2003 K probleme kulturnogo vzaimodejstvia naselenia kultury so shnurovoy keramikoy Verhnego Podneprovya i Vostochnoy Pribaltsiki. In: *Drevnosti Podvinyia: istoricheskiy aspect*, 112-118. Sankt Petersburg.

2004a Novyia danyia pa khranalogii siarednedniaprouskay kultury. In: *Slavianskiy mir Polesya v drevnosti i srednevekovye. Materiały mezdunarodnoy nauchnoy konferencji, Gomel, 19-20 Oktiabrya 2004*, 98-102. Gomel.

2004b Belaruskae Palesse u peryiad perakhodu ad nealitu da epokhi bronzy: problemy i perspektyvy arkhealagichnaga vyvuchennya. In: A. Kośko, A. Kaletchyts (Eds) *Wspólnota dziedzictwa kulturowego ziem Białorusi i Polski*, 137-162. Warszawa.

2005 Mnogovalikovaya keramika na territorii Belarusi. In: *Na poshanu Sofii Stanislavivn Berezanskoi. Zbirka naukovikh prats*, 149-156. Kiev.

- 2006a *Mogilnik siaredziny III – pachatku II tysiachagoddziau da n.e. na Verhnim Dniapry – Prorva 1.* Minsk.
- 2006b Stralitskya “lunuly”. *Arkhealagichny zbornik 1:* 22-34. Minsk.
- 2006c Prablemy peryiadyzacyi i khranalogii epokhi bronzy na terytoryi Paudniovay Belarusi. In: *Gistarychna-arkhealagichny zbornik 22:* 39-52. Minsk.
- 2007 Prorva 1. Cmentarzysko z połowy III – początku II tysiąclecia przed Chr. na górnym Naddnieprzu. *Archaeologia Bimaris. Monografie 2.* Poznań.
- Kryvaltsevich M., Kovalyukh N.
- 1999 Radiocarbon dating of the Middle Dnieper Culture from Belarus. In: A. Koško (Ed.) The Foundation of Radiocarbon Chronology of Culture between the Vistula and Dnieper: 3150–1850 BC. *BPS 7:* 151-162.
- Kryszycki S.D., Buyskykh S.B., Otreshko V.M.
- 1990 *Antichnye poselenia Nizhnego Pobuzia (Arkheologicheskaya karta).* Kiev.
- Ksenofont,
- 2003 *Wyprawa Cyrusa, z języka greckiego przełożył W. Madyda.* Warszawa.
- Kubiak Z.
- 1997 *Mitologia Greków i Rzymian.* Warszawa.
- Kubyshev A.I., Nechytailo A.L.
- 1991 Tsentry metalloobrabatyvayushchego proizvodstva Azovo-Chernomorskoy zony (k postanovke problemy). In: *Katakombnye kultury Severnogo Prichernomorya, 6-21.* Kiev.
- Kuchinko M.M., Okhrimenko H.V.
- 1991 *Arkheologichni pamiatky Volyni.* Lutsk.
- Kuhrt A.
- 1995 *The Ancient Near East c. 3000–330 BC.* London.
- Kulbaka V., Kachur V.
- 2000 *Indoevropeiski plemena Ukrainy epokhy palleometalu.* Mariupol – Kiev.
- Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A.
- 1961 *Lietuvos archeologijos bruozhai.* Vilnius.
- Kull B.
- 1989 Untersuchungen zur Mittelbronzezeit in der Türkei und ihrer Bedeutung für die absolute Datierung der europäischen Bronzezeit. *PZ 64:* 48-73.
- Kurylenko V.Y., Bunyatyan K.P.
- 2006 Pamyatky serednyodniprovskoy kultury Serednyoho Podesennya. *Arkheologiya 4:* 88-94.
- Kuzmina E.E.
- 1980 Isho raz o diskovidnih psaliyah evrazijskih stepey. *KSIA 161:* 8-21.
- 1994 *Otkudy prishli Indoarii?* Moskva.

Kuznetsov P.F.

- 2006 The Emergence of Bronze Age Chariots in Eastern Europe. *Antiquity* 80: 638-645.

Kwiatkowska K.

- 2007 Analiza surowcowa i zabiegi konserwacyjne przedmiotów bursztynowych. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) *Opatowice. Wzgórze Prokopiaka. Tom II*, 229-231. Poznań.

Lagodovska O.F.

- 1948 Voycechivskiy mogilnik bronzovoi dobi na Volini. *Arkheologia* 2: 62-77.

Lakíza V.L.

- 2004 Pozni neolit, ranni i syaredni peryady bronzavaga veky Paynochna-Zakhodnyay Belarusi. Stan i perspektywy dasledavannya. In: A. Kośko, A. Kalichyts (Eds) *Wspólnota dziedzictwa kulturowego ziem Białorusi i Polski*, 163-196. Warszawa.
- 2007 Cultural identification of “the corded materials” from Belorussian Neman river basin. *Lietuvos archeologija* 31: 23-38. Vilnius.
- 2008 *Staržymastszi pozjniaga nealitu i rannjaga peryyadu bronzavaga veku Belarskaga Paniamonnya*. Minsk.

Larina O., Okhrimenko G.

- 2007 Kraynaya vostochnaya periferiya zapadnoy lineynoy keramiki (prostranstvenno-geograficheskiy aspekt). *Revista Arheologica*, serie noua 3 (1-2): 89-109.

Larsen M.T.

- 1976 *Old Assyrian City State and its Colonies*. Kopenhagen.
- 1977 Partnerships in the Old Assyrian Trade. *Iraq* 39: 119-146.

Lasota-Moskalewska A.

- 1997 *Podstawy archeozoologii. Szcątki ssaków*. Warszawa.

Lazukov S.I.

- 1980 *Plejstocen teritorii SSSR*. Moskva.

Leemans W.F.

- 1960 *Foreign Trade in the Old Babylonia Period*. Leiden.

- 1968 Old Babylonian Letters and Economic History. *JESHO* 11: 171-216.

Leick G.

- 2001 *Mesopotamia. The Invention of the City*. London.

Levine M.

- 1999 The origins of horse husbandry on the Euroasian steppe. In: M. Levine, Y. Rassamakin, A. Kislenko, N. Tatarintseva (Ed.) *Late prehistoric exploitation of the Euroasian steppe*, 5-58. Cambridge.

- Levy-Strauss C.
- 1992 Zasada wzajemności. In: M. Kempny, J. Szmakta (Eds) *Współczesne teorie wymiany społecznej. Zbiór tekstów*, 106-130. Warszawa.
- Lewartowski K.
- 1989 *Decline of the Mycenaean Civilization. An Archaeological Study of Events in the Greek Mainland*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Lewik P.
- 1998 Klimat. In: *Encyklopedia Geograficzna Świata. Europa*, 37-41. Kraków.
- Libera J.
- 2001 *Krzemienne formy bifacialne na terenach Polski i Zachodniej Ukrainy (od środkowego neolitu do wczesnej epoki żelaza)*. Lublin.
- 2005 Z badań nad krzemieniarstwem wczesnej epoki żelaza w dorzeczu Sanu – podstawy wydzielenia przemysłu kosińskiego. In: S. Czopek (Ed.) *Problemy kultury wysockiej*, 119-160. Rzeszów.
- 2009 Czy siekiery krzemienne mogą być wyznacznikiem kultury amfor kulistych? In: H. Taras A. Zakościelna (Eds) *Hereditas praeteriti. Additamenta archaeologica et historica dedicata Ioanni Gurba. Octagesimo Anno Nascendi*, 169-179. Lublin.
- Libera J., Sobieraj J.
- 2008 Topory z łopatkowatym ostrzem na ziemiach wschodniej Polski. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60 rocznicę urodzin*, 301-319. Poznań.
- Lichardus, V.J.
- 2001 Die Gewehaxt von Dudarkov und die spätmykenischen Einflüsse im ukrainischen Raum. *Eurasia Antiqua* 7: 75-93.
- Lichardus V.J., Echt R., Iliev I.K., Christov C.J.
- 2002 Die Spätbronzezeit an der Unteren Tundža und die ostgäischen Verbindungen in Südostbulgarien. *Eurasia Antiqua* 8: 160-167.
- Lichardus J., Vladár J.
- 1996 Karpatenbecken-Sintašta-Mykene. Ein Beitrag zur Definition der Bronzezeit als historische Epoche. *Slovenská Archeológia* 44: 25-93.
- Limet H.
- 1977 Les Schemas du Commerce Neo-Sumerien. *Iraq* 39: 51-58.
- Littauer M.A., Crouwel J.H.
- 1979 *Wheeled Vehicles and Ridden Animals in the Ancient Near East*. Leiden.
- Litvinenko R.A.
- 1997 *Kolesnyi transport epokhi bronzy evrazijskoj Step i Lesostepi*. Donetsk.

Litvinenko R.O.

- 2005 Do problemy metalovyrobnytstva kultury Babyne. In: *Materialy II-go mizhnarodnoho Marmyskoho polyovoho seminaru “problemy girnychoi arkheologii”*, 119-512. Alchevsk.

Liverani M.

- 1993 Akkad: an introduction. In: M. Liverani (Ed.) *Akkad: The first world empire. Structure, ideology, traditions*, 1-10. Padova.

Loze I.A.

- 1979 *Pozdniy neolit i rannaya bronza Lubanskay ravniny*. Riga.
2000 Late Neolithic Amber from the Lubāna Wetlands. In: Prehistoric Art in the Baltic Region. *Acta Academiae Artium Vilnensis* 20: 63-78.

Lurie A.Ch.

- 1988 *Genezis medistyh peschanikov*. Moskva.

Lysenko S.D.

- 1998 Rezultaty issledovania mogilnika Malopolovetskoje-3 na Kievschinie v 1993-1997 godach. In: A. Koško, J. Czebreszuk (Eds) "Trzciniec" – system kulturowy czy interkulturowy proces?, 95-117. Poznań.
2001 *Sredne Podniprovia za dobi piznoi bronzi*. Manuscript. Institut Archeologii Nacionalnoy Akademii Nauk Ukrainsi. Kiev.
2002 K voprosy o lokalizatsii kommunikatsiy epokhi pozdnei bronzy v Pravoberezhnoi lesostepi. In: *Isotrychna nauka: problemy rozvityku. Materialy mizhnarodnoi naukovoi konferentsii. Sektsia "Arkheologiya"*, 104-111. Luhansk.
2004 Doslidcheniya k archeologicheskoy karte Fastivskogo raiona (1999-2004 gg.). In: *Archeologichni pamiatki Fastivshchini. Materiali do arkheologichnoy karti Kiivskoi oblasti*, 85-152. Fastiv.
2005 Kiev-Fastovskiy uchastok severonoi vetki transeuropejskogo lesostepnogo puti. In: *Problemy arkheologii Serednyoho Podniprovia: Do 15-richya zasnovannya Fastivskoho krayeznavchoho muzeyu*, 114-119. Kiev – Fastiv.
2006 Kompleks pamiatnikov epokhi bronzy-nachalarannego zheleznogo veka u S. Khodosovka (po rezultatam issledovaniy 2003 g.). In: *Okhorona kulturnoy spadshchyny Kyivskoi oblasti*, 91-137. Kiev.
2009 Noviye pamiatniki kultury sharovidnykh amfor na pravoberezhnoy Kievshchine (manuscript).

Lysenko S.D., Szmyt M.

- 2010 Środkowe naddnieprze jako graniczny areal osadnictwa ludności kultury amfor kulistych. In: M. Ignaczak, A. Koško, M. Szmyt (Eds) Między Bałtykiem a Morzem Czarnym: szlaki Miedzymorza w IV – I tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris. Dyskusje* 4. Poznań. (in print).

Lysenko S.S.

- 2006 Prykrasy naseleannya Ukrainy doby piznyoi bronzy. Autoreferat dissertatsii kandydata istoricheskikh nauk. *NA IA NANU* 12 (842).

Ławecka D.

2006 *Północna Mezopotamia w czasach Sumerów*. Warszawa.

Machajewski H., Rola J. (Eds)

2006 *Pradolina Noteci na tle pradziejowych i wczesnośredniowiecznych szlaków handlowych*. Poznań.

Machnik J.

1966 *Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce*. Wrocław.

1978 Wczesny okres epoki brązu. In: J. Machnik, B. Gediga, J. Miśkiewicz, W. Hensel (Eds) *Wczesna epoka brązu. Prahistoria ziem polskich* 3, 9-136. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.

1979a Ze studiów nad kulturą ceramiki sznurowej w dorzeczu górnego Dniestru. *Acta Archaeologica Carpathica* 19: 51-71.

1979b Krąg kulturowy ceramiki sznurowej. In: W. Hensel, T. Wiślański (Eds) *Prahistoria Ziem Polski*. Tom II, Neolit, 337-412. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.

1998a Stan i perspektywy badań kultury ceramiki sznurowej w międzyrzeczu górnej Wisły, Bugu i Dniestru. *Sprawozdania Archeologiczne* 50: 13-29.

1998b Uwagi o najstarszym osadnictwie pasterskiej ludności kultury ceramiki sznurowej (III tysiąclecie przed Chr.) w strefie karpackiej. In: J. Gancarski (Ed.) *Dzieje Podkarpacia*, T. II, 99-120. Krosno.

1999 Radiocarbon chronology of the Corded Ware culture on Grzeda Sokalska. A Middle Dnieper traits perspective. In: A. Kośko (Ed.), The Fundations of radiocarbon chronology of cultures between the Vistula and Dnieper, 3150-1850 BC. *BPS* 7: 221-250.

2001 Kultura ceramiki sznurowej w strefie karpackiej (stan i perspektywy badawcze). In: J. Gancarski (Ed.) *Neolit i początki epoki brązu w Karpatach polskich*, 115-137. Krosno.

2003 An Interrupted Process of Cultural Integratin Between the Upper Bug, Vistula and Dniestr Rivers in the Early Second Half of the Third Millennium BC (In Light of Taxonomic and Chronological Analyses of Grave Assemblages on Grzeda Sokalska). In: A. Kośko, V.I. Klochko (Eds) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures Between the Vistula and Dnieper: 4000–1000 BC. *BPS* 12: 212-240.

2004 Pasterstwo u społeczeństw kultury ceramiki sznurowej w dorzeczu górnej Wisły, górnego Bugu i Dniestru. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) Nomadyzm a pastoralizm w Miedzyrzeczu Wisły i Dniepru (neolit, eneolit, epoka brązu). *Archaeologia Bimaris* 3: 137-143. Poznań.

2006 Rola migracji w pradziejach. Problemy dyskusyjne. In: A. Furdal, W. Wysockański (Eds) *Migracje, dzieje, typologia, definicje*. 29-37. Wrocław.

- Machnik J., Bagińska J., Koman W.
- 2001 Nowa, synkretyczna grupa kultury ceramiki sznurowej w Polsce środkowo-wschodniej. In: B. Ginter, B. Drobniiewicz, B. Kazior, M. Połtowicz (Eds) *Problemy epoki kamienia na obszarze Starego Świata. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi K. Kozłowskiemu*, 390-400. Kraków.
 - 2009 Neolityczne kurhany na Grzędzie Sokalskiej w świetle badań archeologicznych w latach 1988–2006, Kraków.
- Machnik J., Kadrow S.
- 1997 *Kultura mierzanowicka. Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny*. Kraków.
- Machnik J., Pavliv D., Petehyrych V.
- 2003 Kurganne pochovannja rannoskitskogo chasu u verchivjach Dnistra. In: J. Gancarski (Ed.) *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Karpatach polskich*, 531-548. Krośno.
 - 2005a Wyniki badań wykopaliskowych polsko-ukraińskiej ekspedycji archeologicznej we wsi Bykiw, w dorzeczu górnego Dniestru, w 2003 r. *Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności* (R. 2003/2004), 285-295.
 - 2005b Z badań nad najdawniejszymi dziejami rejonu Drohobycz. In: W. Bonusiak (Ed.) *Drohobycz miasto wielu kultur*, 9-59. Rzeszów.
 - 2006 Barrow of the late Corded Ware culture from Bikiv, Drohobych district. In: Harmata K., Machnik J., Starkel L. (Eds) *Environment and man at Carpathian Foreland in the upper Dniester catchment from Neolithic to early mediaeval period*, 195-227. Kraków.
- Machnik J., Pavliv D., Pasterkiwicz W., Petehyrych V.
- 2007 Archeologiczne badania w Bykowie koło Drohobycz i na Wysoczyźnie Wojniowskiej, między rzeką Siwką a Łomnicą. *Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności* (R. 2006/2007), 311-325. Kraków.
- Machnik J., Pilch A.
- 1997 Zaskakujące odkrycie zabytków kultury środkowodnieprzańskiej w Młodowie-Zakąciu, koło Lubaczowa, w woj. przemyskim. *Sprawozdania Archeologiczne* 49: 143-170.
- Majek K.
- 2003 *Problem pochodzenia tzw. skarbów strzyżowskich*. Poznań. (MA thesis).
- Makarowicz P.
- 1998 *Rola społeczności kultury iwieńskiej w genezie trzcinieckiego kręgu kulturowego (2000–1600 BC)*. Poznań.
 - 2000 Concerning the Development of the Metallurgy in Early Bronze Age Societies on the Polish Lowlands. *Lietuvos Archeologija* 19: 221-239.
 - 2003 The Construction of Social Structure: Bell Beakers and Trzciniec Complex in North-Eastern Part of Central Europe. *Przegląd Archeologiczny* 51: 123-158.

- 2005 Gesellschaftliche Strukturen der Glockenbecherkultur im Gebiet zwischen Weichsel und Oder. *Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift* 1: 27-58.
- 2008 Elitarne pochówki z kurhanu komarowskiego w Ivanju na Wołyniu – zarys możliwości interpretacyjnych. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznicę urodzin*, 333-352. Poznań.
- 2009a Geneza kurhanów w trzcinieckim kręgu kulturowym. In: H. Kowalewska-Marszałek, P. Włodarczak (Eds) *Kopce neolityczne i z początków epoki brązu w świetle nowych i najnowszych badań. Materiały z konferencji w Niepołomicach 20-21.09.2007*. Kraków – Warszawa (in print).
- 2009b *Trzciniecki krąg kulturowy – wspólnota pogranicza Wschodu i Zachodu Europy*. Poznań (in print).
- Makkay J.
- 1982 The Earliest Use of Helmets in South-East Europe. *ActaArchHung* 34: 3-22.
- 1992 Funerary sacrifices of the Yamna-complex and their Anatolian (Hittite) and Aegean (Mycenaean and Homeric) parallels. *ActaArchHung* 44: 213-237.
- 1999 The Mycenaean World, the Mycenaean Periphery and the Carpathian Basin. In: *H peripheria tou mykenaïkou kosmou. A' Diethnes Diepistemoniko Symposio, Lamia, 25-29 Septembriou 1994*, 47-54. Lamnia.
- 2000 *The Early Mycenaean Rulers and the Contemporary Early Iranians of the Northeast*. Budapest.
- Makohonienko M., Latałowa M., Milecka K., Okuniewska-Nowaczyk I., Nalepk D.
- 2004 Artemisia L. In: M. Ralska-Jasiewiczowa, M. Latałowa, K. Wasylkowa, K. Tobolski, E. Madeyska, H.E. Wright Jr., Ch. Turner (Eds) *Late Glacial and Holocene history of vegetation in Poland based on isopollen maps*, 253-261. Kraków.
- Makowiecki D., Makowiecka M.
- 2000 Gospodarka zwierzętami społeczności kultury pucharów lejkowatych (grupy: wschodnia i radziejowska) oraz kultury amfor kulistych In: A. Kośko (Ed.) Archeologiczne badania ratownicze wzduż trasy gazociągu tranzytowego, Tom III Kujawy, cz. 4, *Osadnictwo kultur późnoneolitycznych oraz interstadium epok neolitu i brązu: 3900–1400/1300 przed Chr.*, 347-378 Poznań.
- 2005 Stan badań nad użytkowaniem zwierząt w okresie rozwoju postłużyckich ugrupowań “pomorsko-kloszowych”. In: M. Fudziński, H. Paner (Eds) *Aktualne problemy kultury pomorskiej*, 349-358. Gdańsk.

- Malejew Y.M., Mazurik J., Paniszko S.
- 2004 Grób ludności kultury amfor kulistych z III tysiąclecia p.n.e. z miejscowości Ozdiw w okolicy Łucka na Ukrainie. *Sprawy Wschodnie* 1 (5): 97-101.
- Maleyev Y.M.
- 1996 Selected Graves of Globular Amphora Culture from Volhynia and Podolia. In: A. Kośko (Ed.) *Eastern Exodus of the Globular Amphora People: 2950-2350 BC. BPS* 4: 53-61.
- Maleyev Y.M., Pryshchepa B.
- 1996 Grave of Globular Amphora Culture from Tovpyzhyn (District of Rivne, Ukraine). In: A. Kośko (Ed.) *Eastern Exodus of the Globular Amphora People: 2950-2350 BC. BPS* 4: 62-69.
- Malinowski T.
- 2004 (Ed.) *Komorowo, stanowisko 1. Grodzisko kulturyłużyckiej i osadnictwo wczesnośredniowieczne. Badania specjalistyczne*, Zielona Góra.
- 2006 *Komorowo, stanowisko 1: grodzisko kulturyłużyckiej – faktoria na szlaku bursztynowym*. Rzeszów.
- 2009 Domniemane ślady oddziaływań tarnobrzeskich w zachodniej Małopolsce. In: S. Czopek, K. Trybała-Zawiślak (Eds) *Tarnobrzeska kulturałużycka – źródła i interpretacje*. Rzeszów (in print).
- Mallory J.P., Adams D.Q.
- 1997 *Encyclopedia of Indo-European Culture*. Chicago.
- Małecki R.
- 1995 Magiczno-religijna funkcja starożytnych wozów. *Archeologia Polski* 40 (1-2): 91-105.
- Małkowski S.
- 1929 O odkryciu złota miedzi rodzimej w Mydzku na Woluniu. *Posiedzenia P.I.G.* 6: 757-774.
- 1931 Z geologii Wołynia. *Rocznik Wołyński* 2: 384-402.
- Maran, J.
- 1997 Neue Ansätze für die Beurteilung der Balkanisch-Ägäischen Beziehungen im 3. Jahrtausend v. Chr. In: P. Roman (Ed.) *The Thracian World at the Crossroads of Civilizations*, 171-192. Bucarest.
- 2007 Seaborne Contacts Between the Aegean, the Balkans and the Central Mediterranean in the 3rd Millennium BC: the Unfolding of the Mediterranean World. In: I. Galanaki, H. Tomas, Y. Galanakis, R. Laffineur (Eds) *Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders. Aegaeum* 27: 3-21.
- Marchelak I., Tyszler L.
- 2003 Osada kulturyłużyckiej z epoki brązu i okresu halsztackiego. In: R. Grygiel

(Ed.) *Via Archaeologica Lodziensis, Tom I, Ratownicze badania archeologiczne na stanowisku 6-7 w Kowalewicach, pow. Zgierz, woj. Łódzkie (trasa autostrady A-2)*, 25-337. Łódź.

Marciniak A.

- 2004 Mikrospołeczny wymiar pasterstwa i nomadyzmu i tafonomiczne podstawy ich identyfikacji w materiałach faunistycznych. In: A. Kośko, M. Szmyt (Ed.) Nomadyzm i pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru (neolit, eнеолит, epoka brązu). *Archaeologia Bimaris* 3: 35-43. Poznań.
- 2006 Problematyka stref kontaktowych w pradziejach. In: H. Machajewski, J. Rola (Ed.) *Pradolina Noteci na tle pradziejowych i wczesnośredniowiecznych szlaków handlowych*, 15-21. Poznań.

Markova K.

- 1993 Bersteinfunde in der slowakei während der Bronzezeit. In: C. Beck, J. Božek (Eds) *Amber in Archaeology. Preceedings of the Second International Conference on Amber in Archaeology, Libice 1990*, 171-178. Praha.

Maruszczak H.

- 2002 Osobliwości stosunków fizjograficznych Roztocza i ich znaczenie dla działalności człowieka w czasach prehistorycznych i we wczesnym średniowieczu. In: B. Balcer, J. Machnik, J. Sitek (Eds) *Z pradziejów Roztocza na ziemi zamojskiej*, 207-221. Kraków.

Matuszewska A.

- 2003 *Udział wzorców kulturowych wiązanych z pucharami dzwonowatymi w rozwoju społeczności międzyrzecza Wisły i Dniepru*. Poznań. (MA thesis).
- 2007 *Dolnośląska enklawa kultury ceramiki sznurowej w ramach circumbaltyckiego kręgu KCSZ*. Poznań (PhD thesis).

Matuszkiewicz W.

- 1991 Szata roślinna. In: L. Starkel (Ed.) *Geografia Polski. Środowisko przyrodnicze*, 445-494. Warszawa.

Matuszkiewicz W., Matuszkiewicz A.

- 1985 Zur Syntaxonomie der Eichen-Heinbuchenwälder in Polen. *Tuxenia* 5: 473-489.

Mauss M.

- 2001 *Antropologia strukturalna*. Warszawa.

Maydar D.

- 1981 *Pamyatniki istorii i kultury Mongolii*. Moskva.

Mazurik Y., Panyshko S.

- 1998 Nova pokhovalna pamyatka kultury kulyastikh amfor na Volini. *Volyno-Podilski Arkheologichni Studii* 1, 129-130. Lviv.

- Mazurowski R.F.
- 1983 Bursztyn w epoce kamienia na ziemiach polskich. *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 5: 7-134.
- Maxwell-Hyslop K.R.
- 1977 Sources of Sumerian Gold. *Iraq* 39: 83-86.
- McCaslin D.E.
- 1980 *Stone Anchors in Antiquity: Coastal Settlements and Maritime Trade-Routes in the Eastern Mediterranean ca 1600–1050 BC*. Göteborg.
- Medwecka-Kornaś A.
- 1972 Czynniki naturalne, wpływające na rozmieszczenie geograficzne roślin w Polsce. In: W. Szafer, K. Zarzycki (Eds) *Szata roślinna Polski*. Tom I, 35-94. Warszawa.
- 1977 Czynniki naturalne, wpływające na rozmieszczenie geograficzne roślin w Polsce. In: W. Szafer, K. Zarzycki (Eds) *Szata roślinna Polski*. Tom I, 35-94 (wydanie trzecie pierwsza edycja w 1972). Warszawa.
- Mee Chr.
- 1994 Anatolia and the Aegean in the Late Bronze Age. *AAS* 9: 137-148.
- Meier-Arendt W. (Ed.)
- 1992 *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss*. Frankfurt am Main.
- Meissner B.
- 1920 *Babylonien und Assyrien*. Heidelberg.
- Mellaart J.
- 1982 Mesopotamian Relations with the West Including Anatolia. In: H.-J. Nissen, J. Renger (Eds) *Mesopotamien und seine Nachbarn. Politische und Kulturelle Wechselbeziehungen im Alten Vorderasien vom 4. bis 1. Jahrtausend v. Chr.*, 7-12. Berlin.
- Metz F.
- 2006 O nedavney nakhodke v Baden-Wurtemberge. In: *Sovremennye problemy arkheologii Rossii* 2: 43-45. Novosibirsk.
- Michalčišin I., Markus I., Okhrimenko G.
- 2005 Bojovi kamjaní sokiri Pívnichnogo Prikarpattja i Voliní. In: G. Okhrimenko (Ed.) *Arkheologichna spadshchina Jana Fítcke*, 364-385. Luck.
- Michalski J.
- 1986 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w okresie 4-22 września 1986 roku na stanowisku 5 w Bielawskiej Wsi, gm. Bielawy, woj. skierniewickie* (maszynopis przechowywany w archiwach Muzeum w Łowiczu – Typescript held in the archives of the Łowicz Museum).
- 2002 Skarb z Bąkowa Dolnego i jego właściciel, *Archeologia Żywa* 20 (1): 14-18.

- Michałowski P.
- 1993 Memory and Deed: the Historiography of the Political Expansion of the Akkad State. In: M. Liverani (Ed.) *Akkad, the First World Empire. Structure, Ideology, Tradition*, 69-90. Padova.
- Mierzwiński A.
- 2003 *Znaki utrwalone w glinie. Społeczno-obyczajowe aspekty działań wytwórczych końca epoki brązu wczesnej epoki żelaza. Model nadodrański*. Wrocław.
- Mihăilescu-Bîrliba V.
- 2001 Mormontul unei tinere căpetenii de la începutul epocii bronzului (Măstacăni, jud. Neamț – “cultura amforelor sferice”). *Memoria Antiquitatis* 22: 157-217.
- 2005 Die Grabstätte eines jungen Häuptlings vom Beginn der Bronzezeit (Măstacăni, Kreis Neamț – “Kugelamphorenkultur”). *Arheologia Moldovei* 28: 75-124.
- Mihăilescu-Bîrliba V., Szmyt M.
- 2003 Radiocarbon chronology of the Moldavian (Siret) subgroup of the Globular Amphora culture. In: A. Koško, V.I. Klochko (Eds) *The Foundations of radiocarbon chronology of cultures between the Vistula and Dnieper: 4000–1000 BC*. *BPS* 12: 82-112.
- Mikov V.
- 1958 *Zlatnoto skrovishche ot Vlchitru*. Sofia.
- Milano L.
- 1995 Ebla: A Third Millennium City-State in Ancient Syria. In: J. Sasson (Ed.) *Civilizations of the Ancient Near East*, 1219-1230. London – New York.
- Milisauskas S., Kruk J.
- 1991 Utilization of Cattle for Traction During the Later Neolithic in Southeastern Poland. *Antiquity* 65 (248): 561-566.
- Minns E.
- 1913 *Scythians and Greeks*. Cambridge.
- Mityk J.
- 1986 *Geografia fizyczna części świata*. Warszawa.
- Mizerski W.
- 2002 *Geologia Polski dla geografów*. Warszawa.
- Moran L.W.
- 1992 *The Amarna Letters*. Baltiomre – London.
- Motsya A.P., Khalikov A.Kh.
- 1989 Novi doslidzhennya shlyakhu z Bulgara v Kiev (poperednye povidomleniya). *Arkheologija* 4: 143-149.
- 1997 *Bulgar – Kiev: puti – svyazi – sudby*. Kiev.

- Moucha V.
- 1963 Die Periodisierung der Uněticer Kultur in Böhmen. *Sborník Československé Společnosti Archeologické* 3: 9-60.
- Movsha T.G.
- 1957 Mednye ukrashenia iz Kieva. *KSIIMK* 70: 94-98.
- 1985 Vzaemovidnosyny Tripilla-Kukuteni s sinchronnymi kulturami Tsentralnoy Evropy. *Arkheologia* 51: 22-31.
- Mozolevsky B.N.
- 1987 Malyi Chertomlyk. In: *Skify Severnogo Prichernomorya*, 63-74. Kiev.
- Mozsolics A.
- 1967 *Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámszon und Kosziderpadlás*. Budapest.
- Muhly J.D.
- 1977 The Copper Ox-Hide Ingots and Bronze Age Metals Trade. *Iraq* 39: 73-82.
- 1985 Sources of Tin and the Beginning of Bronze Metallurgy. *AJA* 89: 275-291.
- Murzin V.
- 1996 Nadczarnomorska Scytia. In: J. Chochorowski (Ed.) *Koczownicy Ukrainy*, 49-64. Katowice.
- Müller-Karpe, H.
- 1980 *Handbuch der Vorgeschichte: Die Bronzezeit*. Munich.
- Mykhalyshyn I.P.
- 1993 Kamyani vyroby z Ovrutskoho povitu. *Naukovi zapysky Lvivskoho istorychno muzeyu* 1, 18-26.
- 2005 Pamyatkookhoronni archeologichni rozvidky u Volochyskomu r-ni Khmelnytskoi obl. In: *Archeologichni doslidzhennya v Ukraini 2003–2004 rr.*, 222-224. Zaporizhya.
- 2006 Rozvidky v mezhyrichi verkhiviyiv r. Pivdennyi Bug i r. Zbruch u 2005 r. In: *Archeologichni doslidzhennya v Ukraini 2004–2005 rr.*, 284-285. Kiev – Zaporizhya.
- Mylonas G.E.
- 1973 Ο Ταφικος Κυκλος Β των Μυκηνων. Athens.
- de Navarro J.M.
- 1925 Prehistoric Routes Between Northern Europe and Italy Defined by the Amber Trade. *The Geographical Journal* 66: 481-507.
- Nawroth M.
- 2007 Der Goldfund von Vetersfelde: vom Schwarzen Meer in die Lausitz. In: *Im Zeichen des goldenen Greifen. Königsgräber der Skythen*, 318-327. München – Berlin – London – New York.

- Nazarov V.V., Otroshchenko V.V.
- 2008 Bronzoyi nizh z ostrova Berezan. In: *Starozhytnosti Verkhnyogo Prydnistrova. Juvileinyi zbiryk na chest 60-richchya Ju. M. Maleeva*, 123-124. Kiev.
- Nechytailo A.L.
- 2005 Ob odnom iz gorno-metallurgicheskikh tsentrov katakombnoy kulturno-istoricheskoy obshchnosti. In: Pastusheskie skotovody vostochnoevropeiskoy stepi i lesostepi epokhi bronzy (istoriografiya, publikatsii). *AVL* 19: 74-93. Voronezh.
- Needham S.
- 2001 When Expediency Broaches Ritual Intention: the Flow of Metal Between Systemic and Buried Domains. *JRAI*: 275-298.
- Neprina V.I.
- 1976 *Neolit yamochno-grebenchatoy keramiki na Ukraine*. Kiev.
- Nikolaeva N., Safronov V.
- 1974 Proischozhdeniye dolmennoy kultury Severo-Zapadnogo Kavkaza. In: *Voprosy okhrany, klassifikatsii i ispolzovaniya arkheologicheskikh pamyatnikov*, 174-198. Moskva.
- Nikolova A.V.
- 1999 Radiocarbon Dates from the Graves of Yamnaya and Catacomb Cultures of the Dnieper Right Bank. In: A. Koško (Ed.) The Foundation of Radiocarbon Chronology of Culture between the Vistula and Dnieper: 3150–1850 BC. *BPS* 7: 103-128.
- Nikytenko I.S.
- 2008 *Kamyana syrovyna Kryvorizhzhya doby bronzy*. Avtoreferat Dissertatsii Kandidata Geologicheskikh Nauk. Kiev.
- Nosek S.
- 1967 *Kultura amfor kulistych w Polsce*. Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Nosov A.A.
- 1865 Otkrytie mednyh rud s drevnimi razrabortkami v bakhmutskom ujezde. In: *Gornyi zhurnal*, 315. Sankt Petersburg.
- 1868 Otkrytie mednoi rudy s drevnimi razrabortkami v Ekaterinoslavskoy gubernii. In: *Gornyi zhurnal*, 255-271. Sankt Petersburg.
- Nowaczyk Sz., Rola J.
- 2009 Społeczności KAK w rejonie Żuławki Małej. In: J. Rola (Ed.) *Późnoneolityczny węzeł komunikacyjny w strefie środkowej Noteci (Żuławka Mała, gmina Wyrzysk)*, 75-111. Poznań.
- Nowak M.
- 2001 Osadnicze i socjo-polityczne modele południowo-wschodniej grupy kultury pucharów lejkowatych. In: J. Kozłowski, E. Neustupny (Eds) *Archeologia przestrzeni*, 127-151. Kraków.

- 2004 Udział elementów lendzielsko-polgarskich w formowaniu się kultury pucharów lejkowatych w Małopolsce? *Materiały Archeologiczne Nowej Huty* 24: 121-138.
- Nowakowski J., Prinke A., Rączkowski W. (Eds)
- 2005 *Biskupin... i co dalej? Zdjęcia lotnicze w polskiej archeologii*. Poznań.
- Oates J.
- 1991 Babylonia and Elam in Prehistory. In: *Mesopotamie et Elam. Actes de la XXXVIeme Rencontre Assyriologique Internationale, Gand, 10-14 Juillet 1989*, 23-26. Ghent.
- Oguchi H.
- 1999 Trade Routes in the Old Assyrian Period. *Al-Rafidan* 20: 85-106.
- 2006 The Date of the Beginning of Khabur Ware Period 3: Evidence from the Palace of Qarni-Lim at Tell Leilan. *Al-Rafidan* 27: 45-58.
- Okhrimenko G.
- 1994 Neolit Volini. Lutsk.
- 2001 *Kultura liniyno-strichkovoy keramiki na Volini*. Lutsk.
- 2005 Volyn ta Volynske Polissya v neoloiti, eneoliti, epokhu bronzy. In: G. Okhrimenko (Ed.) *Arkheologichna spadshchyna Jana Fitzke*, 122-163. Lutsk.
- Okhrimenko G., I. Markus, V. Tkach
- 2005 Rozvitok ozbroennya pervisnogo naselenna Volini. In: G. Okhrimenko (Ed.) *Arkheologichna spadshchina Jana Fitzke*, 346-363. Lutsk.
- Okulicz J.
- 1973 *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w n.e.* Wrocław.
- Olbryś M.
- 2007 Syria Zachodnia u schyłku III tysiąclecia p.n.e. In: D. Szeląg (Ed.) *Historia i kultura państwa III dynastii z Ur*, 99-108. Warszawa.
- Olchowski V.S.
- 2005 *Monumentalnaia skulptura naselenia zapadnoy chasti evraziyskikh stepей epochi rannego zheleza*. Moskva.
- Olexa L.
- 2002 Kult. In: J. Garncarski (Ed.) *Miedzy Mykenami a Bałtykiem. Kultura Otoni-Füzesabony*, 89-93. Krosno – Warszawa.
- Orlińska G.
- 2007 Materiały osadnicze z Transboru, gm. Latowicz, woj. mazowieckie. *Wiadomości archeologiczne* 59: 115-163.
- Orlovskaya L.B.
- 1990 Spektroanaliticheskoe issledovanie tsvetnogo metalla epokhi rannei bronzy Moldovy (predvaritelnye itogi). In: E.V. Yarovoy (Ed.) *Kurgany eneolita-bronzy Nizhnego Podnestrovya*, 241-245. Kishinev.

- Ossowski W.
- 1999 *Studia nad łodziami jednopiennymi z obszaru Polski*. Gdańsk.
 - 2006 Pradziejowe i wczesnośredniowieczne środki transportu wodnego w Polsce.
In: H. Machajewski, J. Rola (Eds) *Pradolina Noteci na tle pradziejowych i wczesnośredniowiecznych szlaków handlowych*, 253-268. Poznań.
- Ostroverkhov A.S.
- 1981 Olbia i targovye puti Skifii. In: *Drevnosti Severo-zapadnogo Prichernomorya*, 84-94. Kiev.
- Ostroverkhov A.S., Toschev G.N.
- 1985 Skifskiy konskiy nalobnik. *Arkheologija* 49: 75-78.
- Otroshchenko V.V.
- 1976 Konstruktivnye osobennosti dlinnyh kurganov. In: *Novye otkryтия arkheologov Ukrayiny*, 16-18. Kiev.
 - 1986 Belozerskaya kultura. In: *Kultury epokhi bronzy na territorii Ukrayiny*, 117-152. Kiev.
 - 1995 Puti obmena – puti migratsiy. In: *Epokha bronzy Dono-Donetskogo regiona*, 18-19. Luhansk.
 - 2005a Dnipro-Donetsky oseredok kulturogenezy (postanovka problemy). In: *Materialy II-oi Luhanskoi mizhhnarodnoy istoryko-arkheologichnoy konferencii "Problemy doslidzhennia pamiatok arkheologii Skhidnoi Ukrayiny"*, 36-38. Luhansk.
 - 2005b Epoka eneolitu. In: L.L. Zeliznyak (Ed.) *Akkheologiya Ukrayiny*, 106-203. Kiev.
 - 2007 Polemika stosovno zakhidnogo vektora ruhu kolisnychnyh. *Zapysky Naukovogo tovarystva imeni Shevchenka. Pratsi arkheologichnoy komisii* 253: 206-214. Lviv.
- Otroshchenko V.V., Savovskyi I.P., Tomaszewski V.A.
- 1997 Kurgannaya gruppa Ryasnye Mogily u s. Balki. In: *Kurgannye mogilniki Ryasye Mogily i Nosaki*, 16-60. Kiev.
- Otroshchenko V.V., Tupchienko M.P.
- 2005 Bronzovi klepani kazany ta Donetskyyi girnycho-metalurgiyny tsentr. In: *Problemy girnychoi arkheologii. Materially II Mizhnarodnogo Kartamycckogo Polyovogo Arkheologichnogo Seminaru*, 176-188. Alchevsk.
- Ozols J.
- 1962 *Ursprung und Herkunft der Zentralrussischen Fatjanovo-Kultur* (Berliner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 4). Berlin.
- Palincaş N.
- 2007 Contacts with the Aegean and Their Social Impact in the Late Bronze Age in the Lower Danube. In: I. Galanaki, H. Tomas, Y. Galanakis, R. Laffi-

- neur (Eds) Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders. *Aegeaum* 27: 231-237. Liège.
- Papiernik P., Rybicka M.
- 2002 *Annopol. Osada kultury pucharów lejkowatych na Pojezierzu Gostynińskim*. Łódź.
- Parczewski M.
- 1991 *Początki kształtowania się polsko-ruskiej rubieży etnicznej w Karpatach. U źródeł rozpadu Słowiańszczyzny na odłam wschodni i zachodni*. Kraków.
- Pare, C.F.E.
- 1987 Wheels with Thickened Spokes, and the Problem of Cultural Contact Between the Aegean and Europe in the Late Bronze Age. *OJA* 6: 43-62.
- 1992 *Wagons and the Wagon-Graves of the Early Iron Age in Central Europe*. Oxford.
- 2000 Bronze and he Bronze Age. In: C.F. E Pare (Ed.) *Metals Make the World Go Round. The Supply and Circulation of Metals in Brozne Age Europe*, 1-38. Oxford.
- Parker B.J., Dodd L.S.
- 2003 The Early Second Millennium Ceramic Assemblage from Kenan Tepe, Southern Turkey. A Preliminary Assessment. *AnSt* 53: 33-69.
- Parzinger H.
- 1998 Stepnye kochevники на востоке Центральной Европы. *VDI* 2: 104-115.
- Paschalidis C.
- 2007 Euboea at the Crossroads of the Metal Trade: the Aegean and the Black Sea in the Late Bronze In: I. Galanaki, H. Tomas, Y. Galanakis, R. Lafineur (Eds) Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders. *Aegeaum* 27: 433-445. Liège.
- Patokova E.F.
- 1979 *Usatovskoje posileniye i mogilnik*. Kiev.
- Pavliv D.
- 1993 Novi pamiatki luzicko kulturi na záhodi Ukráini. In: L. Krushelnicka (Ed.) *Pamyatki galshtatskogo periodu v mezirichchi Violi, Dnistra i Pripyati*, 11-56. Kiev.
- 2008 Ulvivetski kelykhy. *Materialy i doslidzhennia z arkheologii Prykarpattia i Volyni* 12: 68-102.
- Pawłowska S.
- 1977 Charakterystyka statystyczna i elementy flory polskiej. In: W. Szafer, K. Zarzycki (Eds) *Szata roślinna Polski*, 129-206. Warszawa.

- Payne S.
- 1990 Field Report on the Dendra Horses. In: R. Hägg, G. Nordquist (Eds) *Celebrations of Death and Divinity in the Bronze Age Argolid*, 85-106. Stockholm.
- Pearce M.
- 1998 New Research on the “Terramare” of Northern Italy. *Antiquity* 72: 743-746.
- Peleshchishin M.
- 1985 Kultura voronkovidnykh sosudov. In: *Arkheologija Ukrainskoj SSR* 1, 273-280. Kiev.
- Pelisiak A.
- 2005 Pogranicze kultury trypolskiej i kultury pucharów lejkowatych. Stan badań. In: *Kultura trypolska. Wybrane problemy*, 32-41. Stalowa Wola.
- 2007 The Funnel Beaker Culture Settlement Compared with Other Neolithic Cultures in the Upper and Middle Part of the Dniester Basin. Selected Issues. State of the Research. *Analecta Archaeological Ressoviensis* 2: 23-46.
- Penner S.
- 1998 *Schliemanns Schachtgräber und der europäische Nordosten*. Bonn.
- Petrenko V.G.
- 1967 *Pravoberezhie Srednego Pridneprov'ya v V-III vv do n.e.* Moskva.
- 2006 *Krasnoznamenskiy mogilnik. Elitnye kurgany ranneskifskoy epokhi na Severnom Kavkaze*. Moskva – Berlin – Bordeau.
- Petrougne V.F.
- 1995 Petrographical-lithological characteristics of stone materials from Late-Tripolye cemeteries of the Sofievka type. In: A. Koško (Ed.) Cemeteries of the Sofievka type: 2950–2750 BC. *BPS* 3: 190-199.
- Piggot S.
- 1983 *The Earliest Wheeled Transport, from the Atlantic Coast to the Caspian Sea*. London.
- Platar
- 2004 *Platar. Kolektsiya predmetiv starovinu rodin Platonovich i Tarut*. Kiev.
- Plezia M.
- 1964 Hypanis. In: *Słownik starożytności słowiańskich* II: 234-234. Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Podbielkowski Z.
- 1991 *Geografia roślin*. Warszawa.
- Polin S.V., Tupchienko N.P., Nikolova A.V.
- 1992 *Kurgany verkhoviev Inhulta (kurgany u ss. Uspenka i Golovkovka)*. Kiev (preprint).

- 1994 *Kurgany verkhoviev Inhultsa (kurgany u ss. Golovkovka, Zvenigorodka i Protopopovka)*. Kiev (preprint).
- Postgate N.
- 2005 *Early Mesopotamia. Society and Economy at the Dawn of History*. Glasgow.
- Potts D.T.
- 1997 *Mesopotamian Civilization. The Material Foundation*. London.
- Pozikhovskiy O., Samolyuk V.
- 2007 Doslidzhennya gruntovogo mogilnika dobi eneolitu - rannoi bronzi v m. ostrog. In: *Arkheologichni doslidzhennya v Ukrainsi 2005-2007 rr.* 310-313. Kiev - Zaporizhya - Dike Pole.
- Pradzieje Wielkopolski
- 1999 *Pradzieje Wielkopolski*. Przewodnik po wystawie. Poznań.
- Pryakhin A.D.
- 1995 Dono-Donetskaya step i lesostep v epokhu bronzy (nekotorye itogi i perspektivy issledovanij). In: *Materialy Ukrainsko-Rossijskogo polevogo arkheologicheskogo seminara "Epokha bronzy Dono-Donetskogo regiona"*, 6-10. Luhansk.
- 1996 *Mosolovskoe poselenie metallurgov-liteyshchikov epokhi pozdnei bronzy*. Voronezh.
- Pryakhin A.D., Otroshchenko V.V., Savrasov A.S., Brovender Y.M.
- 2000 Osnovnye itogi raboty ukrainsko-rossiiskoy arkheologicheskoy ekspeditsii po izucheniu marmyshskogo rudoproiavlenia v Donbasse. In: *Materialy mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii "Srubnaya kulturno-istoricheskaya obshchnost v sisteme drevnosti epokhi bronzy evrazijskoy stepi i lesostepi"*, 99-104. Voronezh.
- 2003 Nekotorye rezulaty ukrainsko-rossiiskoy ekspeditsii na Marmyshskom rudoproiavlenii Luganskoi oblasti Ukrainy. In: Dono-Donetskiy region v epokhu bronzy. *AVL* 17: 102-122. Voronezh.
- Purowski T.
- 2003 *Cmentarzysko kultury luzyckiej w Ożumiechu na północnym Mazowszu*. Warszawa.
- Pustovalov S.Z.
- 1992 *Vozrostnya polovaya i sotsialnaya kharakteristika katakombnogo naseleniya severnogo Prichernomorya*. Kiev.
- 1994 Economy and social organization of Pontic steppe – forest-steppe pastoral populations: 2750–2000 BC (Catacomb Culture). In: A. Koško (Ed.) Nomadism and Pastoralism in the Circle of Baltic-Pontic Early Agrarian Cultures: 5000–1650 BC. *BPS* 2: 86-134.
- 1999 Molochanske svitylysche. In: *Problemy archeologii Podniproviy*, w.2, 104-118. Dnipropetrovsk.
- 2005 *Sotsialniy lad katakombnogo suspilstva Pivnichnogo Prichernomorya*. Kiev.

- 2008 Yamno-katakombnyye transportnyje sredstva i kriterii vydeleniya boevykh kolesnits epokhi bronzы. In: *Proiskhozdenie i Rasprostranenie Kolesnichestva*, 100-112. Luhansk.
- Pydyn A.**
- 1999 *Exchange and Cultural Interactions. A Study of Long-Distance Trade and Cross-Cultural Contacts in the Late Bronze Age and Early Iron Age in Central and Eastern Europe*. Oxford.
- Quillfeldt von, I.**
- 1995 *Die Vollgriffscherter in Süddeutschland*. Stuttgart.
- Ralska-Jasiewiczowa M., Latałowa M., Wasylkowa K., Tobolski K., Madeyska E., Wright H.E. Jr., Turner Ch. (Eds)
- 2004 *Late Glacial and Holocene history of vegetation in Poland based on isopollen maps*. Kraków.
- Ramomski A.**
- 1998 Budowa geologiczna. In: *Encyklopedia Geograficzna Świata. Europa*, 23-32. Kraków.
- Rassamakin Yu.Ya.**
- 1992 Do problemy vychennya kurgannykh sporud. *Arkheologiya* 4: 121-137.
- 1996 The Main Directions of the Development of Early Pastoral Societies of Northern Pontic Zone: 4500–2450 BC (Pre-Yamnaya cultures and Yamnaya culture). In: A. Kośko (Ed.) *Nomadism and Pastoralism in the Circle of Baltic-Pontic Early Agrarian Cultures: 5000–1650 BC*. BPS 2: 29-70.
- 2004 Die nordpontische Steppe in der Kupferzeit. Gräber aus der Mitte des 5. Jts. bis Ende des 4. Jts. v. Chr. *Archäologie in Eurasien* 17. Mainz am Rhein.
- Rąkowski G.**
- 2005 *Przewodnik po Ukrainie Zachodniej*. Część I. Wołyń. Pruszków.
- Reinecke P.**
- 1926 Ein neuer Goldfund aus Bulgarien. *Germania* 9: 50-54.
- Reiter K.**
- 1997 Die Metalle im Alten Orient unter besonderer Berücksichtigung altbabylonischer Quellen. *Alter Orient und Altes Testament* 249. Berlin.
- Renfrew A.C.**
- 1984 *Approaches to Social Archaeology*. Edinburgh
- 1998 Words of Minos: the Minoan Contribution to Mycenaean Greek and the Linguistic Geography of the Bronze Age Aegean. *Cambridge Archeological Journal* 8: 239-264.
- Renfrew C., Bahn P.**
- 2002 *Archeologia. Teorie. Metody. Praktyka*. Warszawa.

Rezepkin A.D.

- 1991 Kurgan 31 mogilnika Klady. Problemy genezisa i khronologii maykopskoy kultury. In: *Drevniye kultury Prikubanya*, 167-197. Leningrad.

Rimantienė R.

- 1980 *Šventoji. Pamarių – kult(u)ros – gyvenvietės*. Vilnius.
1996 *Akmens amžius Lietuvoje*. Vilnius.

Ritsvet L.

- 2008 Legal and Archaeological Territories of the Second Millennium BC in Northern Mesopotamia. *Antiquity* 82: 585-599.

Robinson C., Baczyńska B., Polańska M.

- 2004 The Origins of Faience in Poland. *Sprawozdania Archeologiczne* 56: 79-154. Kraków.

Rola J.

- 2006 Pradolina. Noteci na szlaku kontaktów społeczności neolitu I wczesnej epoki brązu. In: H. Machajewski, J. Rola (Eds) *Pradolina. Noteci na tle pradziejowych i wczesnośredniowiecznych szlaków handlowych*, 107-120. Poznań.
2008 Neolityczne szlaki i drogi nadnotecka. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarewicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznicę urodzin*, 461-468. Poznań.

Romanchuk O.

- 2005 Materiały do archeologicznej karty Bereznivshchyny doby brązy. In: G. Okhrimenko (Ed.) *Arkheologichna spadshchyna Jana Fítzke*, 419-434. Lutsk.

Roth M.

- 1997 *Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor*. Atlanta.

Rozdobudko M.

- 2002 Zaselenna terytorii ta rozvytok poseleskykh struktur mezhvirichya Dnipro – Trubezha – Supoyu za archeologicnymy danymy. *Naukovi zapysky z Ukrainskoi istorii* 13: 10-26. Pereyaslav-Khmelnytsky.

Rozdobudko M.V., Yurchenko O.V.

- 2005 Znakhidky kulastykh amfor na livoberezhyi Serednyoho Dnipra. In: *Archeologichni doslidzhennya v Ukraini 2003–2004 rr.*, 276-279. Zaporizhya.

Rozwadowski J.

- 1948 *Studia nad nazwami wód słowiańskich*. Kraków.

Rudynsky M.

- 1928 Archeologichni zbirkы Poltavskoho muzeyu. In: *Zbirnyk prysvyachenyi 35-richy muzeyu*, Vol. I, 29-62. Poltava.

- Rutter J.
- 1975 Ceramic Evidence for Northern Intruders in Southern Greece at the Beginning of the Late Helladic III C Period. *AJA* 79: 17-32.
- Rybicka M.
- 2004 *Kultura pucharów lejkowatych na Pojezierzu Gostynińskim. Chronologia. Osadnictwo. Gospodarka.* Łęczyca.
- de Ryck I., Adriaens A., Adams F.
- 2005 An Overview of Mesopotamian Bronze Metallurgy During the 3rd Millennium BC. *JCH* 6: 261-268.
- Ryndina N.V.
- 1971 *Drevneishee metalloobrabatyvajushchee proizvodstvo Vostochnoy Evropy.* Moskva.
 - 1980 Metall v kulturach schnurovoy keramiki ukrainskogo Predkarpatya, Podolii i Volynii. *SA* 3: 24-42.
 - 1993 *Drevneyshie metalloobrabatyvayushchee proizvodstvo Vostochnoy Evropy (i-stoki razvitiye i razvitiye v neolite i eneolite).* Moskva.
 - 1998 *Drevneyshie metalloobrabatyvayushchee proizvodstvo Vostochnoy Evropy.* Moskva.
- Rzepecki S.
- 2003 Osadnictwo społeczności kultury pucharów lejkowatych. In: L. Czerniak (Ed.) *Badania archeologiczne na terenie odkrywki "Szczerców" Kopalni Węgla Brunatnego "Belchatów"* S.A. 3, 245-286. Poznań.
 - 2004 *Społeczności śródnoweolitycznej kultury pucharów lejkowatych na Kujawach.* Poznań.
- Sadowska-Topór J.
- 1999 Starożytne drogi w dolinie rzeki Dziergoń w świetle badań archeologicznych. *Seria Adalbertus.* Tom 4. Warszawa.
- Safronov V.A.
- 1968 Datirovka Borodinskogo klada. *Problemy Arkheologii* 1: 75-128.
- Sahlins M.
- 1972 *Stone Age Economics.* Chicago.
 - 1992 Socjologia wymiany w społeczeństwach pierwotnych. In: M. Kempny, J. Szmata (eds) *Współczesne teorie wymiany społecznej. Zbiór tekstów*, 131-172. Warszawa.
- Sahoglu V.
- 2005 The Anatolian Trade Network and the Izmir Region During the Early Bronze Age, *OJA* 24 (4): 339-361.
- Salles J.-F.
- 2001 Byblos, osiem tysięcy lat historii. In: A. Lemaire (Ed.) *Świat Biblii*, 212-215. Wrocław.

- Sandars N.
- 1963 Later Aegean bronze swords. *AIA* 67: 117-153.
 - 1978 *The Sea Peoples*. London.
 - 1983 North and South at the End of Mycenaean Age: An Aspects of an Old Problem. *OJA* 2: 43-68.
- Sangmeister E.
- 1972 Social-ökonomische Aspekte der Glockenbecherkultur. *Homo: Zeitschrift für die vergleichende Forschung am Menschen* Bd. 23: 188-203.
- Sanzharov S.N.
- 2001 *Katakombnye kultury Severo-Vostochnogo Priazovya*. Luhansk.
- Sarnowska W.
- 1975 *Kultura unietycka w Polsce*. Tom II. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Sava E.
- 2002 *Die Bestattungen der Naua-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung spätbronzezeitlicher Bestattungsriten zwischen Dnestr und Westkarpaten*. Kiel.
- Savkevich S.S.
- 1970 *Yantar*. Sankt Petersburg.
- Savrasov A.S.
- 2006 K otseñke novogo etapa v izuchenii metalloproizvodstva katakombnoy kulturno-istoricheskoy oblasti (istoria issledovania, publikatsii). *AVL* 20: 97-107.
- Sawicki L.
- 1920 Groby megalityczne w Potyrach w pow. płońskim Z. Warszawskiej. *Wiadomości Archeologiczne* 5: 125-241.
- Schickler H.
- 1974 Review of Hänsel 1968. *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 1: 705-734.
- Schovsbo P.O.
- 1983 A Neolithic Vehicle from Klosterlund, Central Jutland. *Journal of Danish Archaeology* 2: 60-70.
- Selz G.J.
- 1991 Elam and Sumer – Skizze einer Nachbarschaft nach inschriftlichen Quellen der vorsargonischen Zeit. In: L. de Meyer, H. Gasche (Eds) *Mesopotamie et Elam. Actes de la XXXVIeme Rencontre Assyriologique Internationale, Gand, 10-14 Juillet 1989*, 23-26. Ghent.
- Serdyukova I.
- 1993 Novye pamiatniki srednedneprovskoy kultury v Potrubezhie. In: *Arkheologichni doslidzhennya v Ukraini 1991 roku*, 114-115. Lutsk.

- 1994 Katakombnye poselenia ukrainskogo Podneprovia. In: *Donestkiy arkheologicheskiy sbornik* 5: 169-172.
- 1996 Contribution to the origin of the Bronze Age In the Middle Dnieper Region. In: A. Koško (Ed.) Eastern Exodus of the Globular Amphora People: 2950-2350 BC. *BPS* 4: 133-155.
- Seweryn, T.
- 1930 *Parzenice góralskie*. Kraków.
- Shaposhnikova O.G., Fomenko V.N., Balushkin A.M.
- 1977 Kurgannaya gruppa bliz s. Starogorozhena. In: *Drevnosti Poinhulya*, 99-145. Kiev.
- Shaposhnikova O.G., Fomenko V.N, Dovzhenko N.D.
- 1986 Yamnaya kulturno-istoricheskaya oblast (yuahnobugskiy variant). *Svod Arkheologicheskikh Istochnikov* V1-3. Kiev.
- Sharafutdinova I.N.
- 1980 Ornamentirovannyе topory-molotki iz katakomnikh pogrebenni na Ingule. *Arkheologia* 33: 60-70.
- Shelomentsev-Terskiy S.V.
- 1996 Settlement of Globular Amphora Culture in Peresopnitsa, the Volhynia Region (Ukraine). In: A. Koško (Ed.) *Eastern Exodus of the Globular Amphora People*: 2950 – 2350 BC. *BPS* 4: 70-78.
- Sherratt A.G.
- 1981 Plough and Pastoralism: Aspects of the Secondary Products Revolution In: I. Hodder, G. Isaac, N. Hammond (Eds) *Pattern of the Past: Studies in Honour of David Clarke*, 261-305. Cambridge.
- 1987 Warriors and Traders: Bronze Age Chiefdoms in Central Europe. In: B. Cunliffe (Ed.) *Origins – The Roots of Europe Civilisation*, 54-66. London.
- 1993 What Would a Bronze Age World System Look Like? Relations Between Temperate Europe and the Mediterranean in Late Prehistory. *Journal of European Archaeology* 1: 1-57.
- 1994 The Emergence of Élites: Earlier Bronze Age Europe, 2500–1300 BC. In: B. Cunliffe (Ed.) *The Oxford Illustrated Prehistory of Europe*, 244-276. Oxford – New York.
- 1996 Why Wessex? The Avon Route and River Transport in Later British Prehistory. *OJA* 15: 211-235.
- Sherratt A.G., Sherratt, E.S.
- 1991 From Luxuries to Commodities: the Nature of Mediterranean Bronze Age Trading System. In: N.H. Gale (Ed.) *Bronze Age Trade in the Mediterranean*, 351-386. Göteborg.

- Sherratt E.S., Taylor T.
- 1989 Metal Vessels in Bronze Age Europe and the Context of Vulchetrun. In: J.P.P. Best, N.M.W. de Vries (Eds) *Thracians and Mycenaeans*, 106-134. Leiden.
- Shilov Y.A.
- 1975 Zalishki voziv u kurganakh yamnoy kultury Nizhnego Podnieprovya. *Arkheologia* 17: 53-61.
- Shmagliy N.M.
- 1966 Gorodsko-volinskiyi varyant piznotripolskoy kultury. *Arkheologia* 20: 15-37.
- Shmidt E.A.
- 1992 Mogilnik kultury kulyastsikh amfor poblizu Smolenska u verhivyah Dnipro. *Arkheologiya* 2: 120-124.
- Shramko B.A.
- 1987 *Belskoe gorodishche skifskoi epokhi (gorod Gelon)*. Kiev.
- 2002 Novaya liteynaia formochka s Belskogo gorodischa: k istorii vooryzhenia u plemen Skifi. *RA* 1: 163-166.
- Shumova V.O.
- 2005 Pro obryadovo-pokhovalniy burshtin z nekropoliju na Pivdennom Buzi. In: *Na poshanu Sofii Stanislavivni Berezanskoy*, 231-234. Kiev.
- Shylyk K.K.
- 1979 Geograficheskie aspekty soobschenia Herodota o gorkom istochnike na Gipanise. In: *Problemy antichnoy istorii i kultury* 2: 450-456. Erevan.
- 1981 Vliyanie prirodnykh usloviy na vybor trass drevnikh transportnykh putey. In: *Vzaimodeystvie obschestva i prirody v processe obschestvennoy evolucii*, 178-187. Moskva.
- Shylov Ju.O.
- 1977 Zalyshky voziv u kurganakh yamnoyi kultury Nyzhnyogo Podniprovya. *Arkheologia* 17: 53-61.
- Sidarovich V.
- 2005 Vypadkovyia znahodki kamennaga i bronzovaga vjakoju. In: *Muzejny vesnik* (2003) 2: 31-35. Minsk.
- Skoryi S.A.
- 1990 *Kurhan Perepyatykha*. Kiev.
- Słownik
- 1880 *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*. Tomy 1-15 (1880-1902). Warszawa.
- Smirnov V.I.
- 1947 Govyadinovskyi mogilnik. *SA* 47: 211-220.

- Sobieraj J.
- 2004 Kultura ceramiki sznurowej a początki epoki brązu pomiędzy Dolną Wisłą a Niemnem. In: M. Hoffmann, J. Sobieraj (Eds) Człowiek a środowisko w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza u południowo-wschodnich pobrzeży Bałtyku. *Pruthenia Antiqua* 1: 71-80.
- Sorokina S.
- 2004 Kamyani navershya bulav iz kolektsii NMIU. In: *Natsionalnyi muzei istorii Ukrayny: postup u tretye tysyacholittya*, 155-168. Kiev.
- Souyoudzoglou-Haywood Ch.
- 1999 *The Ionian Islands in the Bronze Age and Early Iron Age 3000–800 BC*. Liverpool.
- Srebrodolsky B.Y.
- 1988 *Mir yantarya*. Kiev.
- Staschuk M.F., Suprychev V.A., Khitraia M.S.
- 1964 *Mineralogia, geokhimia i uslovia formirovania donnykh otlozheniy Sivasha*. Kiev.
- Steinkeller P.
- 1987 The Administrative and Economic Organization of the Ur III State: The Core and the Periphery. In: McG. Gibson, R.D. Biggs (Eds) *The Organization of Power. Aspects of Bureaucracy in the Ancient Near East*, 19-42. Chicago.
- Stępień M.
- 1996 *Kodeks Hammurabiego*. Warszawa.
- 2006 *Ensi w czasach III dynastii z Ur: aspekty ekonomiczne i administracyjne pozycji namiestnika prowincji w świetle archiwum z Ummy*. Warszawa.
- Stępnik T.
- 2009 Analiza dendrologiczna konstrukcji przeprawowych z okresu neolitu i brązu w Żuławce Małej. In: J. Rola (Ed.) *Późnoneolityczny węzeł komunikacyjny w strefie środkowej Noteci (Żuławka Mała, gmina Wyrzysk)*, 119-125. Poznań.
- Stillman N., Tallis N.
- 1984 *Armies of the Ancient Near East, 3000–539 BC*. Worthing.
- Stjernquist B.
- 1966 *Models of Commercial Diffusion in Prehistoric Times*. Lund.
- Stol M.
- 2004 Wirtschaft und Gesellschaft In Altbabylonischer Zeit. Mesopotamien. Die altbabylonische Zeit. *Orbis Biblicus et Orientalis* 160/4, 643-978. Göttingen.
- Subbotin L.V., Cherniakov, I.T.
- 1982 Novotroyanovskiy skarb ta pytannya obminu metalom za doby pizniov bronzy. *Arkheologia* 39: 5-23.

Sujkowski A.

- 1918 *Geografia ziem dawnej Polski*. Warszawa.

Sulimirski T.

- 1931 *Kultura wysocka*. Kraków.

- 1936a *Scytowie na Zachodnim Podolu*. Lviv.

- 1936b Zagadnienie ekspansji kultury łużyckiej na Ukrainę. *Wiadomości Archeologiczne* 14: 40-54.

- 1955 *Polska przedhistoryczna, cz. I, Od epoki lodowej do około 2000 przed Chr.* Londyn.

- 1957–1959 *Polska przedhistoryczna, cz. II, Drugie tysiąclecie przed Chr.* Londyn.

- 1964 Barrow-Grave 6 at Komarów. *University of London Institute of Archaeology Bulletin* 4: 171-188.

- 1968 *Corded Ware and Globular Amphorae North-East of the Carpathians*. London.

- 1971 Aegean Trade with Eastern Europe and Its Consequences. *Mélanges offerts à André Varagnac*, 707-728. Paris.

Suprunenko A.B.

- 1994 *Kurgany Nizhnego Povorskia*. Moskva – Poltava.

Sveshnikov I.K.

- 1964 Poselenie kultury shnurovoy keramiki u s. Gorodok Rovenskoy oblasti. *KSIA* 97: 127-134.

- 1967 Kultura komarowska. *Archeologia Polski* 12: 39-107.

- 1968 Bogatyje pogrebeniya komarovskoy kultury u s. Ivanya rovenskoy oblasti. *SA* 2: 159-168.

- 1974 *Istotia naselenia Pieredkarpattia, Podillia i Volini v kinci III – na pochatku II tisiacholittia do nashoj eri*. Kiev.

- 1983 Kultura sharovidnych amfor. In: *Svod archeologicheskikh istochnikov*, 1-27. Moskva.

- 1985 Podkarpackaya kultura. Pothapskaya gruppa na Podoli. Gorodoysko-zdibickaya kultura na Volyni. In: *Arkheologia Ukrainskoy SSR*. Kiev, 375-384.

Sveshnikov I.K., Nikolchenko Y.M.

- 1982 *Dovidnyk z arkheologii Ukrayiny. Rovenska oblast*. Kiev.

Szafer W.

- 1950 *Epoka lodowa*. Kraków.

Szafer W., Pawłowski B.

- 1977 Geobotaniczny podział Polski. In: W. Szafer, K. Zarzycki (Eds) *Szata roslinna Polski*. Tom II: mapa (wydanie trzecie, pierwsza edycja w 1972). Warszawa.

Szanter Z.

- 1997 Jeszcze o osadnictwie zza południowej granicy w Beskidzie Niskim i Sądeckim. In: A.A. Zięba (Ed.) *Łemkowie i lemkoznawstwo w Polsce*. Tom V, 81-202. Kraków.

Szeląg D.

- 2007 Historia Mezopotamii w czasach III dynastii z Ur. In: D. Szeląg (Ed.) *Historia i kultura państwa III dynastii z Ur*, 1-16. Warszawa.

Szmyt M.

- 1996 *Społeczności kultury amfor kulistych na Kujawach*. Poznań.
- 1999a Between West and East. People of the Globular Amphora Culture in Eastern Europe: 2950–2350 BC. *BPS* 8.
- 1999b Tripolye Traits in the Material of Central (Polish) Group of the Globular Amphora Culture – a Radiocarbon Perspective. In: A. Kośko (Ed.) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper: 3150–1850 BC. *BPS* 7: 211-220.
- 2000 In the Far Reaches of Two Worlds. On the study of contacts between the societies of the Globular Amphora and Yamnaya cultures. In: S. Kadrow (Ed.) *A Turning of Ages/Im Wandel der Zeiten. Jubilee Book Dedicated to Professor Jan Machnik on His 70th Anniversary*, 443-466. Kraków.
- 2001 Społeczności kultury amfor kulistych w Europie Wschodniej. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris* 2: 167-193. Poznań.
- 2002a Kugelamphoren-Gemeinschaften in Mittel- und Osteuropa: Siedlungsstrukturen und soziale Fragen. In: J. Müller (Hrsg.) Vom Endneolithikum zur Frühbronzezeit: Muster sozialen Wandels? (Tagung Bamberg 14.-16. Juni 2001). *Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie* 90, 195-234. Bonn.
- 2002b Ze studiów nad kontaktami społeczeństw środkowoeuropejskich i stepowych. Relacje ludności kultury amfor kulistych i kultury jamowej. In: *Drevnejshe obshchnosti zemledelcov i skotovodov Severnogo Prichernomorya (IV tys. do n.e. – IV v. n.e.)*, 111-114. Tiraspol.
- 2003 Ein Blick auf die polykulturelle Peripherien. Bemerkungen zur Verbreitung der Kugelamphorenkultur. *Germania* 81: 399-440.
- 2004a Iz issledovaniy kontaktov mezhdu kulturami sharovidnykh amfor i pozdneego Tripolya. *Stratum plus* 2: 246-259.
- 2004b Wędrówki bliskie i dalekie. Ze studiów nad organizacją społeczną i gospodarką ludności kultury amfor kulistych na terenie Europy Środkowej i Wschodniej. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru (neolit, eneolit, epoka brązu). *Archaeologia Bimaris* 3: 117-136. Poznań.

- 2008 Podobnie choć inaczej? Ze studiów nad zróżnicowaniem reguł socioorganizacyjnych ugrupowań kultury amfor kulistych. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds), *Na pograniczu światów. Studia z przedziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznicę urodzin*, 495-527. Poznań.
- Szuchiewicz W.
- 1902 *Huculszczyzna*, T.I. Lwów.
- Ścibior J.
- 1991 Kultura amfor kulistych w środkowowschodniej Polsce. Zarys problematyki. In: J. Gurba (Ed.) *Schylek neolitu i wczesna epoka brązu w Polsce środkowowschodniej*, 47-65. Lublin.
- 1994 Kultury późnego Tripolya i voronkovidnych sosudów na Volini. *Arkheologiya* 4: 30-47.
- Śliwa J.
- 1997 *Sztuka i archeologia starożytnego Wschodu*. Warszawa.
- Ślusarska K.
- 2000 *Gordijewska odnoga w systemie szlaków handlowych w 2 połowie II tysiąclecia BC*. Poznań. (MA thesis).
- 2003a Problem “wschodnioeuropejskiej korekty” w systemie szlaków bursztynowych w świetle odkryć w strefie północnego Nadczarnomorza (2 poł. II tys. BC). In: M. Fudziński, H. Paner (Eds) *Od epoki kamienia do okresu rzymskiego. XIII Sesja Pomorzańskawca*. Tom 1, 125-131. Gdańsk.
- 2003b Paciorki bursztynowe z Gordijevki. *Vita Antiqua* 5-6: 76-84. Kiev.
- 2003c Radiocarbon chronology of the “Hordeevka type”. In: A. Kośko (Ed) The foundations of radiocarbon chronology of cultures between the Vistula and Dnieper: 4000–1000BC. *BPS* 12: 365-381.
- 2006 Funeral Rites of the Catacomb Community: 2800–1900 BC. Ritual, Thematology and Geographical Origins. *BPS* 13.
- 2007 Some Remarks of the Possibility That There Existed an ‘Eastern Branch’ in the System of Amber Routes in the Late Brozne and Early Iron Ages. In: Galanaki J, Tomas H., Galanakis Y, Laffineur R. (Eds) Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders, *Aegeum* 27: 371-375.
- Takhtajan A.
- 1986 *Floristic regions of the world*. Los Angeles – London.
- Tallgren A.M.
- 1925 *Zur Archäologie Eestis*. Dorpat.
- 1926 *La Pontide préscythique après l'introduction des métaux*. Helsinki.
- Tanatar I.I.
- 1931 *Mestorozhdeniya poleznykh iskopaemykh Dnepropetrovia*. Dnipropetrovsk.

Taracha P.

- 2002 The maces in the Ancient Near East and Egypt according to archaeological sources. In: A. Kośko (Ed.) Fluted maces in the system of long-distance exchange trails of the Bronze Age: 2350–800 BC. *BPS* 11: 12-21.

Taras H.

- 1997 Krzemieniarstwo kultury trzcinieckiej na wyżynach Wschodniomałopolskiej i Zachodniowolińskiej oraz na zachodnim Polesiu. In: J. Lech, D. Piotrowska (Eds) *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza*, 163-183. Warszawa.
- 2007 The Directions of the Lublin Region Connections in the Older Bronze Period. In: J. Baron, I. Lasak (Eds) Long Distance Trade in the Bronze Age and Early Iron Age, *Studia Archeologiczne XL*, 251-269, Wrocław.

Tatarinov S.I.

- 1977 O gorno-metallurgicheskom tsentre epokhi bronzy v Donbasse. *SA* 4: 192-207.
- 2003 *Drevnie gornyaki – metallurgi Donbassa*. Slavyansk.
- 2005 Mineralno-syrievaya baza Donetskogo gorno-metallurgicheskogo tsentra epokhi bronzy v Vostochnoi Ukraine. In: *Materialy II-go mizhnarodnogo Marmyskoho polyovoho seminaru “problemy gornychoi arkheologii”*, 272-278. Alchevsk.

Telegin D.J.

- 1972 Slidy mohylnykasednyodniprovskoy kultury nar. Teterevi. In: *Archeologichni doslidzhennya v Ukraini v 1969 r.* 4: 96-98. Kiev.
- 1999 Dniepr jako pogranicze zachodnioeuropejskich (bałkańsko-centralnoeuropejskich) i wschodnioeuropejskich wspólnot etniczno-kulturowych w neolicie i eneolicie (V-III tysiąclecie p.n.e.). *Folia Praehistorica Posnaniensia* 9: 9-40.

Telegin D.Y., Kruts V.A

- 1970 Ostatki mogilnika srednedneprovskoy kultury u s. Lyubecha na Dnepre. *SA* 4: 178-180.

Telegin D.J., Nechitaylo A.L., Potechina I.D., Panchenko J.V.

- 2001 *Srednestogovskaya i novodanilovskaya kultury eneolita azovo-chernomorskiego regiona*. Luhansk.

Telegin D.J., Potekhina I.D.

- 1998 *Kamyani bogy midnogo viku Ukrayiny*. Kiev.

Telegin D.J., Pustovalov S.Z., Kovalyukh

- 2003 Relative and absolute chronology of Yamnaya and Catacomb monuments the issue of co-existence. In: A. Kośko, V.I. Klochko (Eds) Fundations of radiocarbon chronology of cultures between the Vistula and Dnieper: 4000–1000 BC. *BPS* 12: 132-184.

- Terzan B., Mihovilic K., Hänsel B.
- 1999 *Eine protourbane Siedlung der älteren Bronzezeit im istrischen Karst*. Berlin.
- Teslenko D.L.
- 2007 Ob evolutsii megaliticheskikh sooruzheniy v Severnom Prichernomore i Priazove (eneolit – ranniy bronzovyj vek). In: *Materiali ta doslidzhenya z arkheologii skhidnoy Ukrayini. Vid neolitu do kimmeriytsev* 7, 76-85. Luhansk.
- Thissen L.
- 1993 New Insights in Balkan-Anatolian Connections in the Late Chalcolitic: Old Evidence from the Turkish Black Sea Littoral. *AnSt* 43: 207-237.
- Tkach V.
- 2007 Pamyatky doby rannyoj bronzy v seredniy techii r. Ikvy (kultury shnurovoy keramiki). In: Okhrimenko H., Sklyarenko N., Kalishchuk O., Tkach V., Romanchuk O. (Eds) *Oleksandr Tsynkalovsky ta praistoria Volyni*, 571-709. Lutsk.
- Tobolski K.
- 1976 Przemiany klimatyczno-ekologiczne w okresie czwartorzędu a problem zmian we florze. *Phytocoenosis* 5(3/4): 187-191.
- Toschev G.N.
- 1991 Zapadniy areal pamyatnikov katakombnoy kultury. In: *Katakombnye kultury Severnogo Prichernomorya*, 85-100. Kiev.
- Trachsse M.
- 2004 Untersuchungen zur relativen und absoluten Chronologie der Hallstattzeit. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 104. Bonn.
- Tryjanowski P., Winiecki A.
- 2003 Ptaki jako wskaźnik stepowienia Wielkopolski. In: J. Banaszak (Ed.) *Stepowienie Wielkopolski - pół wieku później*, 175-184. Bydgoszcz.
- Tsalkin V.I.
- 1960 Domashnie i dikie zhyvotnye Severnogo Prichernomorya v epokhu rannego zeleza. *MIA* 53: 7-109.
- 1966 *Drevnee zhyvotnovodstvo plemen Vostochnoy Evropy i Sredney Azii*. Moskva.
- Tsetskhladze G.R.
- 1997 Argonautica, Colchis and the Black Sea: Myth, Reality and Modern Scholarhip. *Thracia Pontica* VI,1: 337-342, Sozopol.
- 1998 Greek Colonisation of the Black Sea Area: Stages, Models and Native Population. In: G.R. Tsetskhladze (Ed.) *The Greek Colonisation of the Black Sea Area. Historical Interpretation of Archaeology*, 9-68. Stuttgart.

Tuckij W.

- 2005 Złoża bursztynu na Ukrainie i ich wykorzystanie. In: B. Kosmowska-Ceranowicz, W. Gierłowski (Eds) *Bursztyn. Poglądy, opinie*, 36-39. Gdańsk.

Tutskij W., Stepanjuk L.

- 1999 Geologie und Mineralogie des Bernsteins von Klessow, Ukraine. In: B. Kosmowska-Ceranowicz, H. Paner (Eds) *Investigations into Amber*, 53-60. Gdańsk.

Tyszkiewicz L.

- 1994 *Słowianie w historiografii wczesnego średniowiecza od połowy VI do połowy VII wieku*. Wrocław.

Vagnetti L.

- 1993 Mycenaean Pottery in Italy: Fifty Year of Study. In: P. Zerner, C. Zerner, J. Winder (Eds) *Wace and Blegen. Pottery as Evidence for Trade in the Aegean Bronze Age 1939-1989*, 143-154. Amsterdam.

Valde-Nowak P.

- 1988 *Etapy i strefy zasiedlenia Karpat polskich w neolicie i na początku epoki brązu*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.

Vandkilde H.

- 1996 *From Stone to Bronze. The Metalwork of the Late Neolithic and Earliest Bronze Age in Denmark*. Aarhus.

- 2001 Beaker Representation in the Danish late Neolithic. In: F. Nicolis (Ed.) *Bell Beakers today/ Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe*. Proceedings of the International Colloquium. Riva del Garda (Trento, Italy). 11-16 May 1998. Vol. I. Provincia Autonoma di Trento. Servizio Beni Culturali. Ufficio Beni Archeologici. 333-360.

Vangorodcka O.

- 1985 Viroby z yantariu w khulturakh eneolita i bronzy Ukrainy. *Arkheologia* 50: 44-49.

Vankina L.V.

- 1970 *Torfianikovaya stoyanka Sarnate*. Riga.

Vasilev I.B., Kuznetsov P.F., Semenova A.P.

- 1995 *Pamyatniki Semenovskovo typu, in Drevnie indoiranskie kultury Volga-Urala*. Samara.

Vassileva M.

- 1998 Greek Ideas of the North and the East: Mastering the Black Sea Area. In: G.R. Tsetskhladze (Ed.) *The Greek Colonisation of the Black Sea Area*, 69-77. Stuttgart.

- Veenhof K.R.
- 1995 Kanesh: An Assyrian Colony in Anatolia. In: J. Sasson (Ed.) *Civilizations of the Ancient Near East*, 859-871. London – New York.
- Veenhof K.R., Eidem J.
- 2008 Mesopotamia. The Old Assyrian Period. *Orbis Biblicus et Orientalis* 160/5. Göttingen.
- Velušček A.
- 2001 Ein Rad mit Achse aus dem Laibacher Moor. In: J. Königer, M. Mainberger, H. Schlichterherle, M. Vosteen (Eds) *Schleife, Schlitten, Rad und Wagen. Zur Frage früher Transportmittel nördlich der Alpen. Hemmenhofener Skripte*: 38-42. Hemmenhofen.
- Venedikov I.
- 1987 *The Vulchitrun Treasure*. Sofia.
- Venedikov I., Gerasimov T.
- 1973 *Trakiyskoto Iskustvo*. Sofia.
- Vianello A.
- 2005 Late Bronze Age Mycenaean and Italic Products in the West Mediterranean. A social and economical analysis. *BAR IS* 1439.
- Videiko M.J.
- 1995 Archaeological Characteristics of the Sofievka Type Cemeteries. In: A. Kośko (Ed.) Cemeteries of the Sofievka type 2950–2750 BC. *BPS* 3: 15-134.
- 1999 Radiocarbon Dating Chronology of the Late Tripolye Culture. In: A. Kośko (Ed.) *The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper in 3150–1850 BC*. *BPS* 7: 34-71.
- 2000 Tripolye and the Cultures of Central Europe: Facts and Character of Interactions 4200–2750 BC. In: A. Kośko (Ed.) The Western Border Area of the Tripolye Culture. *BPS* 9: 13-68.
- 2001 Tripolye i neoliticheskiye obshchestva na Srednem Dnepre: voprosy vzaimodeystviya. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. BC. *Archaeologia Bimaris* 2: 215-230. Poznań.
- 2003 Radiocarbon Chronology of Settlements of BII and CI Stages of the Tripolye Culture at the Middle Dnieper. In: A. Kośko (Ed.) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper. *BPS* 12: 7-21.
- 2008 *Ukraina: ot Tripolia do Antov*. Kiev.
- Wace A.J.B.
- 1960 A Mycenaean Mystery. *Archaeology* 13: 40-44.

- Walter H.
- 1968 *Die Vegetation der Erde. Band II: Die gemäßigen und arktischen Zonen.* Jena.
- Warren P., Hankey V.
- 1989 *Aegean Bronze Age Chronology.* Bristol.
- Webb J.M., Frankel D., Stos Z.A., Gale N.
- 2006 Early Bronze Age Metal Trade in the Eastern Mediterranean. *OJA* 25 (3): 261-288.
- Weiss H., Courty M.-A.
- 1993 The Genesis and Collapse of the Akkadian Empire. In: M. Liverani (Ed.) *Akkad: The First World Empire*, 131-155. Padova.
- Werbart B.
- 2001 Introduction: Cultural Interactions in Europe and the Eastern Mediterranean During the Bronze Age (3000–500 BC). In B. Werbart (Ed.) *Cultural Integrations in Europe and the Eastern Mediterranean during the Bronze Age (3000–500 BC)*, 1-5. Oxford.
- Węgrzynowicz T.
- 1978 Osadnictwo kultury trzcinieckiej i łużyckiej w Drohiczynie, woj. białostockie, na stanowisku Kozarówka. *Wiadomości Archeologiczne* 43: 32-61.
- Wicik B.
- 2005 Gleby. In: A. Richling, K. Ostaszewska (Eds) *Geografia fizyczna Polski*, 201-244. Warszawa.
- Wielowiejski J.
- 1980 *Główny szlak bursztynowy w czasach cesarstwa rzymskiego.* Wrocław.
- Wiszniewski W., Chełchowsk W.,
- 1975 *Charakterystyka klimatu i regionalizacja klimatyczna Polski.* Warszawa.
- Wiślański T.
- 1966 *Kultura amfor kulistych w Polsce północno-zachodniej.* Wrocław – Warszawa – Kraków.
- 1979 Dalszy rozwój ludów neolitycznych plemion kultury amfor kulistych. In: W. Hensel, T. Wiślański (Eds) *Neolit. Prahistorya ziem polskich.* Vol. 2. Wrocław: 261-299.
- Wład P.
- 1996 *Województwo przemyskie. Zarys geograficzny.* Przemyśl.
- Włodarczak P.
- 2006 *Kultura ceramiki sznurowej na Wyżynie Małopolskiej.* Kraków.
- Wołoszyn M.
- 2004 Obecność ruska i skandynawska w Polsce w X-XII w. – wybrane problemy.

- In: M. Salamon, J. Strzelczyk (Eds) *Wędrówka i etnogeneza w starożytności i średniowieczu*, 245-276. Kraków.
- Wtorow P.P., Drozdow N.N.
- 1988 *Biogeografia kontynentów*. Warszawa.
- Yakovenko N.
- 2006 *Narys istorii serednovichnoy ta rannomodernoy Ukrayiny*. Kiev.
- Yakovenko V.V.
- 1991 Pro skifski veretena. In: *Zoloto stepu. Arkheologia Ukrayiny*, 112-114. Schleswig.
- Yarovoy E.V.
- 1985 *Drevneyshie skotovodcheskiye plemena Yugo-Zapada SSSR*. Kishinev.
- Yoffe N.
- 1995 The Economy of Ancient Western Asia. In: J. Sasson (Ed.) *Civilizations of the Ancient Near East*, 1387-1399. London – New York.
- Yuhong W.
- 1994 *A Political History of Eshnunna, Mari and Assyria During the Early Old Babylonian Period (From the End of Ur III to the Death of Šamši-Adad)*. Changchun.
- Zakharuk J.M.
- 1959 Do pitannya pro spivvidnosennya i zvyazki mizh kulturoyu liychastogo posudu i tripilskoyu kulturoyu. In: *Materiali do arkheologii Prikarpattya i Volini*, 54-72. Lviv.
- Zakharuk J.M., Telegin D.J.
- 1985 Kultura lineyno-lentochnoy keramiki. In: *Arkheologia Ukrainskoy SSR* 1, 126-132. Kiev.
- Zajac A.
- 1981 Studies on the origin of archaeophytes in Poland. Part I. Methodical considerations. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Botaniczne*, 11: 87-107.
- 1984 Studies on the origin of archaeophytes in Poland. Part II. Taxa of Mediterranean and Atlantic-Mediterranean origin. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Botaniczne*, 14: 7-50.
- 1987 Studies on the origin of archaeophytes in Poland. Part III. Taxa of Irano-Turanian, Euro-Siberian-Irano-Turanian and Mediterranean-Irano-Turanian origin. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Botaniczne*, 15: 93-129.
- 1988 Studies on the origin of archaeophytes in Poland. Part IV. Taxa of Pontic-Pannonian, Meditteraneo-South Asiatic, South Asiatic and Middle European origin. Archaeophyta anthropogena. Archaeophyta resistentia. Ar-

- chaeophytes of unknown origin. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagielońskiego. Prace Botaniczne*, 17: 23-51.
- Zajac A., Zajac M. (Eds)
- 2001 *Distribution Atlas of Vascular Plants in Poland. Laboratory of Computer Chronology, Institute of Botany, Jagiellonian University*. Cracow.
- Zalcman E.
- 2004 *Poseleniya kultury shnurovoy keramiki na territorii Kaliningradskoy oblasti*. Kaliningrad.
- Zastawnyj F., Kusiński W.
- 2003 *Ukraina: przyroda – ludność – gospodarka*. Warszawa.
- Zemanek B.
- 1998 Świat roślinny. In: *Europa. Encyklopedia Geograficzna Świata*. Tom 5, 52-57. Kraków.
- Zich B.
- 1992/93 Die Ausgrabungen chronisch gefährdeter Hügelgräber der Stein- und Bronzezeit in Flintbek, Kreis Rendsburg-Eckernförde. Ein Vorbericht. *Offa* 49/50: 15-31.
- 1996 Studien zur regionalen und chronologischen Gliederung der nördlichen Aunjetitzer Kultur. *Vorgeschichtliche Forschungen*, Bd. 20. Berlin – New York.
- Ziętara T.
- 1998 Rzeźba. In: *Europa. Encyklopedia Geograficzna Świata*. Tom 5, 30-37. Kraków.
- Zimmerman T.
- 2007 Anatolia and the Balkans, once Again – Ring-Shaped Idols from Western Asia and a Critical Reassessment of Some ‘Early Bronze Age’ Items from İkiztepe, Turkey. *OJA* 26 (1): 25-33.
- Zoll-Adamikowa H.
- 2000 Postępy chrystianizacji Słowian przed rokiem 1000 (na podstawie źródeł nekropolicznych). In: A. Żaki (Ed.) *Święty Wojciech i jego czasy. Polski Uniwersytet na Obczyźnie*, 103-109. Kraków.
- Zych R.
- 2007a *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce południowo-wschodniej / The Funnel Beaker Culture in South-Eastern Poland*. Collectio Archaeologica Resoviensis 7. Rzeszów.
- 2007b Społeczności międzyrzecza Dniestru i Sanu w dobie środkowego neolitu (IV tys. p.n.e.) / Die Gemeinschaften des Gebietes zwischen Dnjestr Und San im Mittelneolithikum (4. Jt. v.u.Z.). In: M. Dębiec, M. Wołoszyn (Eds) *U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej: pogranicze polsko-ukraińskie w per-*

spektywie badań archeologicznych / Frühzeit Ostmitteleuropas: Das polnisch-ukrainische Grenzgebiet aus archäologischer Perspektive. Collectio Archaeologica Ressoviensis 5, 67-80. Rzeszów.

Żółkiewski M.

1998 Wody. In: *Europa. Encyklopedia Geograficzna Świata*. Tom 5, 41-48. Kraków.

LIST OF AUTHORS

Yuriy Boltryk
Institute of Archaeology
National Academy of Science of Ukraine
Heroyiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine
E-mail: boltryk@ukr.net

Yuriy M. Brovender
Donbas State Technical University
Lenina 16
94204 Alchevsk
Ukraine
E-mail: brovender@mail.ru

Katerina P. Bunyatyan
Institute of Archaeology
National Academy of Science of Ukraine
Heroyiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine
E-mail: bunyatyan@iananu.kiev.ua

Justyna Cieszewska
Institute of Eastern Studies
Adam Mickiewicz University
28 Czerwca 1956, 198
61-486 Poznań
Poland
E-mail: jieceszewska@gmail.com

Janusz Czebreszuk
Institute of Prehistory
Adam Mickiewicz University
Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Poland
E-mail: jancze@amu.edu.pl

Sylwester Czopek
Instytute of Archaeology
Rzeszów University
Hoffmanowej 8
35-016 Rzeszów
Poland
E-mail: sycz@univ.rzeszow.pl

Kirill V. Gorbenko
Institute of History
Mykolaiv State University
Nikolska St. 24
54030 Mykolaiv
Ukraine
E-mail: dikiysad@mail.ru

Juriy. S. Grebennikov
Institute of History
Mykolaiv State University
Nikolska St. 24
54030 Mykolaiv
Ukraine
E-mail dikiysad@mail.ru

Marcin Ignaczak
Institute of Prehistory
Adam Mickiewicz University
Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Poland
E-mail: ignaczak@amu.edu.pl

Lubov S. Klochko
Museum of Historical Treasures of Ukraine.
21, Sichnevoho povstannia street
01015 Kiev
Ukraine

Viktor I. Klochko
Institute of Archaeology
National Academy of Science of Ukraine
Heroyiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine
E-mail: vklochko@ukr.net

Vitalij Konopla
Institute of Ukrainian
Studies of the National Academy
of Sciences of Ukraine
Lviv

Aleksander Koško
Institute of Prehistory
Adam Mickiewicz University
Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Poland
E-mail: antokol@amu.edu.pl

Mykola N. Kryvaltsevich
Institute of History
Academy of Sciences of Belarus
F. Skoryna 1
220072 Minsk
E-mail: kryvaltsevich.arch@tut.by

Jerzy Libera
 Institute of Archaeology
 Maria Curie-Skłodowska University
 Maria Curie-Skłodowska Square 4
 20-031 Lublin
 Poland
 E-mail: jlibera@o2.pl

Sergey D. Lysenko
 Institute of Archaeology
 National Academy of Science of Ukraine
 Heroyiv Stalingrada 12
 254655 Kiev
 Ukraine

Svetlana S. Lysenko
 Institute of Archaeology
 National Academy of Science of Ukraine
 Heroyiv Stalingrada 12
 254655 Kiev
 Ukraine

Jan Machnik
 Institute of Archaeology and Ethnology
 Polish Academy of Sciences
 Ślawkowska 17
 31-016 Kraków
 Poland

Przemysław Makarowicz
 Institute of Prehistory
 Adam Mickiewicz University
 Św. Marcin 78
 61-809 Poznań
 Poland
 E-mail: przemom@amu.edu.pl

Miroslaw Makohonenko
 Institute of Paleogeography and Geoecology
 Adam Mickiewicz University
 Dzięgielowa 27
 61-680 Poznań
 Poland
 E-mail: makoho@amu.edu.pl

Vitaliy V. Otroshchenko
 Institute of Archaeology
 National Academy of Science of Ukraine
 Heroyiv Stalingrada 12
 254655 Kiev
 Ukraine
 E-mail: otroshchenko@iananu.kiev.ua

Jarosław Rola
 Stanisław Staszic Regional Museum

Browarna 7
 64-920 Piła
 Poland
 E-mail: jarola@interia.pl

Valery Samolyuk
 Institute of Archaeology
 National Academy of Science of Ukraine
 Heroyiv Stalingrada 12
 254655 Kiev
 Ukraine

Jarosław Sobieraj
 Museum of Warmia and Mazury
 Zamkowa 2
 10-074 Olsztyn
 Poland
 E-mail: jsobieraj@poczta.onet.pl

Paulina Suchowska
 Institute of Prehistory
 Adam Mickiewicz University
 Św. Marcin 78
 61-809 Poznań
 Poland
 E-mail: paulina.suchowska@interia.pl

Marzena Szmyt
 Institute of Eastern Studies
 Adam Mickiewicz University
 28 Czerwca 1956, 198
 61-486 Poznań
 Poland
 E-mail: marzena@amu.edu.pl

Katarzyna Ślusarska
 Institute of Archaeology
 Faculty of History
 Gdańsk University
 Grunwaldzka 238a
 80-266 Gdańsk-Oliwa
 Poland
 E-mail: kslusarska@poczta.wp.pl

Witold Tyborowski
 Institute of History
 Adam Mickiewicz University
 Św. Marcin 28
 61-809 Poznań
 Poland
 E-mail: witoldtyborowski@op.pl

ERRATA BALTIC-PONTIC STUDIES, vol. 14

Page	For	Read
12	Fig. 3. ‘The router of the Argonauts’ journey according to S. Czarnowski [Czarnowski 1937/1956 – visualization by the present authors]	Fig. 3. ‘The Route of the Argonauts’ Journey According to S. Czarnowski [Czarnowski 1937/1956 – visualization by the present authors]. Legend: 1 – routes, 2 – routes?
153	Kośko, Szmyt 2007	Marciniak 2004
526	Kośko A., Szmyt M. 2004a <i>Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru</i> . Archeologia Bimaris 3. Poznań.	Kośko A., Szmyt M. 2004a (Eds) <i>Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru</i> . Archeologia Bimaris 3. Poznań.
526	Kośko A. Szmyt M. (Eds.) 2007 <i>Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru w IV – III tys.</i> Archaeologia Bimaris 3: 35-42.	Marciniak A. 2004 Mikrospołeczny wymiar pasterstwa i nomadyzmu i tafonomiczne podstawy ich identyfikacji w materiałach faunistycznych. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) <i>Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru</i> . Archaeologia Bimaris 3: 35-43.